

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК ТА УПРАВЛІННЯ

ЄДНІСТЬ НАВЧАННЯ І НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ - ГОЛОВНИЙ ПРИНЦИП УНІВЕРСИТЕТУ

*Матеріали
звітно-наукової конференції
викладачів, аспірантів, докторантів і студентів
Факультету соціально-психологічних наук та управління*

Випуск 3

Київ
Інтерсервіс
2017

УДК 37 (063)
ББК 60.5р 30-211
В 18

Рекомендовано до друку
Вченою радою Факультету соціально-психологічних наук та управління
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
(Протокол № 9 від 23 червня 2017 року)

Редакційна колегія:

- Євтух В. Б.**, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, декан Факультету соціально-психологічних наук та управління (*головний редактор*)
- Бех В. П.**, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри управління, інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції
- Голубенко Т. О.**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та технології соціальної роботи, заступник декана з виховної роботи
- Капська А. Й.**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки
- Карпенко О. Г.**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та технології соціальної роботи
- Кочубей Н. В.**, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності
- Падалка О. С.**, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач кафедри економіки освіти
- Пиголенко Л. В.**, старший викладач кафедри соціальних та публічних комунікацій, заступник декана з навчально-методичної роботи
- Страшинська Л. В.**, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії
- Сюсель Ю. В.**, кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології, заступник декана з наукової роботи, зв'язків з громадськістю та міжнародного співробітництва (*відповідальний секретар*)
- Чернова К. О.**, доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології
- Штепа С. О.**, кандидат політичних наук, професор, завідувач кафедри соціальних та публічних комунікацій
- Ярошенко А. О.**, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціальної політики

В 18 Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету :

Матеріали звітної-наукової конференції викладачів, аспірантів, докторантів і студентів Факультету соціально-психологічних наук та управління / гол. ред. В. Б. Євтух. – Вип. 3. – Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2017. – 104 с.

ISBN 978-617-696-673-9

© НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017
© Факультет соціально-психологічних наук та управління, 2017
© Автори статей, 2017

ЗМІСТ

Актуальні проблеми соціології

Кафедра соціології та
кафедра соціальних та публічних комунікацій

<i>Стеніко В. П.</i> Гендерні стереотипи та їх трансформація у сучасному суспільстві.....	5
<i>Сюсель Ю. В.</i> Суспільство споживання: переваги та ризики.....	8
<i>Сальніков С. З.</i> Громадянська активність у студентському середовищі (результати якісного дослідження).....	13
<i>Дятлов Г. Ю.</i> Символи у комунікативних практиках студентської молоді (контент-аналіз).....	16
<i>Єршикова О. Е.</i> Образ сучасної української жінки у засобах масової інформації.....	19

Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи

Кафедра соціальної педагогіки та
кафедра теорії та технології соціальної роботи

<i>Капська А. Й.</i> Соціальне виховання молоді як інтегративний педагогічний феномен.....	21
<i>Вайнола Р. Х.</i> Професійний та особистісний розвиток майбутніх фахівців засобами соціального виховання в умовах університетської освіти.....	26
<i>Вакуленко О. В.</i> Нормативно-правовий розвиток формування здорового способу життя.....	31
<i>Годлевська А. І.</i> Діяльність шкільних об'єднань за інтересами як соціально-педагогічний механізм громадянської соціалізації старших підлітків.....	35
<i>Голубенко Т. О.</i> Неформальна освіта майбутніх фахівців соціальної сфери: зарубіжний досвід.....	37
<i>Короткова Р. І.</i> Соціальний педагог як режисер у виховному процесі.....	40
<i>Костюшко Г. О.</i> Сутність та основні характеристики етнічної толерантності: теоретичний аналіз.....	45

Мирошніченко Н. О. Профорієнтація молодих інвалідів в умовах реабілітаційного закладу.....	50
Дябел Л. І. Оптимізація соціально-виховних напрямів роботи зі студентською молоддю.....	55
Неїжпана Л. С. Напрями консультування соціальним педагогом педагогічного колективу школи.....	59
Ясточкіна І. А. Методи соціально-терапевтичної допомоги дітям та підліткам.....	64
Бованенко О. О. Критерії та показники сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.....	70
Чжан Сяосін. Змістові складові музичного виховання в умовах музичного клубу.....	75
Чжеюань Вей. Виявлення та аналіз стану сформованості міжкультурної вихованості студентів.....	79

Актуальні проблеми соціальної політики, управління та економіки освіти

Кафедра соціальної політики, кафедра менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності,
кафедра економіки освіти та кафедра економічної теорії

Тополь О. В. Гендерна нерівність: «подвійний стандарт старіння».....	86
Анісімова А. О. Ціннісно-сміслові аспекти детермінації та самодетермінації майбутньої професійної діяльності студентів.....	89
Любарець В. В. Педагогічна сутність дозвілля.....	91
Сушицька Н. В. Соціально-політичні трансформації суспільства у контексті глобалізаційних процесів.....	93
Унінець І. М. Освітня діяльність: проблеми організації та управління.....	96
Хом'яков Л. К. Принцип міждисциплінарності і новації в інформаційній базі економічного аналізу.....	100

Актуальні проблеми соціології

*Кафедра соціології та
кафедра соціальних та публічних комунікацій*

*В. П. Степико,
кандидат філософських наук, доцент,
професор кафедри соціології*

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА ЇХ ТРАНСФОРМАЦІЯ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Сучасне суспільство хоч і поступово, проте послідовно руйнує гендерні стереотипи та розбудовує партнерські відносини між чоловіком та жінкою. Широке залучення жінок до всіх сфер суспільного життя, зумовлює те, що вони намагаються отримати вищу освіту, зробити кар'єру, реалізувати свій особистий потенціал, що природно розширює їх життєві практики, які тривалий час обмежувалися тільки домашніми справами. Також, як зазначають науковці, на зміну емоційно обмеженому, авторитарному типу чоловіка та батька, який не дуже поважає інших, а, перш за все, переймається пошуком проявів поваги з боку оточуючих, приходять новий тип чоловіка, який має нові стосунки з дружиною, розуміє її проблеми, пишається нею та є поряд у повсякденному житті. Крім того він поглиблює стосунки з власними дітьми, знайомиться з їх світом, є обізнаним про їх друзів та проблеми [3, с. 179-180].

Проте трансформація гендерних стереотипів відбувається повільно, що значно гальмує поширення партнерських принципів у відносинах між чоловіком та жінкою. В дослідницькій літературі гендерні стереотипи визначаються як узагальнені уявлення про чоловіків і жінок, які формуються на основі їх гендерно-рольової поведінки, усталеності ролей і видів діяльності для чоловіків і жінок, а також як стереотипи гендерних рис, тобто психологічних та поведінкових характеристик, притаманних чоловікам і жінкам.

Усі існуючі гендерні стереотипи науковці поділяють на три групи [1, с. 143-144, 153, 178-179]. Відповідно до узагальнених уявлень, які

тривалий час визначали поведінку представників різної статі, для чоловіків нормальною і бажаною вважалась маскулінність, а для жінок – фемінність. Можна зазначити, що і до сьогодні найбільш типовими маскулініними якостями вважають інтелект, раціональність, незалежність, активність, силу (як фізичну, так і психічну, чи силу характеру), авторитарність, агресивність, стриманість в емоційних проявах, схильність до ризику, здатність до досягнень тощо. А типовими фемінними якостями вважаються емоційність, м'якість, слабкість, турботливість, практичність, консерватизм, інтуїтивність, реалістичність, комунікативність, сенситивність, емпатійність [2, с. 138].

Перша група гендерних стереотипів – це стереотипи маскулінності-фемінності – відповідно до них вважається, що чоловікам властиві такі якості як компетентність, домінантність, незалежність, агресивність, схильність до логічного міркування, здібність керувати своїми почуттями. А жінки більш пасивні, залежні, емоційні, турботливі і ніжні. Як зазначає Д. Маєрс між хлопчиками та дівчатками багато спільного. Однак увагу привертає переважно те, чим відрізняються вони один від одного. Не дивлячись на те, що індивідуальні відмінності, які існують між чоловіками та жінками, переважають над гендерними, соціальні психологи все ж з'ясували, що останні проявляються у схильності чоловіків до *незалежності* від оточуючих й у прагненні жінок до *взаємозв'язку* з ними. Жінки, як правило, більш турботливі, більш емоційні, схильні до емпатії і визначають себе з точки зору взаємовідносин з іншими людьми. І ці відмінності, як зазначає науковець, починають проявлятися вже в дитинстві.

Хлопчики з усіх сил прагнуть до незалежності; вони самостверджуються поза зв'язками з людиною, яка опікує їх; найчастіше такою людиною є мати. Дівчатка надають перевагу взаємозалежності; їх самоідентифікація відбувається через соціальні зв'язки. І якщо ігри хлопчиків – це переважно колективна активність, то дівчатка переважно грають невеликими групами, причому в їх іграх менш агресії, більше колективізму, імітації взаємовідносин та довірливих розмов [3, 223]. Тому, щоб подолати ці відмінності рецепт тут єдиний – слід вдосконалювати та розширювати соціальні практики.

Друга група стереотипів пов'язана із різницею у змісті праці чоловіків і жінок: традиційною для чоловіків вважається інструментальна діяльність, творча і керівна; для жінок традиційною є виконавча, обслуговуюча діяльність, яка пов'язана з експресивною сферою. Це стало наслідком того, що тривалий час чоловік був главою сім'ї, який відповідав за матеріальне забезпечення, а жінка традиційно займалася домашньою роботою та вихованням дітей. І як наслідок цього, сучасне суспільство наповнене прикладами гендерної сегрегації – нерівномірним розподілом чоловіків і жінок за різними сферами діяльності.

Вирізняють дві складові гендерної сегрегації: горизонтальну та вертикальну. Горизонтальна сегрегація – нерівномірний розподіл чоловіків і жінок за галузями економіки та професій. Вертикальна сегрегація – нерівномірний розподіл за позиціями посадової ієрархії [4, 71]. Тому сьогодні ми спостерігаємо, що жінки працюють у сферах, які науковці позначають терміном «кораблі, що тонуть» [5, 153], а просування по службі та кар'єра гальмуються «скляною стелею» [6, 143-144].

Окрім того за свою працю вони отримують значно меншу винагороду. Так, за даними Держслужби статистики України, у 2012 році чоловіки отримували в середньому 3429 гривень, жінки – 2661 грн. Різниця – 768 грн. А в 2016 вона збільшилася майже вдвічі – до 1448 грн. Якщо п'ять років тому жінкам платили менш, ніж чоловікам на 29%, то зараз майже на 35%. До того ж по окремих галузях зайнятості різниця в оплаті є більшою, хоча ця ситуація має місце в усьому світі. Так середня чоловіча робота коштує \$21 тис., жіноча - \$11 тис. на рік. За даними Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), лише у Норвегії та Швеції жінки та чоловіки заробляють однаково з чоловіками, що займають таку ж саму посаду. В Ісландії розрив складає 11%, в Данії – 10%. В США чоловіки отримують приблизно втричі більше. Найбільший розрив в оплаті праці в Йємені – чоловіки отримують втричі більше за жінок. Розрив у розмірах заробітної плати зменшується, але повільно. За оцінками ВЕФ, повністю ліквідувати нерівність вдасться лише через 118 років [7].

Третя група стереотипів стосується розподілення сімейних і професійних ролей відповідно до статі. Для чоловіків головні ролі – професійні, для жінок – сімейні.

Результати вивчення професійних переваг свідчать про існування наступних тенденцій: чоловіки більш, ніж жінки, цінують високу заробітну плату, можливість просування по службі, творчу роботу і владу, а для жінок більше значення має зручний робочий графік, міжособистісні відносини і можливість допомагати іншим [3, 216].

Згідно з чинним українським законодавством, трирічну відпустку по догляду за дитиною може отримати не лише жінка, але й чоловік. Проте, якщо за статистикою 20% чоловіків у Західній Європі знаходяться в декретній відпустці, то в Україні декрет беруть 2% чоловіків. В країнах ЄС є відпустка спеціально для тата: від кількох днів у Португалії, до двох місяців – у Швеції. Якщо чоловік таку відпустку не бере, то сім'я її втрачає, компенсації немає. У Швеції відпустку оплачують на 90% зарплати [8].

У контексті реального втілення гендерної рівності в сімейні відносини на окрему увагу заслуговує термін «відповідальне батьківство», яке слід розуміти як те, що чоловік (тато) і жінка (мати) – серйозно ставляться до народження

дитини, планують цей крок, поділяють обов'язки по догляду за дитиною та її вихованням.

Від того чи зможе суспільство вибудувати партнерську модель відносин між чоловіком та жінкою буде залежати чи стане воно по-справжньому демократичним. Партнерські відносини пов'язані з вмінням цінувати партнера, бажанням прийти йому на допомогу, повагою до індивідуального простору та інтересів «Іншого», виключення практик його експлуатації та нехтування як на рівні сім'ї так і суспільства.

Список використаних джерел:

1. Практикум по гендерной психологии / Под ред. И.Клециной. – СПб.: Питер, 2003. – 479 с.
2. Горностай П.П. Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності. В кн. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник / Горностай П.П. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 132-153.
3. Маерс Д. Социальная психология. – СПб.: Питер, 2008. – 794 с.
4. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України. – К.: Центр Разумкова, Видавництво «Заповіт», 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/images/broshura/Gender-FINAL-S.pdf>
5. Бек У. Общество риска, на пути к другому модерну / У. Бек. – М.: Прогресс-Традиция, 200. – 384 с.
6. Берн Ш. Гендерная психология. Законы мужского и женского поведения / Ш. Берн. – СПб.: ЕВРОЗНАК, 2007. – 318 с.
7. Леді vs джентльмени: у кого зарплата більше // Сьогодні, 6 декабря 2016.
8. Розлучаємося частіше за європейців. Там на кожну тисячу населення два розриви, в Україні – три. // Країна. № 14 (369), 27 квітня 2017.

Ю. В. Сюсель,
*кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціології*

СУСПІЛЬСТВО СПОЖИВАННЯ: ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ

Надмірне споживання дедалі більше охоплює повсякденні практики людини, а тематика споживацтва та його масштабів у нашій країні стає об'єктом пильної уваги з боку соціологів, філософів, культурологів, антропологів з метою збагнути та здійснити адекватну наукову рефлексію трансформації людського життя у сучасному суспільстві споживання.

Український соціолог А. Ручка зазначає, що коли людство вступило у перехідний етап від індустріального суспільства до постіндустріального, назв сучасного соціуму виникає дуже багато: постіндустріальне, інформаційне суспільство, суспільство ризику, суспільство споживання, суспільство ціннісних змін, суспільство вражень. У ситуації певної розгубленості виникає потреба з'ясувати, що на нас чекає, на які цінності орієнтуватися, які цінності мотивуватимуть дії наших людей, як вони регулюватимуть ментальність і поведінку? [3].

Мета дослідження полягає у виявленні позитивних та негативних аспектів функціонування суспільства споживання та особливостей споживацьких патернів українців.

Найяскравіше споживацький дух виражений у масовій культурі. Характеризуючи її мейнстрім, можна сказати, що однією з її визначальних цінностей є консюмеризм – доктрина, яка ставить рівень особистого щастя у пряму залежність від рівня споживання. В умовах панування такої доктрини створюється ілюзія, ніби щастя – це певна матеріальна субстанція, котру можна отримати, здійснивши акт купівлі. Саме масова культура створює персоніфікований образ героя, який втілює установки та цінності суспільства споживання. Саме масова культура визначає онтологічну ситуацію «Бути – це значить мати, користуватись і насолоджуватись». Вищим втіленням уявлень про щастя масового споживача є універсальний магазин, де він може задовольнити усі свої потреби, нав'язані «цивілізацією добробуту і розваг». Ця людина створює свій варіант «віднайденого раю» й уявляє його у гранично матеріалізованій формі: комфортабельний будинок, престижний автомобіль, сучасна аудіо-, відеотехніка [2].

Сучасне суспільство споживання характеризується процесами формування нових споживацьких суспільних регуляторів: культура споживання, споживацька етика, споживацька мораль, в яких споживання все більше набуває легітимізації. Культура споживання, пов'язана зі споживацькою поведінкою, обумовлює той чи інший тип поведінки. Споживацька поведінка має два рівні – фізіологічне споживання і так зване «престижне» (статусне) споживання. У першому випадку споживання обмежується набором первинних потреб, необхідних для підтримки існування індивіда, тому воно являє собою не соціальну, а скоріше біологічну дію. У другому – споживацька поведінка стає соціальним процесом та своєрідним способом конструювання соціальної ідентичності й соціальних відносин. Можна погодитися з наступною тезою, що «розумне» споживання (яке не виходить за рамки загальноприйнятих норм і здорового глузду) регулюється культурою споживання, яка містить цінності і норми, котрі відповідають принципам того чи іншого суспільства. Однак

порушення загальноприйнятих стандартів призводить до так званого квазіспоживання, тобто споживання без обмеження (те, що можна назвати споживацтвом, речизмом). І це теж своєрідний прояв культури споживання.

Відбувається радикальна зміна сутності, характеру, способу та розуміння процесу споживання самими споживачами. Споживання стає формою самоствердження і самореалізації, а процес покупки є найважливішим видом людської діяльності. Цінність самої людини визначається за критеріями володіння матеріальними цінностями. Речі стають символами успіху, а володіння ними – найважливішим джерелом задоволення. На думку Р. Тернера, у сучасних високорозвинених суспільствах усе виразніше спостерігається перехід від «інституту» до «імпульсу», які тлумачаться як різні вогнища концентрації атрибутів споживацької поведінки індивіда. «Інститут» – це орієнтація на досягнення, дотримання нормативних вимог, майбутнє. «Імпульс» – орієнтація на здійснення того, що бажається, зниження чи відкидання обмежень, життя у теперішньому часі. Перехід від суспільного життя, організованого навколо виробництва, до його зосередження навколо споживання фактично змінює перспективу того, що є реальним і значущим для індивіда. Особливо помітне значення «імпульса» в організації ментальності молодого покоління, яке в умовах постмодернізму відрізняється своїми споживацькими стратегіями, способами споживацької поведінки, споживацькими смаками та пристрастями [Цит. за: 4]. Таким чином, гедоністичні принципи поступово починають домінувати у споживацькій сфері життя людини, а мотивом діяльності стають не потреби, а бажання, часто нав'язані через рекламу та моду.

Можна припустити, що суспільство споживання перетворюється на суспільство споживацтва, досліджуючи яке, науковці виділяють негативні соціальні наслідки практик надмірного споживання у сучасному суспільстві. Споживацтво стало одним з причин посилення тиску на природу, прискорення вичерпання природних ресурсів та наближення екологічної катастрофи. Надмірне споживання призводить не тільки до виснаження природних ресурсів, а й негативно впливає на духовний світ особистості. Ж. Ліповецькі критикує сучасний світ споживання, оскільки переконаний, що через його розкоші, багатства та величезний вибір зображень та послуг, виникає нездоровий гедонізм, атмосфера ейфорії зваби, яка зрештою призводить до розмаху стратегій зваблення [1, с. 35]. При цьому сам вибір фетишизується і дає ілюзію свободи, свободу «відчути себе», констатувати свою наявність і значимість у світі.

Розгляд споживацької поведінки крізь призму теорії комунікативної дії Ю. Габермаса дозволяє охарактеризувати її як символічну соціальну дію, як

своєрідний діалог, який здійснюється між індивідом та його соціальним оточенням. У сучасному суспільстві за допомогою споживацьких практик індивід розповідає оточенню, хто він є, і тим самим конструює власну ідентичність. Споживання представляє собою медіатор (особливу віртуальну сферу життєдіяльності людини і суспільства) і створює «симулятивну реальність». Споживання наділяє предмети природного світу особливим символічним смислом, що дозволяє людині створювати відносини з іншими людьми на основі імітації природних і соціальних явищ, проектувати і конструювати таким чином своє життя. Таким чином, споживання набуває знакового характеру і стимулює створення світу культури. Така ідея у центрі уваги у працях Ж. Бодрійяра, Ж. Дельоза, Ф. Гваттарі, У. Еко.

Споживацтво, суть якого у володінні як меті і сенсі життя, має не тільки руйнівні, але й позитивні наслідки, зокрема для внутрішнього світу особистості (коли, наприклад, споживання виконує компенсаторну функцію, заповнюючи недолік соціального спілкування, низьку самооцінку тощо). Специфікою «споживацтва» є акцентований зміст споживаних товарів і послуг як символів успіху, престижу, підйому соціальними сходами, або ж вони позиціонуються як еквівалент щастя і задоволення життям. Унаслідок цього, «споживацька мобільність» людини або групи, що була раніше функцією мобільності соціальної, стає самодостатньою і, виникаючи у свідомості, спричиняє мобільність соціальну. Таким чином, «престижний» спосіб життя перетворюється на самоціль. Товари і послуги стають «вузлами» соціальних зв'язків, «ключами» проникнення в елітні верстви суспільства, що розшаровується за споживацькою ознакою, символами успішної соціалізації.

Споживання являється одним із важливих елементів системи соціальних взаємодій, якій властивий цілий ряд функцій: задоволення гігантської маси потреб людей, соціальних груп; відтворення людини як носія суспільних відносин; стимулювання суспільного виробництва; виведення із суспільного обороту певної частини матеріального багатства; стабілізація сфери повсякденного життя; забезпечення передачі інформації і цінностей між поколіннями.

Сам факт існування суспільства споживання свідчить про високий рівень розвитку суспільства, оскільки матеріальні статки людей дозволяють споживати понад міру і задовольняти різноманітні бажання і потреби. На індивідуальному рівні споживацька поведінка сприяє особистісній самореалізації, творчій діяльності, досягненню високого рівня достатку та загального задоволення життям (концепт індивідуалізованого щастя).

У сучасному українському суспільстві споживання можна спостерігати дві протилежні тенденції: з одного боку, відбувається згладжування наявних

відмінностей у сфері споживання, що зумовлено розширенням прав споживачів, особистої економічної свободи, споживацького репертуару, підвищенням рівня загальної культури споживання за рахунок опанування європейськими цінностями, з іншого боку, посилюються диспропорції та відставання у споживанні за основними показниками через зниження платоспроможного попиту, пов'язаного із сучасною соціально-економічною кризою в Україні. Ознаки суспільства споживання в Україні:

1. З одного боку, українцям притаманне споживацьке світовідношення, вони активно включені до європейської культури споживання та опановують європейські цінності споживання (проведення дозвілля (weekend), культура харчування й обслуговування, комфортність як основна властивість одягу). З іншого боку – для українського споживача важливо підкреслити свою приналежність до українського етносу, зберегти «українськість» та зафіксувати самоусвідомлення себе як українця у відповідних зразках етнічного споживання.

2. Поєднання у споживацьких патернах українців «ефекту приєднання до більшості», «ефекту сноба», тобто унікальності, та «ефекту Веблена» – демонстративності, що відображає їх суперечливий характер.

3. Виникає суперечність між обмеженим, нерозвиненим, утилітарним споживанням переважної частини населення та постмодерним споживанням, орієнтованим на цінності, у яких превалюють толерантність, настанови на розвиток творчих здібностей, конструктивну самореалізацію та розширення на цьому тлі відчуття свободи та повноти життя.

Список використаних джерел:

1. Липовецки Ж. Эра пустоты : Эссе о современном индивидуализме / Ж. Липовецки. Пер. с фр. В. Кузнецов. – СПб. : Владимир Даль, 2001. – 330 с.
2. Лютий Т. В. Культура масова і популярна: теорії та практики / Т. В. Лютий, О. А. Ярош. – К. : Агентство «Україна», 2007. – 124 с.
3. Ручка А. О. Ціна ціннісних змін / А. О. Ручка // Дзеркало тижня. Україна, № 45, 29 листопада 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/socium/cina-cinnisnih-zmin-_html
4. Соціокультурні ідентичності та практики / під ред. А. Ручки. – К. : Інститут соціології НАН України, 2002. – 340 с.

ГРОМАДЯНСЬКА АКТИВНІСТЬ У СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ (РЕЗУЛЬТАТИ ЯКІСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

У сучасній науковій літературі, та соціологічній зокрема, питання громадянської активності доволі широко висвітлюється, при чому у різних формах, починаючи від статей у фахових виданнях, закінчуючи результатами анкетних опитувань, які проводяться провідними соціологічними установами країнами, як Інститут соціології НАН, «Фонд Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва», «Центру О.Розумкова». Зростання кількості публікації з заданої тематики зумовлено процесами, які переживає наше суспільство, і які є факторами що призводять до зростання масштабів прояву громадянської активності серед різних верств населення. За останні 3 роки публікуються звіти кількісних досліджень, в яких розглядається громадянська активність молоді віком від 14-35 років, але дослідження які стосуються громадянської активності саме студентської молоді розглядаються окремими науковцями, та носять поодинокий характер.

Методологія. Існує багато медичних рекомендацій задля вивчення громадянської активності, з використанням кількісних та якісних методів: анкетні опитування, фокус-групи, кейс-стаді, глибинні інтерв'ю, які у комплексі можуть показати чітку картину стану речей.

В статті представленні деякі результати власного якісного дослідження, а саме серії глибинних інтерв'ю проведених з представниками органів студентського самоврядування з різних навчальних закладів країни, оскільки саме представник ОСС володіє найбільшою інформацією, щодо стану громадянської активності у студентському середовищі (*Глибинні інтерв'ю проводились в період з грудня 2016 р. по лютий 2017 р. Було опитано 10 представників ОСС та УАС¹*).

Основні результати. Студентам активістам були поставлені запитання, які стосуються проявів громадянської активності у студентському середовищі, причини участі чи відмови від такої діяльності.

Опитані респонденти, говорячи про громадянську активність студентів у їх навчальних закладах, загалом, зазначають про низький її рівень.

¹УАС – Українська асоціація студентів

•«Вона майже не проявляється якщо чесно. ... "Є декілька людей активних на весь Житомир, студентів, які намагаються ще щось робити. Тому про активність як таку говорити не можна...» [Сергій, Житомир];

•«Я говорив, що херсонці це самі по собі це доволі пасивне суспільство. Скажу по своєму досвіді, поки я не став головою студентської ради, я взагалі не знав що таке студентське самоврядування, тобто нам про нього розповідали, але мені було не цікаво і так само іншим студентам. Я не знаю як в інших ВУЗах, але в нашому доволі пасивні.» [Андрій, Херсон]

Серед причини такої пасивної поведінки студенти-активісти виділяють наступне:

•Інші просто, хто боїться адміністрації ВУЗів, хто каже що мені це не потрібно, мені це не цікаво, я на цьому не зможу заробити, мені треба вчитись і так далі [Сергій, Житомир];

При розгляді причин пасивної поведінки у стінах навчального закладу, не варто забувати і про мотивацію студента до навчання. За даними дослідження проведеного GFКу 2016 р., третина студентів (32%) вказали, що навчаються у вищі за для отримання диплому про вищу освіту. Це значить, що де-факто ми маємо третину студентів, які перебувають у навчальному закладі не за для отримання знань, вмінь та навичок, вони не зацікавлені у власному розвитку, навчальна активність таких студентів зводиться до мінімально припустимого порогу що дозволяє їм не бути відрахованими з вишу і продовжити «навчання» за для отримання диплому. Про будь яку громадянську активність мова взагалі не іде (розважальні заходи у вишах по типу КВК ми не беремо до уваги). З цим погоджуються і представники ОСС:

•«Я думаю, десь 60 на 40. 60% які хочуть навчатися і 40%, які просто приходять отримати корочку, диплом.» [Едуард, Лисичанськ];

•«Я вважаю, що більшість студентів – це люди, які абсолютно невмотивовано навчаються, без мети, без цілі.» [Олександра, Ніжин];

Пояснюючи такий стан речей, студенти активісти зазначають про низький рівень абітурієнтів, які такими приходять зі школи:

•«Хоча я так дивлюся тенденція нажаль зменшується, чим приходять молодші студенти, вони взагалі нічого не хочуть, вони не хочуть ні танцювати, ні співати, ні вчитися. ... Є люди, яких просто батьки відправили і вони не розуміють не то що університет, вони взагалі не розуміють навіщо народилися і що вони хочуть» [Андрій, Херсон];

Щодо попередження вступу до навчання невмотиваних студентів, респонденти вказують на необхідність посилення вступних умов для абітурієнтів, виходячи з принципу «краще якість аніж кількість»:

•«Тому хай їх буде менше, але з повагою до своєї держави, потрібно розуміти що потрібно показувати на всіх рівнях, як на внутрішньому так і на зовнішньому, що ми найкращі і коли студент виходить з дипломом, а цей диплом нічого не вартий, то для чого такий студент, ВУЗ, і для чого тоді така країна, що дозволяє таке робити.» [Олександра, Ніжин]

Серед форм громадянської активності, здебільшого, переважають розважальні заходи, аніж культурно-освітні.

•«До розважальних заходів студенти звикли, ... тому що там легше, а навчальні, громадські - їх пропускають, тому що там накладніше.» [Олександра, Ніжин];

Щодо залучення студентів до громадянської діяльності, то думки опитаних розходяться:

•«Але це повинно бути цікаво для студентів, заходи повинні бути продумані. ... скоріше бесіди, круглі столи, де студентам будуть пояснювати, ... що вони мають право голосу, що вони можуть відстоювати свої права, або показувати це на прикладах, як це було на власному досвіді, як боролися за свої права інші студенти на рівні України і так далі.» [Сергій, Житомир];

•«Я думаю тільки реальними кейсами, тому що коли студент бачить що хтось уже це зробив, значить і я це зможу, та це найкраще показує важливість цієї роботи.» [Олександра, Ніжин];

•Студента не змотивуєш, якщо він сам цього не захоче... [Лідія, Київ]

Розглядаючи питання необхідності залучення пасивних студентів до активної діяльності, представники самоврядування вказують, що таку роботу необхідно проводити.

•«Я думаю, що треба до них ходити, треба доносити якусь інформацію, треба казати щоб вони були небайдужими, чимось треба заманювати, щоб вони саме прийшли, щоб хотіли бачити що проводиться саме для студентів, щось цікаве по громадській активності. Але більшість студентів пасивні і їм це не потрібно» [Едуард, Лисичанськ];

•«Скорее сложно не то, чтобы привлечь студента делать что-то хорошее и что-то плохое, скорее сложно убедить его действовать в какой-то определенной среде, потому что все за все хорошее, против всего плохого, но когда дело доходит до действия, то находится много отмазок, причин» [Сергій, Київ].

Отже, підводячи підсумки, зазначимо що громадянська активність, якщо і має поодинокі форми прояву у навчальних закладах, то не відповідає вимогам громадянського суспільства, тобто носій цієї активності виконує не усвідомлену на суб'єктному рівні дію, адже пересічні студенти майже ніколи не проявляють ініціативи, а вся їх діяльність (якщо не брати дозвілево-розважальні заходи) зумовлена залученням представниками ОСС та адміністрацією навчального

закладу. В свою чергу, представники студентського активу наголошують, що необхідно продовжувати роботу із залучення студентів до діяльності, доносити до них інформацію про приклади громадянської активності із реальними результатами.

Список використаних джерел:

1. Молодь почувається сьогодні розчарованою, але прагне громадської активності [Електронний ресурс] // Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://dif.org.ua/article/molod-pochuvaetsya-sogodni-rozcharovanoyu-ale-pragne-gromadskoi-aktivnosti>.

2. Соціально-економічний портрет студентів: результати опитування [Електронний ресурс] / [Т. Жерьобкіна, М. Куделя, І. Самохін та ін.] // Аналітичний центр CEDOS. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.cedos.org.ua/uk/osvita/sotsialno-ekonomichnyi-portret-studentiv-rezultaty-opytuvannia>.

*Г. Ю. Дятлов,
студент спеціальності «Соціологія»,
науковий керівник – канд. філос. наук, професор кафедри соціології
Г. О. Кісла*

СИМВОЛИ У КОМУНІКАТИВНИХ ПРАКТИКАХ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ (КОНТЕНТ-АНАЛІЗ)

Актуальність. Дослідження соціальних проблем, що так чи інакше пов'язані з молоддю, було, є та буде актуальним, незалежно від часу і місця, оскільки молодь є модернізатором суспільства. Молоді люди легше сприймають нові винаходи, моду та суспільні зміни. У молодому віці формується характер, свідомість та звички, що згодом впливають на локальні та глобальні тенденції у суспільстві. Сьогодні суспільство існує в умовах інформаційного перенасичення. Інформаційні повідомлення оточують людей на кожному кроці. Вдосконалюються існуючі та виникають нові форми, методи та засоби спілкування: від використання сленгу в вузькому колі людей, до яскравого напису на одязі. Масова комп'ютеризація, вільний доступ до «всесвітньої павутини» та соціальні мережі дозволяють нам перетворювати життєвий досвід, особисті переживання, яскраві події та враження на інформацію для широкого загалу. Таким чином більшість людей, без зайвих зусиль, можуть утворювати комунікативні зв'язки одночасно з великою спільнотою, при цьому робиться це заочно, за допомогою вищезгаданої мережі

Інтернет. Через це перед соціологом постає низка цілком логічних запитань: «Що саме людина хоче сказати спільноті?», «Як саме вона це робить?» та «Як в дійсності розуміє спільнота отриману інформацію?». Даний контент-аналіз спрямований дослідити символи у комунікації студентської молоді на предмет цих та інших питань. Зазначена вище потреба у вивченні соціальної поведінки сучасної молоді, у поєднанні із проблемою інформаційного перенасичення, цілком виправдовує актуальність даного дослідження.

Мета дослідження: з'ясувати основні стратегії використання символів у повсякденних комунікативних практиках сучасної студентської молоді.

Методи дослідження: контент-аналіз, соціологічне спостереження.

За даними, отриманими у ході дослідження 50% студентів спілкуються українською мовою, 40% – російською, 10% розмовляють так званим «суржиком». 20% від загальної кількості студентів вільно використовують обидві мови у повсякденному спілкуванні. Такі відсотки цілком пояснюються загальною мовною ситуацією в країні. Наведені дані репрезентують студентську молодь Києва, тому можуть існувати розбіжності у результатах аналогічного дослідження в інших регіонах країни.

Дослідження використання сленгу серед студентів проводилося, як контент-аналіз повідомлень у соціальних мережах. Під сленгом тут розуміється так званий «Інтернет-сленг», а ключовими словами виступають, залежно від контексту повідомлень: ЛОЛ (від англійського Laughingoutloud – голосно сміятись), Баян (вже обговорена тема, несвіжий жарт, тощо), ІМНО або ІМХО (скорочена англійська фраза InMyHumbleOpinion – на мою скромну думку), Ава (скор. Аватар) та інші. Дослідження показує, що 63,3% студентів використовують в середньому менше одного сленгового слова на десять повідомлень, відповідно 36,6% користуються сленгом частіше. Важливим є той факт, що «смайли» так чи інакше використовують усі 100% студентів із доволі високою частотою (оскільки використовується дуже велика кількість «смайлів» різних видів та форм, їх підрахунок не проводився).

Одяг з написами носить відносно невелика кількість 30% відсотків студентів, серед яких 63% – жінки, 37% – чоловіки. Тому можна стверджувати, що на сьогоднішній день це не дуже популярний засіб комунікації. Серед дівчат поширені написи, стосовно відносин з хлопцями, наприклад: «Noboyfriend – poroblem» або «Я права, а ты заткнись». Та спонукальні написи, на кшталт: «Посміхайся частіше» або «Улыбнись, если хочешь в меня». Слід відмітити, що найпоширенішими серед хлопців є ідеологічні написи, такі як «Мама Анархія», або жартівливі, наприклад: «Склад продукту: золоті руки, сила волі, 2 л пива. Без ГМО».

Одним з сучасних різновидів студентської комунікації є поширення власних фотографій в популярній соціальній мережі «Instagram». За результатами дослідження 40% дівчат діляться власними «відвертими» фото. Це пояснюється впливом сучасної поп-культури, де важко провести чітку лінію цензури. На молодих дівчат впливають аналогічні фото топ-моделей або зірок шоу-бізнесу, вподобання своєї зовнішності та загальна розкутість сучасної молоді. Серед хлопців популярним є поширення фото на фоні автомобілів – 66% та фото зі спортзали – 35%. Такі фото репрезентують майновий статус та фізичний розвиток хлопців, а відповідно їх привабливість для протилежної статі та соціальний статус. Інформаційний зміст таких фотографій, як серед дівчат, так і серед хлопців, пояснюється популяризацією Інтернет спілкування. Оскільки, на сьогоднішній день, все більше пар знайомляться, або спілкуються на ранньому етапі відносин саме у соціальних мережах, зростає відповідно і потреба у вищезазначених фотографіях. Таким чином, більш привабливим виглядає хлопець, який має фотографії із зали, або з авто, так само як дівчина, що має у соціальних мережах відверті фотографії, швидше справить враження на хлопця.

Також поширеними є фото з членами родини – 70% студентів та фото з подорожей – 45%. Фото з членами родини демонструє теплі відносини в родині та вплив сімейних цінностей на молодь. Фото з подорожей спрямовані продемонструвати активний спосіб життя та мобільність студентської молоді в сучасному світі.

Висновки. Результати дослідження репрезентують студентську молодь, як активну складову сучасних соціальних комунікацій. Молоді студенти активно використовують різні символи у своїй комунікативній практиці. Велику роль у житті сучасної молоді займають соціальні мережі. Перш за все, вони дають можливість спілкування із широким колом людей, робити це як приватно, так і одночасно з усіма. По-друге людина має можливість фільтрувати як пошук необхідної інформації, так і поширення інформації особистої. Таким чином, соціальні мережі дозволяють створити неповторний особистий образ, який може бути сприйнятий оточуючими, навіть, якщо він не є цілком реальним.

Символи у комунікативних практиках студентської молоді різняться за типом, змістом, метою та засобом використання, що, зокрема, доводить необхідність їх чіткої систематизації та більш глибокого аналізу, особливо коли це стосується соціальних мереж. Постає потреба ретельного вивчення усіх нюансів впливу інформації із соціальних мереж на сучасну студентську молодь, особливо під час інформаційної загрози з боку сусідньої країни та загальних суспільних перетворень в Україні.

О. Е. Єршикова
студентка спеціальності «Соціологія»,
науковий керівник – ст. викл. кафедри
соціальних та публічних комунікацій
Л. В. Пиголенко

ОБРАЗ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНКИ У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Процес розвитку гендерних ролей, як соціально зумовлених варіантів статевих ролей та статево-рольової поведінки, відбувається в контексті досить важливого для життя особистості процесу, який називається соціалізація. За більшістю визначень, соціалізація особистості – це засвоєння людиною суспільного досвіду, суспільних норм і цінностей [3].

Жорсткість нормативної статево-рольової диференціації стимулює підтримання стереотипів маскулінності – фемінності та їх дотримання. Невідповідність суспільним нормам, що висуваються до гендерних ролей створює численні суперечності між гендерними ролями людини, її гендерною ідентичністю та соціальними очікуваннями до стандартів гендерних ролей. Такі суперечності проявляються як різноманітні гендерно-рольові конфлікти особистості. Гендерно-рольовий конфлікт найчастіше відбувається як суперечність між традиційними уявленнями про гендерну роль і реальними потребами людини. Крім гендерно-рольового конфлікту можуть виникати інші види дисгармоній, зокрема статеві девіації. Статеві девіації – це відхилення від нормативів статевих і гендерних ролей. До статевих девіацій можна віднести транссексуалізм, гомосексуалізм та трансвестизм [2].

Засоби масової комунікації є тією важливою соціальною цариною, де закріплюються значущі концептуальні поняття (традиційні, нові, актуалізовані) і це стосується, зокрема, осмислення ролі й місця чоловіка та жінки у сучасному суспільстві. Залежно від вираженості, вдумливості, відповідального підбору гендерних характеристик, що подаються у журналістських текстах, формуються сучасні й майбутні погляди громадян на розуміння таких понять, як «гендерна рівність», «гендерна гармонія», «гендерна чуйність» тощо.

Українські медіа не завжди зображають жінок однаково. У радянський час осіб жіночої статі ЗМІ показували згідно з ідеологічним каноном фемінності – “радянською жінкою”. У 1990-х утворилися два нових зразки фемінності: за термінологією Оксани Кісь, Березиня та Барбі [1]. Образ Березині утворився під впливом української національно-державницької ідеї, Барбі – наслідування

західної цивілізації. Обидва образи виглядають різними, але мають одну спільну рису – патріархальне походження.

В образі Берегині абсолютизуються жіночі репродуктивні функції. Призначення жінки – народження дітей. Берегиня стає джерелом духовності, моральності для усього народу [4].

Барбі – цілком інша модель фемінності. Цей образ уособлює жінку-ляльку, молоду, привабливу, з бездоганною зовнішністю, яка вимагає для себе казкових умов існування. Головне призначення Барбі – знайти свого власника-чоловіка, який забезпечить їй безтурботний спосіб життя, тобто Барбі – це предмет споживання й продукт ринкової ідеології масового споживання.

Крім Берегині та Барбі, О. Кісь виділяє ще дві додаткові моделі, які, на її думку, займають в українському суспільстві маргінальне становище: Ділову Жінку (Бізнесвумен) та Феміністку [5].

Однак сучасне молоде покоління є яскравим зразком переходу соціостатевих відносин на нові сходинки. У ньому спостерігається еволюція суспільних догматичних поглядів на призначення чоловіка та жінки, злам традиційних і зародження нових гендерних ідеологій. Молодь обирає більш толерантні вектори розвитку особистісних відносин між статями. З'являються модернізовані стереотипні образи (Барбі, Супермен, Секс-символ, Модель), більш характерні для молодіжного соціуму [6].

Список використаних джерел:

1. Gender Issues in Ukraine: Challenges and Opportunities. United Nations Development Programme, UN inUkraine, 2003.
2. Вороніна О., Кліменкова Т. Гендер и культура // Феминизм и гендерне исследование. Хрестоматия. – Тверь, 1999. – С. 53-61.
3. Гусева Ю.Е. Женщина на страницах женских изданий (Обзор журнальной прессы). 1999. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.a-z.ru/women/texts/guseva.htm>
4. Дударева А. Рекламный образ. Мужчина и женщина. – М., “РИП - холдинг”, 2004. – 226 с.
5. Журженко Т. Маргінальна економічна діяльність і місце в ній жінок // Гендерний аналіз українського суспільства / ПРООН, Представництво в Україні. – К.: Златограф, 1999. – С. 165-172.
6. Кісь О. Моделі конструювання гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n27/texts/kis.htm>

Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи

*Кафедра соціальної педагогіки та
кафедра теорії та технології соціальної роботи*

*А. Й. Капська,
доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки*

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЯК ІНТЕГРАТИВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Соціальне виховання – складний і суперечливий процес включення й адаптації підростаючого покоління в життя суспільства у різних його аспектах життєдіяльності. В ньому реалізуються ідеали, духовні цінності суспільства на тому чи іншому етапі його розвитку. У свою чергу, ідеали і цінності трансформуються в цілі виховання, які, у свою чергу, визначають його зміст, форми і методи.

Соціальний розвиток майбутнього випускника вищої школи в основному має забезпечити соціально – виховна діяльність, яка є складним динамічним комплексом різних факторів, що впливають на становлення особистості.

Основні теоретичні положення щодо соціального виховання молоді успішно розроблені у наукових школах А. Капської (Київ), С. Савченка (Луганськ), В. Бочарової (Росія), Л. Міщик (Глухів), М. Євтуха (Київ) тощо. Загалом науковці розглядають «соціальне виховання» як цілісний соціально – педагогічний комплекс, який виникає в результаті взаємодії різних факторів виховання та взаємозв'язку компонентів процесу виховання (мета, структура, зміст, управління і результати функціонування) для досягнення мети соціального виховання особистості, її соціальної адаптації й захисту.

Свого часу С. Рубінштейн акцентував увагу на думці, що «головна цінність виховання, якраз в тому і полягає, щоб тисячами ниток зв'язати людину з життям так, щоб з усіх боків перед ним поставали завдання значущі для неї, привабливі для неї, які вона сприймає як свої, тому що головне джерело всіх моральних недосконалостей, всіх відхилень у поведінці – це та духовна пустота, яка утворюється в людей, коли вони стають байдужими до навколишнього життя, відходять убік, відчують себе сторонніми спостерігачами, готовими на все «махнуть рукою; тоді все їм стає непотрібним [1, с. 140-141].

Перш за все, слід зазначити, що соціальне виховання існує як система, яка розвивається і вдосконалюється, спирається на закони виховання і творчості його учасників. При цьому його цілеспрямованість, зміст і структура залежить від суспільних процесів, які перебувають у постійній динаміці, що підтверджує думку про об'єктивність процесів, що постійно змінює виховну роботу, вносить корективи у соціальне виховання.

Звідси можна погодитись з позицією М. Плоткіна, в якій наголошується на тому, «що соціальне виховання пронизує всі сфери виховання, які часто виходять за межі конституційного середовища і в яких наявним в тому чи іншому виді соціальний компонент – фактори макро- і мікросередовища, які мають вплив на процеси соціалізації особистості, соціальні відносини між соціальними інститутами і суб'єктами соціалізації [2, с. 32-35].

І якщо говорити про соціальне виховання студентської молоді, то варто сказати, що це є:

- спеціальне формування якостей загальнолюдської поведінки та певного типу особистості, яка засвоїла соціальний досвід життя в конкретному суспільстві, і може активно брати участь у продуктивній діяльності та взаємодіяти з іншими людьми;

- це процес і результат стихійної взаємодії людини із найближчим середовищем й умовами цілеспрямованого виховання (сімейного, громадянського, правового);

- це процес спільного вирішення завдань активного пристосування людини до певних ролей, нормативних установок та зразків соціального прояву [6].

В сучасній педагогічній літературі деякі автори (О. Безпалько, М. Галагузова, Л. Лоскутова, О. Середюк), бачать призначення соціального виховання в наданні грамотної адресної допомоги дітям і підліткам у вирішенні їхніх проблем, у збагаченні чи відновленні їх стосунків із соціумом, у створенні умов і стимулюванні їх розвитку, соціального встановлення з врахуванням і використанням впливів і дій; як складову частину процесу соціалізації, регульовану і цілеспрямовану на формування соціальної зрілості і розвиток

особистості у спілкуванні, грі, навчальній і суспільно-корисній діяльності; як цілеспрямований процес формування соціального значення якостей особистості, необхідних для успішної соціалізації.

Наближену позицію щодо трактувань процесу соціального виховання як педагогічної проблеми займають також зарубіжні вчені. Зокрема, В. Фокін зазначає, що процес соціального виховання – це цілеспрямоване створення і реалізація умов для позитивного саморозвитку [3]. Таке розуміння соціального виховання як педагогічного процесу передбачає наявність інтегративної мети, яка детермінована тими цілями і завданнями, які ставить перед собою суспільство, а також тим розумінням суті призначення людини, яке воно сповідає. При цьому пріоритетним є і розвиток власної активності особистості як найважливішої основи самовиховання, самоствердження, самостійності у рішеннях, діях і поведінці.

Цілі соціального виховання також викликали неоднозначне тлумачення. Так, скажімо, М. Рожков [4] головною метою соціального виховання вважає формування соціальності як інтегративної якості особистості у процесі планомірного створення умов для її відносно цілеспрямованого саморозвитку як суб'єкта соціального виховання. У даному разі соціальне виховання виступає як засіб створення певного простору, який дозволяє реалізувати особистісні потенціали, забезпечити включення особистості у проектування власних життєвих планів і перспектив та власної життєдіяльності.

Отже, потреба в соціальному вихованні обумовлена, з одного боку, особливостями соціально-педагогічної ситуації сучасної молоді (відсутність уваги до проблем молоді з боку громади, суспільства, поширенням явища байдужості, ігнорування інтересів молоді, поява явища наркоманії, обмеження можливостей в отриманні вищої освіти, працевлаштування, відпочинку, а з другого боку – розуміння того, що всі свої кризові проблеми українського суспільства може вирішувати лише завдання діями виховна (соціалізованої і культурної) людини. Адже соціальне виховання охоплює і відповідно розглядає з педагогічних позицій практично всі сфери соціального життя і діяльності молоді людини: сімейний соціум, специфіку великого міста і мікрорайону, сільської громади й навчальних закладів, різні групи ризику тощо. Тому можна стверджувати, що в організації і забезпеченні соціального виховання рівнозначно зацікавлені особистість, суспільства, держава.

Однозначно в такій ситуації становище соціального виховання молоді розглядає І. Клементович [5, с. 59-61], котрий доводить необхідність створення умов і стимулювання розвитку людини, її соціального становлення з використанням всіх основних вимірів і виокремлює такі форми:

- передача соціального досвіду і створення необхідних і найбільш сприятливих умов для повноцінної самореалізації, саморозвитку кожної людини як особистості, її самоактуалізації в різних соціальних інститутах;
- самовиховання в бажаному для суспільства напрямку: актуалізація інтелектуального, емоційного, морального, культурного, фізичного та інших факторів розвитку особистості в соціумі;
- формування в мікросередовищі соціального схвалення, соціально значущих групових і колективних норм, орієнтацій і цінностей, які є основою сприятливого психологічного клімату, високого емоційного тону, що сприяє збереженню референтної значущості даного оточення для особистості;
- процеси реалізації соціальної реабілітації, які передбачають комплекс мір подолання асоціальних відхилень у розвитку особистості і поведінці, забезпечення соціальної допомоги і захисту різних категорій та громадян з метою подолання соціальної дезадаптації та включення їх у нормальну життєдіяльність.

Аналізуючи соціальне виховання як багатоаспектний процес, В. Курбатов доводить, що це цілеспрямований процес формування соціально значущих якостей особистості, необхідних для успішної соціальної діяльності. При цьому соціальне виховання у всіх модифікаціях, моделях і технологіях об'єктивно служить суспільно-державним інструментом стабілізації позицій і норм поведінки молодого покоління в сучасних умовах і саморозвитку молодої людини як суб'єкта діяльності.

Соціальне виховання студентської молоді є завданням всього суспільства, а не лише університету. Особливо важливою умовою ефективності діяльності у цій сфері є співпадання цілей і завдань соціального виховання зі стратегією розвитку суспільства. Зміст соціального виховання – це забезпечення процесів саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації на основі технологій і засобів педагогічної підтримки. Що передбачає такі напрямки діяльності: посилення виховуючого характеру навчання, створення у всіх типах освітніх установ ефективних гуманістичних систем; гармонізація виховання, педагогізація середовища, в радіусі дії освітньої установи; розгортання клубної, дозвілєвої та любительської діяльності, стимулювання нових молодіжних об'єднань, розвиток і заохочення демократичного потенціалу в управлінні освітніх і виховних інститутів, збереження і розширення мережі установ і підструктур для розвитку і реалізації інтересів і потреб молоді, які одночасно спрямовані використовувати соціальне замовлення щодо реалізації різноаспектних програм для молоді.

Таке бачення завдань соціального виховання дозволяє вести мову про інтегрований результат даного процесу, який проявляється у соціальності

людини як її здатність взаємодіяти з соціумом, яка є джерелом власної активності, проявом індивідуального творчого ставлення до суспільного буття.

Можна з певністю говорити, що зазначені позиції органічно перегукуються з науковими положеннями А. Мудрика, який стверджує, що «соціальне виховання – це вирощування людини у процесі планомірного створення умов для цілеспрямованих позитивних розвитку і ціннісних орієнтацій людини. Саме створення сприятливих умов для оволодіння молоддю необхідними, з точки зору суспільства, соціальними, духовними, культурними й емоційними цінностями, посилює її прагнення, до самосвідомості, самовизначення. Це дозволяє зробити висновок про те, що соціальне виховання – це педагогічна діяльність, спрямована на розкриття творчих здібностей кожного студента, котрий вступає у взаємодію і є частиною соціуму. І якраз позанавчальна діяльність сприяє формуванню у студента соціального досвіду, що є одним із важливих завдань вищої школи.

У нинішній час є підстави говорити про бачаточисленні погляди і підходи до розуміння виховання в системі вищої освіти, пріоритетом якої є спеціальне формування соціального досвіду, яке слід розуміти як єдність різного плану знань, умінь і способів мислення, норм і стереотипів поведінки, ціннісних установок, відчуттів і переживань, досвід взаємодії з людьми, досвід адаптації й автономізації, а також самопізнання, самовизначення, самореалізація, самоствердження.

Список використаних джерел:

1. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. – М.: Педагогика, 1989. – 416 с.
2. Плоткин М.М. Социальное воспитание школьников. Монография. – М.: Изд-во ИПСР РАО, 2003. – 200 с.
3. Фокин В.А. Теория и практика социального воспитания учащихся профессионально-технической школе. Дисс... докт. пед. наук:13.00.06. – М., 1996. – 324 с.
4. Рожков М.Н. Воспитание свободного человека. Педагогическое кредо. – Ярославль, 2006. – 30 с.
5. Климентович И.П. Калмыков Г.А. Социальная педагогика Учебно-методический комплекс. М.: РИЦ МГОПУ им. М. А. Шолохова. 2004. – 179 с.
6. Мудрик А.В. Введение в социальную педагогику. – М.: Изд-во Ин-т практ. психологии, 1997. – 171 с.

*Р. Х. Вайнола,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальної педагогіки*

ПРОФЕСІЙНИЙ ТА ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

Перетворення, що нині відбуваються в системі вищої освіти України створюють реальні передумови для повноцінного розвитку студентів відповідно до їх індивідуальними особливостями, що сприяє особистісної та професійної самореалізації. У цих умовах студент виступає результатом, і в той же час, процесом розвитку системи впливів вищого навчального закладу [1, 38].

Саме тому вища освіта є визначальним чинником відтворення інтелектуальних і виробничих ресурсів суспільства. Все це актуалізує завдання розвитку особистості студента, а вимоги до вищої освіти визначають пріоритетом не тільки професійні якості майбутнього фахівця, але і його компетентність як суб'єкта взаємодії з іншими людьми.

Характеристики впливу процесу соціального виховання на професійне становлення студента знайшли відображення в наукових положеннях теорії соціальної педагогіки (О.В. Безпалько, І.Д. Зверєва, А.Й. Капська, Л.І. Міщик, В.Є.Штифурак та ін.), практики соціально-виховної роботи зі студентською молоддю (С.Я. Савченко, В.І.Тернопільська, С. В. Харченко, Н.М. Чернуха та ін.).

Рішення проблеми професійного та особистісного розвитку студента в процесі соціально-виховної роботи вишу та пов'язаних з нею теоретичних і методичних завдань вимагає дослідження цілого комплексу її аспектів, а саме: вивчення педагогічних умов формування і розвитку особистості студента; дослідження особливостей реалізації цього завдання в умовах вищої школи; визначення педагогічних основ професійного та особистісного розвитку в процесі фахової підготовки; деталізація особливостей соціально-виховної роботи в умовах вищого навчального закладу, зокрема – університету.

Саме тому виникає нагальна потреба в модернізації соціально-виховної роботи вищого навчального закладу, зокрема, університету і напрямку її на рішення проблем сучасного студентства. На реалізацію даної мети повинні бути спрямовані інноваційні технології соціально-виховної роботи у вищому навчальному закладі.

Метою даної статті є визначення пріоритетних чинників впливу середовища університету на процес професійного та особистісного розвитку студента засобами позанавчальної соціально-виховної роботи.

У сучасних педагогічних дослідженнях помітне місце відводиться проблемі розвитку особистості майбутнього фахівця. Так, А.А. Лігоцькій [2] зазначає, що в системі організаційно-методичного забезпечення вищого навчального закладу студент повинен займати пріоритетну позицію.

Для нашого дослідження близькою виявилася трактування С.Ю. Шашенко, яка визначила як стратегічне завдання вищого навчального закладу перехід від масово-репродуктивного до індивідуально-творчого освіти, що створює умови для виявлення і формування особистісного вектора розвитку кожного студента [3, 81].

Визначенню впливів навчально-виховного процесу на особливості становлення і особистісного розвитку студентів в теорії психології приділяється помітна увага. Так, наприклад, І.С. Коном запропоновано поняття «простір дорослого світу», а більш сучасні дослідження пропонують таке звучання: «простір системи освіти» [4].

Ми вважаємо більш точним в контексті нашої роботи визначення освітнього простору, яке було введено А.В. Бурим. Автор пропонує розглядати освітній простір в процесі соціалізації особистості, як кордон гармонійного середовища, яка підпорядкована завданню розвитку особистості і презентує термін «школа соціального досвіду» [5, 38].

Саме тому ми будемо трактувати *освітнє середовище вищого навчального закладу* як педагогічно організовану, індивідуально-орієнтовану форму професійного та особистісного розвитку студента. При цьому ми усвідомлюємо, що не варто розглядати роботу вищого навчального закладу як одностороннє вплив штучно створеної педагогічного середовища. Функціональну природу соціального середовища вищого навчального закладу визначає логічно вибудоване педагогічна взаємодія, в якому особистість студента не лише сприймає вплив суб'єктів освітнього простору, а й набуває якості суб'єкта, визначаючи тим самим стан, тактику розвитку і вдосконалення виховних впливів вишу [6].

Ми вважали за доцільне зупинитися на аналізі поняття «соціально-виховне середовище». Більшість авторів розглядають соціально-виховне середовище як прояв, підвид соціального середовища або сукупність умов життєдіяльності особистості, які цілеспрямовано впливають на її свідомість і поведінку з метою формування певних якостей, переконань, духовно-ціннісних орієнтацій і потреб. У той же час, соціально-виховне середовище характеризує конкретний прояв суспільних відносин, які сприяють соціалізації та адаптивності

особистості в мінливому середовищі, усвідомлення себе людиною, якій близькі і зрозумілі інтереси інших людей, а головні її цінності – загальнолюдські і національні [6, 845].

Ми вважаємо, що в контексті нашої статі більш доречно говорити про соціально-виховне середовище вищого навчального закладу. Співзвучні нашим стали думки вчених [7] з приводу того, що соціально-виховне середовище вишу – це конкретно-історичне середовище, в яке інтегрується соціально-виховний потенціал основних суспільно-значущих структур з метою створення найбільш сприятливих умов для індивідуального розвитку студентів, на яких спрямовано соціально-виховний вплив.

Узагальнення підходів до характеристик соціально-виховного середовища дозволило нам визначити *соціально-виховну роботу вищого навчального закладу* як особливий вид діяльності вищих навчальних закладів; спеціально організовану фахівцями виховної роботи діяльність по формуванню у студентів моральних, культурних і професійних цінностей, становлення принципів і норм поведінки майбутніх фахівців.

Ми здійснили спробу назвати і охарактеризувати *фактори впливу соціально-виховної роботи вищого навчального закладу* на процес професійного та особистісного розвитку студента.

Першим фактором впливу соціально-виховної роботи вищого навчального закладу на студента ми назвали створення еталонної соціально-позитивної середовища вищого навчального закладу шляхом активізації методів соціально-виховного впливу на формування особистості студента.

Другим фактором впливу соціально-виховної роботи вищого навчального закладу на особистісне та професійне становлення студентів є забезпечення конструктивності і привабливості освітнього середовища. Усвідомлюючи, що вищий навчальний заклад з його матеріально-технічним та інформаційним ресурсом нерідко поступається багатьом агенціям системи мас-медіа та установам, що надають послуги маскультури, ми вважаємо, що вищий навчальний заклад має гарантувати випереджальний рух змісту і форм виховання, спрямованих на забезпечення сучасних інформаційних запитів і потреб молоді. При цьому виховна робота вищого навчального закладу повинна бути орієнтована на протидію негативізму, соціальному байдужості, що нерідко панує в молодіжному середовищі.

Наступним фактором впливу соціально-виховної роботи вищого навчального закладу на студента є модернізація професійної підготовки засобами позааудиторної виховної роботи у позанавчальний час. Цілісність особистості майбутнього фахівця, комплексність механізмів соціального становлення студента, системність освітніх впливів вимагають від сучасного

студента освіченості, широти світогляду, готовності до різних видів творчої взаємодії. Саме тому перенесення центру ваги виховної роботи вишу в умови територіальних соціальних інституцій, соціокультурної ситуації міста багато в чому створюють сприятливе середовище для формування і розвитку студентських ініціатив, самоврядування, соціальної активності тощо.

Характеристика факторів впливу соціально-виховної роботи на професійний та особистісний розвиток студента дозволила нам визначити *педагогічні умови ефективності соціально-виховної роботи вищого навчального закладу*:

- демократизація та гуманізація педагогічного взаємодії в процесі соціально-виховної роботи;
- адаптація змісту, форм і методів соціально-виховної роботи до запитів, потреб сучасного студентства;
- сучасність і актуальність запропонованих форм соціально-виховної роботи;
- впровадження сучасних методик і технік соціально-виховної роботи;
- якісне науково-методичне та матеріально-технічне забезпечення соціально-виховної роботи;
- високий науково-методичний рівень організаторів соціально-виховної роботи;
- наявність ефективної системи моніторингу якості і результатів соціально-виховної роботи;
- орієнтація соціально-виховної роботи на особистісний та професійний розвиток і самовиховання студентів.

Ми здійснили спробу визначити деякі особливості освітнього середовища університету як специфічного вищого навчального закладу. Відомо, що університет є інститутом соціалізації, який значною мірою визначає успішність соціального становлення та особистісного розвитку студентів, оскільки функціональну природу середовища університету становить оптимально побудована навчально-виховний взаємодія, в якому особистість студента не тільки сприймає вплив суб'єктів освітнього середовища, а й набуває якості суб'єкта [8].

На нашу думку, *особливостями соціально-виховного середовища університету*, які найбільш сприятливо впливають на формування особистісних характеристик студентської молоді є: специфічне соціокультурне оточення (вплив історико-педагогічних традицій, персоналій); поліструктурність спілкування (можливість спілкуватися зі студентами різних курсів та спеціальностей); елітарність середовища (вплив професорсько-

викладацького складу, зустрічі з відомими вченими, державними діячами) тощо.

Таким чином, ми вважаємо, що сучасність вимагає впровадження нової філософії освіти, в якій студент університету буде виступати суб'єктом і головною цінністю навчально-виховного процесу, який отримає можливість удосконалюватися в освітньому і соціокультурному просторі вищого навчального закладу. Однак сучасний університет повинен розробити дієву модель соціально-виховної роботи, що зможе забезпечити конструктивність і соціальну позитивність впливу освітнього середовища університету на особистісний та професійний розвиток студента.

Список використаних джерел:

1. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації: факти, роздуми, перспективи / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2003. – 216 с.
2. Лігоцький А.О. Методологічні аспекти різнорівневої підготовки фахівців: монографія. / А.О. Лігоцький. – К.: Наукова думка, 1996. – 162 с.
3. Шашенко С. Ю. Соціальне становлення студентської молоді у позааудиторний час у вищих навчальних закладах: автореф. дис.на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук: 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / С. Ю. Шашенко. – Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2004. – 20 с.
4. Кон И.С. Социализация и воспитание молодежи / И.С. Кон // Новое педагогическое мышление. – М.: Педагогика, 1989. – С.191-205.
5. Бурим О.В. Образовательное пространство как фактор социализации школьника / О.В. Бурим // Соціальна педагогіка: теорія та практика; за ред. С.Я.Харченко. – Луганськ: ЛНПУ імені Тараса Шевченка "Альма-матер". – №3, 2006. – 97 с.
6. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
7. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери: за ред. проф. І.Д. Звереві. – Київ, Симферопіль: Універсум, 2012. – 536 с.
8. Неїжпапа Л.С. Особливості педагогічного забезпечення професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів на початковому етапі навчання / Р.Х. Вайнола, Л.С. Неїжпапа // Наукові записки. – Ніжин : НДУ ім. М.Гоголя, 2012. – №3. – С. 89-92. – (Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)).

*О. В. Вакуленко,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Конституцією України визначено, що людина, її життя і здоров'я є найвищими соціальними цінностями держави. Загально визнаним є факт, що здоров'я та благополуччя населення є ключовими факторами економічного та соціального розвитку будь-якої країни. Перспективи розвитку і самого існування держави значною мірою залежать від того, як відбувається процес відтворення основи продуктивних сил – людських ресурсів. Формування здорового способу життя, виховання здорових, всебічно розвинених, патріотично налаштованих молодих громадян має стати державним пріоритетом, стержнем, який об'єднає народ України в його намаганнях до національного відродження, повноцінного входження у світову спільноту. Сьогодні, коли Україна формується як розвинута, демократична, правова країна світу, послідовно наближає критерії та орієнтири національного розвитку до стандартів, прийнятих в країнах Європейського Союзу, не можна недооцінювати стан здоров'я, соціальне самопочуття населення в цілому і молоді зокрема. Якісний стан здоров'я молоді є показником цивілізованості держави [3].

Світова спільнота наголошує, що у ХХІ столітті здоров'я – це насамперед самі люди: як вони живуть, як піклуються про власне здоров'я у повсякденних умовах. Уставом ВООЗ визначено, що володіння найвищим досяжним рівнем здоров'я є одним з основних прав людини. Здоров'я є необхідним ресурсом для повноцінної реалізації як потенціалу кожної людини, так і розвитку суспільства в цілому. Стан здоров'я людини безпосередньо залежить від рівня усвідомлення особистістю власної відповідальності за своє здоров'я, налаштованості на його зміцнення та збереження [1].

Концептуальні засади досвіду діяльності світової спільноти визначено, зокрема, у таких документах як Загальна декларація прав людини (1948 р.), Алма-Атинська декларація «Здоров'я для всіх» (1978 р.); Оттавська Хартія формування здорового способу життя (1986 р.), Аделаїдські рекомендації (1988 р.), Сундсвальські рекомендації (1991 р.), Копенгагенська декларація (1994 р.), Джакартська декларація «За пропаганду здорового способу життя у ХХІ столітті» (1997 р.), Всесвітня декларація охорони здоров'я «Здоров'я для

всіх у XXI сторіччі: основи політики і досягнення здоров'я для усіх в Європейському регіоні ВООЗ» (1998 р.); Бангкокська Хартія сприяння здоров'ю в глобалізованому світі (2005 р.), Основи політики досягнення здоров'я для всіх в Європейському регіоні ВООЗ: європейська серія по досягненню здоров'я для всіх (2005 р.), Основи нової регіональної політики – «Здоров'я 2020» (документ для керівників та розробників політики «Основи європейської політики в підтримку дій всієї держави та суспільства в інтересах здоров'я та благополуччя», більш детальна версія «Здоров'я 2020 – основи політики та стратегія») [9].

Загалом, вивчення міжнародного досвіду формування здорового способу життя передбачає звернення до сформованої міжнародної нормативно-правової, оскільки ряд зафіксованих положень на міжнаціональному рівні в подальшому сформували уяву про підходи та засоби щодо формування, підтримки та зміцнення здоров'я людини. Всі міжнародні документи є важливим підґрунтям для розробки нормативно-правової бази з ФЗСЖ, оскільки описують усі історичні етапи розвитку цього напрямку діяльності. Розроблені принципи здійснення охорони здоров'я були активно запозичені національними законодавствами ряду європейських держав [2].

Формування здорового способу життя молоді України – одна з основних орієнтацій молодіжної політики. Створення умов для свідомого вибору молоддю здорового способу життя – для можливості самореалізації, трудової зайнятості, економічної стабільності, створення родини – вимагає впровадження й ряду нормативно-правових актів щодо забезпечення державою соціальних умов щодо формування засад здорового способу життя. Так, у державній доповіді «Молодь за здоровий спосіб життя» 2010 р. було виділено ряд найбільш гострих проблем молоді, що потребували державного підходу та системного вирішення: проблема народжуваності, смертності, здорового харчування, стану екології, рухової активності дітей та молоді, ризикованої статевої поведінки молоді, поширеності соціально небезпечних хвороб серед дітей та молоді, наркозалежності, вживання алкоголю, поширення тютюнопаління, ВІЛ/СНІДу у молодіжному середовищі [3].

Серед нормативно-правових актів останніх років можна виокремити, зокрема, такі.

У Концепції загальнодержавної програми «Здоров'я – 2020: український вимір» (розпорядження КМУ від 31 жовтня 2011 р. № 1164-р) визначено пріоритет щодо формування міжсекторального підходу в проведенні профілактичних заходів для усунення негативного впливу соціальних детермінант здоров'я, створення умов для збереження та зміцнення здоров'я населення, формування відповідального ставлення кожної людини до власного

здоров'я. Для кожного регіону з урахуванням його соціально-економічного стану, культурно-етнічних та історичних традицій, стану медико-демографічної ситуації, розвитку системи охорони здоров'я і визначення впливу соціальних детермінант на стан здоров'я населення повинні бути науково обґрунтовані та розроблені заходи із збереження та зміцнення здоров'я населення шляхом оптимізації системи надання медичної допомоги та розвитку здоров'я. У Концепції зазначено, що для кожного регіону з урахуванням його соціально-економічного стану, культурно-етнічних та історичних традицій, стану медико-демографічної ситуації, розвитку системи охорони здоров'я і визначення впливу соціальних детермінант на стан здоров'я населення повинні бути науково обґрунтовані та розроблені заходи із збереження та зміцнення здоров'я населення шляхом оптимізації системи надання медичної допомоги та розвитку здоров'я [2].

Одним із основних завдань Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5 є створення оптимальних умов для реалізації потенціалу кожного громадянина впродовж всього життя та досягнення адекватних стандартів якості життя та благополуччя, підвищення особистої відповідальності громадян за власне здоров'я. Орієнтиром у проведенні такої роботи є програма Європейського Союзу «Європейська стратегія здоров'я – 2020» [1].

У Рекомендаціях парламентських слухань на тему «Про реформу охорони здоров'я в Україні», схвалених постановою Верховної Ради України від 21.04.2016 р. № 1338-VIII зазначено, що сучасний стан здоров'я населення України характеризується вкрай високими показниками захворюваності та смертності, низьким рівнем тривалості життя, відсутністю можливості отримувати належну медичну допомогу [6].

Указом Президента України від 9 лютого 2016 року схвалено Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація», у якій визначено мету та основні завдання, спрямовані на створення умов для підвищення рівня залучення населення до оздоровчої рухової активності, що сприятиме розв'язанню гуманітарних і соціально-економічних проблем особистості, суспільства та держави.

Державною цільовою соціальною програмою «Молодь України на 2016-2020 роки», затвердженою 18 лютого 2016 року одним із пріоритетних напрямів визначено здоровий спосіб життя молоді, який необхідно впроваджувати шляхом здійснення заходів, спрямованих на популяризацію та утвердження здорового і безпечного способу життя та культури здоров'я серед молоді.

Отже, маємо говорити про побудову нової стратегії процесу підтримки здоров'я молоді, формування здорового способу життя та профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі з урахуванням концептуальних засад ФЗСЖ та нових напрямів діяльності світової спільноти. Молодіжна політика щодо формування здорового способу життя має базуватися за основними напрямами та принципами Оттавської Хартії: формування сприятливої для здоров'я державної політики, створення сприятливого середовища на основі соціоекологічного підходу до здоров'я, активізація молодіжної участі та підвищення активності громади, розвиток особистісних навичок через інформування, спеціальну освіту й навчання людей, переорієнтація системи охорони здоров'я з урахуванням проблем здорового способу життя.

Стратегія ФЗСЖ має базуватися на двох стратегічних напрямах: покращення здоров'я для всіх та скорочення нерівності щодо здоров'я шляхом удосконалення лідерства та стратегічного керівництва в інтересах здоров'я; та враховувати чотири завдання, визначені міжнародними Основами політики «Здоров'я-2020»: інвестування в здоров'я на всіх етапах життя людини, розширення прав та можливостей громадян; вирішення найбільш актуальних проблем, які відносяться до неінфекційних та інфекційних хвороб; зміцнення орієнтованих на людину систем охорони здоров'я, готовності та реагування надзвичайних ситуацій; підвищення потенціалу місцевих громад та створення підтримуючого середовища [7, 8].

Враховуючи потреби децентралізації України особливе значення сьогодні мають такі принципи ФЗСЖ як врахування потреб та проблем громади, зокрема молоді, міжсекторальне та міжвідомче співробітництво як на рівні держави, так і на рівні місцевого самоуправління.

Список використаних джерел:

1. Здоровье 2020. Основы европейской политики и стратегии для XXI века. Всемирная организация здравоохранения. 2013. – 224 с.
2. Концепція загальнодержавної програми «Здоров'я – 2020: український вимір» (розпорядження КМУ від 31 жовтня 2011 р. № 1164-р)
3. Молодь за здоровий спосіб життя: щоріч. доп. Президенту України, Верхов. Раді України, Каб. Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2009 р.) / М-во України у справах сім'ї, молоді та спорту, Держ. ін-т розв. сім'ї та молоді; [редкол.: Н.Ф.Романова (голова) та ін.]. – К.: СПД Крячун Ю.В., 2010. – 196 с.
4. Концепція «Загальнодержавної цільової соціальної програми «Формування здорового способу життя молоді України на 2013-2017 роки» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.meduniv.lviv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1493:n110112&catid=1:latest%E2%80%93news&Itemid=50&lang=en

5. Національно-патріотичне виховання – державний пріоритет національної безпеки. Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України про становище молоді в Україні (за підсумками 2014 року) / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; [редкол.: Жданов І. О., гол. ред. коллег., Беляєва І. І., Митрофанський С.В. та ін.]. – К., 2015. – 200 с.
6. Рекомендації парламентських слухань на тему «Про реформу охорони здоров'я в Україні», схвалених постановою Верховної Ради України від 21.04.2016 р. № 1338-VIII
7. Формування здорового способу життя: проблеми і перспективи / О.Яременко, О.Балакірева, О.Вакуленко та ін. - К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2000. – 207 с.
8. Формування здорового способу життя молоді: стратегія для України – К.: УІСД, 2001. – 24 с.
9. Формування здорового способу життя молоді: стратегія розвитку українського суспільства. Частина 1 / О. О. Яременко (кер. авт. кол.), О. В. Вакуленко, Ю. М. Галусян та ін. – К.: Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2005. – 160 с.

*А. І. Годлевська,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки*

ДІЯЛЬНІСТЬ ШКІЛЬНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ЗА ІНТЕРЕСАМИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

Підростаюче покоління завжди було і залишається тією специфічною соціальною групою, якій притаманний пошук свого «Я» і свого місця в суспільстві. Підлітки шукають шляхи до самореалізації, підтвердження власної дорослості та значущості.

Теоретичні засади вивчення особливостей соціалізації на даному віковому етапі (численні якісні зміни у фізіологічному, психічному, соціальному аспектах розвитку дитини в цей період) характеризують його як «критичний», «кризовий».

Особливості підліткового віку досить глибоко вивчалися у вітчизняній і зарубіжній психолого-педагогічній науці. У дослідженнях проблем підліткового віку можна виділити найважливіші питання – періодизації віку, провідної діяльності, психологічних особливостей, розвитку «Я-концепції», психоемоційних станів, морального розвитку тощо.

Віковий період, що припадає на завершення підліткового віку, є найбільш відповідальним у розвитку особистості. Саме в старшому підлітковому віці відбувається становлення розумової діяльності, пізнавальної активності, самооцінки, самосвідомості тощо, тобто – розвиток базисних основ особистості.

Для з'ясування психологічних механізмів і дидактичних умов формування якостей громадянськості особистості старшого підлітка слід враховувати особливості старших підлітків як вікової групи, в якій процес формування громадянських якостей є найбільш активним. Криза перехідного періоду протікає значно легше, якщо в цьому віці у школяра виникають постійні особистісні інтереси або будь-які стійкі мотиви поведінки.

На нашу думку, всі аспекти громадянської соціалізації особистості старшого підлітка (вплив соціального середовища, суспільних і державних інститутів на особистість старшого підлітка, активне включення особистості в громадянське життя суспільства, вплив творчої діяльності, реалізації індивідуальних інтересів та життєвих планів в узгодженні із суспільними вимогами і потребами громадянина тощо) можуть проявитися найбільше в діяльності шкільних об'єднань за інтересами як соціально-виховному осередку позитивного впливу суспільства на формування громадянських якостей підростаючої особистості.

Дитячі організації, об'єднання – це особливий тип громадського об'єднання, для якого характерні: наявність мети, заради якої здійснюється спільна діяльність дітей і дорослих; добровільне та фіксоване членство; самоврядування; наявність організаційної структури; норм і правил [1; 3].

Шкільні об'єднання за інтересами підлітків – це різноманітні за напрямками діяльності об'єднання школярів в гуртки (секції, студії, товариства, спілки тощо) у вільний від навчання (позаурочний) час, де стосунки опосередковані суспільно корисним та особисто значущим для старших підлітків змістом добровільної, спільної, соціально-активної, творчої діяльності, організованої (за їх інтересами і потребами) дорослими (фахівцями), де відбувається їх соціалізація (засвоєння соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків; активне відтворення системи соціальних зв'язків за рахунок активної діяльності підлітка, активного включення його в соціальне середовище).

Головне для підлітків у діяльності добровільних об'єднань – це можливість у вільному спілкуванні один з одним, цікава особистість наставників – педагогів, наставників, дружелюбна тепла атмосфера, можливість самореалізуватися.

У процесі громадянської соціалізації – складного багатогранного процесу включення старшого підлітка в громадянську практику – відбувається засвоєння ним громадянських норм і цінностей суспільства, здійснюється усвідомлене набуття громадянських якостей, становлення інтегрованої якості особистості старшого підлітка – громадянськості [2].

Громадянські якості визначають соціальну спрямованість підростаючої особистості, її готовність до досягнення соціально-значимих цілей, інтересів, відповідно до прийнятих моральних норм суспільства, особистих потреб і можливостей. Від рівня сформованості громадянських якостей залежить успішне входження особистості старшого підлітка в суспільство – його успішна соціалізація – рівень громадянської соціалізації.

Саме участь у соціально значущій громадській діяльності дозволяє старшому підлітку усвідомити і оцінити себе, набути впевненості у власних силах і при цьому адекватно поставитися до оцінок інших, розвиваючи суспільно спрямовану мотивацію. Такою соціально значущою діяльністю є діяльність об'єднань підлітків за інтересами.

Список використаних джерел:

1. Дитячі об'єднання України у вимірах минулого та сучасного: Довідник – посібник / Р. Охрімчук, Л. Шелестова, О. Кравченко та ін. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 256 с.
2. Крицька Л. В. Громадянські ціннісні орієнтації учнівської молоді // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 155-160.
3. Чернета С. Організаційно-педагогічні умови соціалізації підлітків у неформальних молодіжних об'єднаннях: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. – К., 2006. – 219 с.

Т. О. Голубенко,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та технології соціальної роботи

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У тезах обґрунтовано необхідність дослідження неформальної освіти у процесі професійної підготовки фахівців соціальної сфери у країнах Європи з метою використання зарубіжного досвіду для забезпечення конкурентоспроможності на сучасному ринку праці в Україні.

На сучасному етапі входження України в європейський простір набуває актуальності неформальна освіта майбутніх фахівців соціальної сфери. В країнах Європейського Союзу значна увага приділяється процесу урегулювання неформальної та поза формальній освіті з прирівнюванням їх до формальної освіти.

Процеси глобалізації та інформатизації суспільства вимагають формування знань у майбутніх фахівців для залучення громадянина до навчання, яке триває

постійно. Це є основним принципом діяльності освітніх систем розвинених країн. Формальна освіта не може обмежуватися кількома роками чи навіть десятиліттями на початку життя людини, оскільки безперервне оновлення інформації вимагає постійного самовдосконалення та навчання для досягнення життєвого успіху.

У країнах Європейського Союзу підійшли до такої парадигми, що раніше концепція освіти була національною, а тепер вона стала європейською, визначаючи разом сильні та слабкі сторони різних національних систем освіти, їх оптимізація через введення парадигми освіти протягом усього життя [1].

У рамках проекту «Європейський центр Знань про Молодь» неформальна освіта розуміється як «будь-яка організована поза формальною освітою освітня діяльність, що доповнює формальну освіту, забезпечує засвоєння тих вмінь і навичок, що необхідні для соціально та економічно активного громадянина країни.

Єдиного підходу до визначення поняття неформальна освіта не існує. На думку Хамадахе, поняття неформальної освіти є широким, навіть інколи туманним у визначенні. Дослідник вважає, що неможливо дати цьому складному поняттю єдине, універсальне визначення, оскільки «те, що визначає неформальну освіту, є розмаїттям форм, які вона може запропонувати у відповідь на різноманітні вимоги і потреби людей різних людей або груп» [2, с. 112]. Більш повне визначення неформальної освіти надає Кумбс: «неформальною освітою є будь-яка організована систематична освітня діяльність, що проводиться поза межами формальної системи для забезпечення обраними (визначеними) видами навчання окремих підгруп населення, як дорослих, так і дітей» [3, с. 8].

Неформальна освіта проходить часто за межами спеціального освітнього простору, в якому чітко визначені цілі, методи та результат освіти; в освітніх закладах та суспільних організаціях, клубах, кружках, під час індивідуальних занять з репетитором або тренером, а також представляє собою різноманітні курси, тренінги, короткі програми, які пропонуються на будь-якому етапі освітньої та трудової діяльності, не завжди супроводжуються видачею документу, носить ціле направлений та систематизований характер.

Переважна більшість країн ЄС гарантує своїм громадянам право на освіту, створює відповідні умови для її отримання, закріплює обов'язкову освіту. Відповідні норми закріплені в Основних Законах держав-членів ЄС та розкриті більш повно у національному законодавстві про освіту. Наприклад п.6 ст. 53 Конституції Болгарії: «Держава заохочує освіту, відкриваючи та фінансуючи учбові заклади, оказуючи допомогу здатним учням та студентам, забезпечуючи умови для професійного навчання та перекваліфікації. Воно здійснює контроль

за учбовими закладами усіх видів та ступенів» [4] або Конституція Чеської Республіки: «кожний має право на освіту. Відвідування школи обов'язково протягом часу, встановленого законом» [5]. Хоча на законодавчому рівні саме поняття формальної освіти може і не бути закріпленим.

Поняття формальної та неформальної на законодавчому рівні закріплена у Законі « Про освіту» Литовської Республіки: формальна освіта – це освіта, яка здійснюється відповідно до навчальної програми, що затверджені і зареєстровані відповідно до процедури, передбаченої правовими актами, завершення якої призводить до досягнення початкової, основної, середньої, професійної та вищої освіти та/або кваліфікації. Неформальна освіта у відповідності з різними програмами, спрямованих на задоволення індивідуальних потреб в освіті та придбання додаткової компетенції.

У Німеччині неформальна освіта багато в чому спирається на моделі демократично зорієнтованої політичної освіти і, таким чином, вносить свій внесок у становлення активного громадянина демократичного суспільства.

Таким чином, неформальна освіта набуває все більшої актуальності у країнах Європейського Союзу у зв'язку з розвитком безперервної освіти. Це вимагає від держав-членів ЄС створення відповідних умов для розвитку неформальної освіти та можливості отримання громадянами зазначеної освіти.

Список використаних джерел:

1. <http://www.almater.ru/news/all/1232.html>.
2. Namadahe A. Non-formal education. A definition of the concept and some examples. UNESCO Prospects - quarterly review of education.-1991. -Vol.21-№1. - P.111-124.
3. Coombs P., Ahmed M., Attacking Rural Poverty: How non-formal education can help. Baltimore: John Hopkins University Press. – 1974. – P. 292.
4. Конституции стран Европы: в 3т. Т.1 / Под ред. Л.А. Окунькова. – М.: Издательство НОРМА, 2001. – 834с.
5. Конституции государств Европейского Союза/ под. ред. Л.А. Окунькова. – М.: Издательская группа ИНФРА.М-НОРМА, 1997.- 816 с.
6. Nonformal and in formal Educationin Europe (Дополнительное и неформальное образование в Европе) / Под ред. Президента EAISY Рене Кларийса. – Прага, 2005. – С. 138.

*Р. І. Короткова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної педагогіки*

СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ ЯК РЕЖИСЕР У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Сфери соціально-педагогічної діяльності соціального педагога досить різноманітні. Соціальний педагог, насамперед фахівець, який створює умови і середовище, в якому має здійснюватися соціальне становлення особистості. Він як сценарист, постановник, режисер і організатор різноманітних виховних заходів повинен бути уважним вихователем, уміти побачити талант в дитині, повірити в неї, допомогти їй розкритися. Це одна із важливих функцій соціального педагога в роботі з дітьми й молоддю і в художньо-творчих колективах, і під час підготовки та проведенні соціально-виховних форм роботи.

Педагогічні зусилля в організації і проведенні виховних заходів спрямовані на формування нової генерації молоді нашої держави з яскраво вираженою громадянською зрілістю, високою культурою, моральністю й духовністю, художньо-естетичним розвитком. Тож ефективність соціального виховання дітей і молоді значною мірою залежить від професійного рівня соціального педагога.

Соціальний педагог у процесі художньо-творчої діяльності з вихованцями часто виступає в ролі сценариста, організатора, режисера-постановника різноманітних театралізованих виховних заходів. Тому він повинен володіти як професійними, так і спеціальними знаннями й уміннями. Серед численних функцій, які виконує соціальний педагог, особливе значення посідають такі професійні вміння: організовувати творчі колективи та керувати їх діяльністю, планувати роботу з колективом, володіти культурою спілкування, розробляти сценарії свят, проводити різноманітні виховні заходи, гурткову роботу як у школах, так і в мікрорайонах.

Творчі виконавські колективи виконують своє соціально-педагогічне значення в тому разі, коли їх учасники в достатній мірі володіють виконавськими навичками й уміннями, організаторськими якостями й добре розвиненим почуттям відповідальності. При цьому соціальний педагог в організації і проведенні виховних заходів повинен враховувати два важливі виховні моменти: перший – виховання учасника – це навчання його як виконавця (навчання основам акторського мистецтва, художньому читанні, співу, пластиці, хореографії тощо). Оволодіння цими навичками й уміннями

вкрай необхідні для виконавської діяльності. Це перший або відправний етап виховання і навчання учасників.

Другий – це формування учасника виховного заходу як особистості, розвиток його громадських і моральних якостей, естетичних смаків і духовності у відповідності із загальним рівнем культури, соціалізації особистості творця.

Для ефективної організації художньо-творчої діяльності учасників виховних заходів соціальному педагогу слід враховувати такі особливості як вміння враховувати позицію й точку зору учасника театралізованого виховного дійства, не ігнорувати його почуття та емоції, бачити в ньому повноправного партнера, а також орієнтуватися на вищі загальнолюдські поняття; створити оптимальні умови для самореалізації кожної особистості в процесі художньо-творчої діяльності з урахуванням віку, статі, накопиченого досвіду, особливостей емоційної та пізнавальної сфери; гармонійно поєднувати на заняттях мистецтво драматургії, театру, літератури, музики, живопису, поезії, пластики, пантоміми тощо; впроваджувати різноманітну змістовну тематику та методи роботи; підтримувати максимальну активність та співпрацю учасників виховного заходу на всіх етапах його підготовки та проведення; прагнути досягти високого професійного рівня.

Якраз це висуває певні вимоги до особистості соціального педагога, який працює з творчим колективом як режисер-керівник творчого процесу, крім професійних знань і вмінь соціальний педагог повинен знати основи різних видів мистецтв (театру, музики, літератури, живопису, хореографії), володіти сценарною та театральною майстерністю, знати закони психології творчості та виховання, методику проведення занять й репетицій як в індивідуальній, так і в груповій формі. Соціальний педагог повинен мати ще й особливі здібності, а саме: психомоторні, музичні, вокальні, артистичні, художні, літературні тощо.

Однією з важливих педагогічних характеристик режисера-керівника творчого колективу є здатність вибудовувати художньо-творчий процес із визначеною заздалегідь перспективною метою та основними завданнями, вміння віднайти адекватні художні форми та засоби для досягнення поставленої мети.

Наступною рисою соціального педагога як режисера-керівника творчого колективу – є вміння аналізувати й враховувати педагогічну ситуацію, запобігати виникненню конфліктних моментів у стосунках з колективом, створювати в ньому стійкий позитивний мікроклімат.

Соціальний педагог як режисер керує художньо-творчим процесом, виконавською діяльністю учасників, процесом створення витворів мистецтва та реалізацією педагогічної програми, тобто виховання учасників. Тому, крім умінь керівника, йому необхідно володіти якостями творця, організатора

мистецтва, проявляючи – артистизм, здатність до перевтілення, емпатію, уяву, творче мислення.

Артистизм і сценічність соціального педагога-режисера дають можливість надавати своїм діям, словам у процесі роботи високохудожньої змістовності; не хвилюватись на сцені, не тушуватись, упевнено почувати себе на людях, зосереджувати їх увагу на собі як на творці. Володіючи емпатією ідентифікувати себе з іншою особою, стати на її позицію, розділити її інтереси, радощі, розчарування, побачити її очима проблеми які виникають.

Уява, творче мислення, емпатія допомагають соціальному педагогу-режисеру, краще розуміти учасників свого колективу: що їх хвилює, що вони відчують у кожній конкретній ситуації, наскільки їх інтереси збігаються з вирішуваними завданнями. А це, у свою чергу, призводить у кінцевому результаті до взаєморозуміння.

У практичній роботі соціального педагога особливе місце займають довірливі контакти з учасниками як на заняттях, репетиціях, так і під час проведенні виховних форм роботи. У цих природних умовах, пізнаючи інтереси, внутрішній світ, психологічні особливості учасників, спосіб їхнього життя, соціальний педагог, з одного боку, глибше розуміє їх, а з іншого – оцінює себе, аналізує свої вчинки, методи та прийоми впливу.

Тому від загальної культури та знань соціального педагога залежать світогляд, моральні й естетичні принципи вихованців.

Соціальний педагог-режисер здійснює весь комплекс робіт з організації як творчого, так і технічного процесу підготовки заходів.

Перший етап режисерської роботи над виховним заходом – народження загального задуму й створення режисерського сценарію, де важливим є: місце дії майбутнього заходу, ідейно-тематичне спрямування та сформована соціально-святкова ситуація.

Для роботи соціального педагога-режисера над режисерським сценарієм головне – це бачення і визначення загального, цілісного задуму майбутнього виховного заходу. Де бачення складається з ряду різних елементів, кожен з яких проходить свою стадію творчої розробки.

Другий етап – складання постановочного плану який є обов'язковий у процесі створення виховного заходу як керівництво до дії, містить завдання для всіх творчих груп, що беруть участь у загальному процесі підготовки виховного заходу.

У постановочному плані соціальний педагог передбачає та враховує всі складові заходу: роботу постановочної групи, терміни репетиційної роботи, визначаються колективи та виконавці, створюється художнє оформлення, складається кошторис. У процесі репетицій вносяться уточнення.

Окрім того, *постановочний план визначає схему виховного заходу* – послідовність номерів в епізодах та послідовність самих епізодів, дає можливість заздалегідь розробити побудову масових сцен, визначити характер мізансцен, продумати пластичне рішення епізодів, передбачити потребу в бутафорії, реквізиті, музичних інструментах, костюмах, фонограмах тощо.

Та важливим завданням соціального педагога-режисера – організувати роботу творчих груп.

Група розробки сценарію є найпершою групою, з якої починається вся підготовча робота.

Після визначення ведучих та акторів-виконавців призначається помічник, відповідальний за технічну організацію репетиційно-постановочного процесу й фіксацію всіх етапів роботи над виховним заходом.

Творча група художнього оформлення виховного заходу (дизайнерська група) відповідає за оформлення, організацію всіх зовнішніх засобів сценічної виразності, що надають йому певної форми, сприяють розкриттю ідейного змісту, підсилюють емоційний вплив на глядача, визначають стиль постановки та обов'язково підпорядковуються основній його темі.

Ретельний підбір музичного матеріалу – важливе завдання для творчої групи музичного супроводу, адже музика у виховному заході несе смислове та емоційне навантаження, тому зрозуміло, що невдало підібрані музичні епізоди можуть зруйнувати весь режисерський задум заходу.

Також визначаються: група матеріального забезпечення, група фото-відеозйомки, адже якісний і змістовний відео-репортаж заходу значно підвищує його вплив і значення для учасників.

Піар свята в місцевих засобах масової інформації забезпечує – *група інформаційного забезпечення* та призначається група безпеки.

Третій етап роботи соціального педагога-режисера – загальна координація й контроль підготовчої діяльності всіх творчих груп та організація репетиційного процесу, найважливішої частини підготовки виховного заходу – репетиції, робота з творчими колективами, ведучими, акторами.

Складається репетиційний план який визначає час початку репетицій для всіх учасників заходу, кількість репетицій, їх тривалість, послідовність, забезпечення репетиційним оформленням, реквізитом, бутафорією, костюмами.

Для репетиційного плану доцільна така послідовність:

попередня репетиційна робота з учасниками в аудиторіях та репетиційних залах. Соціальному педагогу як режисеру необхідно володіти виразними засобами режисури, особливо таким значним засобом, як мізансцена. Мізансцена – розташування акторів на сцені в той чи інший момент сценічної дії. Через систему мізансцен соціальний педагог-режисер надає певну

пластичну форму, образний прояв внутрішнього змісту педагогічно-режисерського задуму, почуттів і думок виховного заходу. *Мізансцена* розгорнута в часі й просторі та повинна бути правдивою, природною, життєвою і сценічно виразною *Від* побудови мізансцен залежить вираження стилю і жанру виховного заходу;

технічні та монтувальні репетиції на сцені для перевірки та уточнення світлової, звукової партитур, для перевірки та перегляду всього кіно- та відеоматеріалу;

репетиції окремих концертних номерів, солістів, творчих колективів; репетиції складних номерів та епізодів з великою кількістю виконавців, саме такими завжди або майже завжди є пролог, епілог та інші масові композиції і сцени;

репетиції солістів та виконавців, пов'язаних із музичними групами, фонограмами;

репетиції читців, учасників драматичних сцен, уривків, учасників літературно-музичних композицій, виконавців номерів оригінальних жанрів;

репетиції виконавців та колективів, які тісно пов'язані з художньо-декоративним оформленням, світлом, звукозаписом;

зведені репетиції, на яких поєднуються всі компоненти, усі складники майбутнього виховного заходу, відпрацьовується кожен номер – монтаж усіх, раніше відшліфованих номерів в епізоди, а епізодів – у цілісне видовище;

прогонні репетиції, на яких представлені всі технічні служби, усі творчі групи, усі учасники театрального дійства. Виконавці повинні відчувати ритм, своє місце у загальній композиції, розрахувати свої сили, час виходу на сцену. На цьому етапі перевіряється і драматургія, відбувається детальний аналіз, вносяться корективи. Кількість таких репетицій залежить від складності програми і від того, наскільки ґрунтовно підготовлено кожен номер, епізод незалежно від інших;

завершальний етап репетиційної роботи – генеральна репетиція на якій соціальний педагог здійснює творчий контроль усіх ланок виконавського та допоміжного складу, під час якої перевіряються технічні, музичні засоби, остаточно визначається заданий темпоритм, хронометрується кожний епізод, вивіряється загальна тривалість заходу, фіксуються всі зауваження;

прем'єра виховного заходу та *педагогічний аналіз який допомагає визначити* успішність (неуспішності), досягнення мети й вирішення завдань, ефективності вибраних засобів, методів і прийомів проектування, злагодженість творчих груп, активність учасників і задоволеність, логіка і структура виховного заходу, місце проведеного заходу в системі виховної роботи та обговорення більш

продуктивної діяльності в майбутньому, що надає можливість набути позитивного досвіду для подальшої виховної роботи.

Отже, метою діяльності соціального педагога як режисера виховного процесу створити умови й середовище для соціалізації особистості дитини, допомогти розкрити обдарування, розвинути таланти, створити образ, сформувати імідж, виховати особистість.

Список використаних джерел:

1. Горбов А.С. Постановка видовищно-театралізованих заходів / Анатолий Горбов; упоряд. О. Колонькова. – К.: Шк.. світ, 2010. – 128 с.
2. Зайцев В.П. Режисура естради та масових видовищ: Навчальний посібник. (2-е вид.). – К.: Дакор, 2006. – 252 с.
3. Олійник Г.М. Організація освітньо-дозвілєвої діяльності учнів 5-7 класів: методичні рекомендації / Г.М. Олійник / За ред. проф. А. Й. Капської. – Тернопіль, 2014. -114 с.
4. Режисура шкільних свят / упор. М.Голубенко, О.Шатохіна. – К.: Шк..світ, 2009. – 128 с.
5. Якименко С.І. Формування культури дозвілля студентів: теорія і практика: навчально-методичний посібник / С.І. Якименко, Г.Б. Бреславська. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. -240 с.

***Г. О. Костюшко,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки*

СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

В останній час спостерігається зростаючий інтерес українського суспільства до етнічних та полікультурних процесів, які відбуваються як на території нашої держави, так і в світовому просторі. Це цілком закономірний процес, оскільки усвідомлення цих процесів впливає на політичну й економічну стабільність держави, на соціальний статус людей, на стан і розвиток суспільства загалом. Концепція державної етнонаціональної політики визначає, що «удосконалення етнополітики держави є важливою і вагомою умовою формування та функціонування в Україні соціальної правової держави відповідно до сучасних світових і європейських стандартів у галузі прав людини, консолідації Українського народу задля створення сучасного

суспільства, яке базується на засадах гуманізму, демократії та забезпечення розвитку кожної окремої особи та етнічної спільноти» [7, с. 283].

Особливого значення даний процес набув напередодні лібералізації безвізового режиму для громадян України, що значно розширює потенційні можливості взаємозв'язків із представниками різних етнічних культур.

Важливим у даному контексті постає питання дослідження понять «толерантність», «етнічна толерантність», адже «сама вона уможлиблює досягнення миру, сприяє переходу від культури війни до культури миру» [3].

Загальнолюдська цінність феномена толерантності полягає в здатності представників різноманітних етнічних культур знайти спільне коло комунікативної взаємодії. Толерантність (від латин. *Tolerantia* – «терпіння») зазвичай розглядається як терпимість до чужих поглядів, думок та вірувань [8, с. 678].

Аналіз лексичного значення слова «толерантність» у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови має медичне та математичне трактування, але в цьому ж словнику похідним від іменника «толерантність» ми зустрічаємо поняття «толерантний» та «толерувати», що означає «здатний переносити несприятливий вплив яких-небудь факторів, поблажливий, терпимий до інших думок, поглядів, вірувань тощо, а також «толерувати» тобто «виявляти толерантність до кого-, чого-небудь; терпіти» [1, с. 1459].

Сучасні наукові дослідження поняття «толерантність» трактують цю категорію «як визнання за іншими права на повагу, схвалення, правильне розуміння багатоманіття культур світу, форм самовираження та способів проявів людської індивідуальності» [7, с. 357]; як «важливу установку людини, що в умовах етнокультурного плюралізму уможлиблює безконфліктне існування іншостей у соціумі» [9, с. 11]; як «терпимість стосовно поглядів, звичаїв, думок інших (особистостей, груп, суспільств, держав)» [6].

В.С. Зорько виділяє два аспекти толерантності:

зовнішня толерантність (до інших) – переконання, що вони можуть мати свою позицію, здатні бачити речі з інших (різних) точок зору, з урахуванням різних чинників;

внутрішня толерантність (до невизначеності) – здатність до ухвалення рішень і роздуму над проблемою, навіть, якщо невідомі всі факти і можливі наслідки [4, с. 73].

Відомий російський психолог О. Асмолов виділяє наступні аспекти толерантності: еволюційно-біологічний, політичний, етичний, психологічний і педагогічний.

Аналіз досліджень, присвячених проблемі толерантності, дозволяє стверджувати, що вона поєднує в собі філософський, соціологічний,

культурологічний, психологічний, педагогічний та інші аспекти (О. Волошина, П. Гнатенко, О. Грива, В. Євтух, К. Коростеліна, Ю. Куц, О. Майборода, Т. Пилипенко, І. Федосєєва, Р. Чілачава, О. Швачко).

Отже, толерантність як поняття є досить абстрактним, інтегративним, різноаспектним, багатовимірним, щодостатньо ускладнює його формування, спостереження, вимірстандартизованими методами та корегування.

Особлива увага в наукових публікаціях, присвячених толерантності, приділяється саме етнічному аспекту. Спираючись на сутність поняття толерантність, перейдемо до категорій «етнічна толерантність» у міжетнічних стосунках, що є метою нашого теоретичного аналізу.

У наукових розвідках щодо визначення толерантності в міжетнічних стосункахми зустрічаємо різні підходи, так, наприклад, дослідниця І. Тишик виділяє чотири основні підходи до визначення категорії міжетнічної толерантності, а саме: історико-еволюційний, культурологічний, соціально-психологічний, етнопсихологічний.

Дослідники В. Зорько, Т. Клищенко, А. Червеняк та інші визначають основними щодо характеристики етнічної толерантності соціологічний та психологічний підходи.

При соціологічному підході вона досліджується як соціальне явище, обумовлене певними соціально-економічними та політичними відносинами, традиціями міжетнічного спілкування, рівнем політичної та гуманітарної культури суспільства.

При психологічному – вивчають структуру сприйняття, соціальну дистанцію, етнічну упередженість та інші психологічні фактори вміжособовому та міжгруповому спілкуванні представників різних етносів та етнічних груп [7, с. 357].

Вивчення наукової літератури засвідчило, що концентрованого визначення терміну «етнічна толерантність» немає. Кожен з учених по-своєму, із власної точки зору розглядає різні аспекти толерантності. Наприклад, дослідники Г. Солдатова, Т. Стефаненко, Л. Шайгерова, О. Шарова розглядають етнічну толерантність насамперед як повагу та визнання рівності, відмову від домінування та насилля, визнання багатовимірності та різноманіття людської культури, норм, вірувань і відмову від переваги якої-небудь однієї точки зору над іншою. Вчені нерозривно пов'язують етнічну толерантність із поняттям етнічної ідентичності (самоідентифікації). Дослідження психологів Дж. Беррі, Р. Каліна та М. Плізента дозволило встановити, що впевненість групи в своїй власній позитивній груповій ідентичності дає підстави для поваги інших етнічних груп.

В Етнічному довіднику категорія «толерантність етнічна» визначається як терпимість до будь-яких проявів іноетнічного менталітету (у поведінці, способі життя, характері, висловлюваннях тощо) [7, с. 357].

В. Б. Євтух визначає міжетнічну толерантність як «терпиме ставлення представників однієї етнічної спільноти до представників іншої спільноти, до відмінних культурних традицій, готовність до позитивної взаємодії з носіями різноманітних етнічностей» [5].

Сучасними вченими виділяється ряд чинників, які впливають на рівень етнічної толерантності. Так, до об'єктивних чинників належать: стан та динаміка гетерогенного складу суспільства, склад населення, міграційні процеси, рівень урбанізації, розростання мегаполісів, структура мережевого суспільства та ступінь їх незалежності від утручання з боку влади.

До суб'єктивних чинників: етнонаціональна політика країни, демократичність, тип психокультури народу, історичні традиції, рівень політичної та громадянської культури, рівень економічного розвитку, діяльність громадянських та політичних організацій, ЗМІ, освіта, релігійні традиції, системи соціального захисту, відкритість до міжнародних контактів тощо [10, с. 84].

Історичний досвід співіснування різних етнічних груп на території України доводить переважно безконфліктний характер міжетнічної взаємодії. Відзначаючи відмінності в національних характерах, поведінці, побуті, люди відводили велику роль у цьому не стільки етнічним рисам людини, скільки саме вмінню будувати свої взаємостосунки з оточенням, релігійним поглядам, наближеності обрядів і традицій до українських.

Гуманістичні толерантні ідеї завжди перебували в центрі уваги передової української громадськості. У зв'язку з цим, цілком важливою для нас є думка М. Грушевського: «Україна не тільки для українців, а для всіх, хто живе на Україні, а, живучи, любить її, а, люблячи, хоче працювати для добра краю і його людяності» [2].

Сучасне населення України складають представники близько 125 різних етносів (згідно з переписом населення 2001 року). Україна є поліетнічною, полікультурною країною. Стратегія етнонаціональної політики визначається рядом правових документів, а саме: Конституцією України, Декларацією прав національностей України, Законом України «Про національні меншини в Україні», Законом України «Про Концепцію державної етнонаціональної політики України».

Сучасними дослідниками соціально-педагогічної діяльності (Грива О.А., Зверєва І.Д., Капська А.Й., Міщик Л.І., Сисоєва С.О.) приділяється значна увага особливостям процесу формування толерантності в соціально-педагогічному

середовищі. Особливості процесу виховання толерантної поведінки в українській вищій школі спираються переважно на кросс-культурну освіту, формування культури міжнаціональних відносин, виховання міжетнічної толерантності. Кросс-культурна освіта, окрім іншого, дозволяє розуміти взаємозв'язок національних культур, вчить мислити аналітично, зіставляючи категорії (приватного та громадського, національного та міжнаціонального), що сприяє становленню загальногуманістичної позиції.

Отже, інтеграційний процес України в європейське співтовариство визначає етнічну толерантність як базовий принцип. Етнічна толерантність надає кожній людині рівних можливостей для соціально-економічного, морально-духовного розвитку без будь-яких дискримінацій. На сучасному етапі етнічна толерантність перебуває під впливом об'єктивних та суб'єктивних чинників. Важливого значення набуває питання формування толерантності міжетнічних взаєминах серед молоді.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. І голов. Ред. В. Т. Бусел. – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Грушевський М. С. Хто такі українці і чого вони хочуть? – К., 1990
3. Декларація принципів толерантності (документ 995-503, ред. Від 16.11.1995/ Міжнародні нормативні акти ЮНЕСКО // Електронний варіант: [http:// zakon3.rada.gov.ua/](http://zakon3.rada.gov.ua/)
4. Зорько В.С. Етнічна та релігійна толерантність в українському суспільстві: соціологічний вимір / В. Зорько // Стратегічні пріоритети. – 2007. – №4. – С. 69-75.
5. Євтух В.Б. Етносуспільні процеси в Україні: можливості наукових інтерпретацій. – К.: ВД «Стилос», 2004. – 243 с.
6. Інформаційне суспільство // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://uk.wikipedia.org/wiki/>
7. Маєвська Л.М. Етнокультурне виховання. Нормативно-правове забезпечення: Міжнародний та вітчизняний рівень. – Житомир: «Полісся», 2007. – 304 с.
8. Нечволод Л.І. Сучасний словник іншомовних слів. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2008. – 768 с.
9. Ротар Н. Теоретико-методологічні аспекти формування етнокультурної толерантності / Н. Ротар // Довідник міжрелігійної толерантності / упор. Н. Ю. Ротар; за ред. А. М. Круглашова. – Чернівці: Букрек, 2011. – С. 10-43.
10. Хансантинов В. О. Фактори розвитку толерантності / О. В. Хансантинов // Наукові праці «Політологія». – 2011. – Вип. 150. – Том 162. – С. 83-87.

*Н. О. Мирошніченко,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки*

ПРОФОРІЄНТАЦІЯ МОЛОДИХ ІНВАЛІДІВ В УМОВАХ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЗАКЛАДУ

Вибір професії – одне з найважливіших стратегічних рішень у житті людини. Це складний процес самовизначення – свідомого вибору суб'єктом життєвої позиції, яка стає вирішальним чинником у виборі способів розв'язання тих чи інших життєвих проблем. Процес самовизначення завершується досягненням стабільного становища у тій чи іншій сфері соціального життя й формування відповідних переконань, принципів, ціннісних орієнтацій.

Особливо уразливою групою щодо профорієнтації та подальшого працевлаштування є молодь з інвалідністю, яка часто не здатна адекватно реагувати на економічні зміни та зміни на ринку праці у державі через власні обмежені можливості різного характеру та відсутність реальної зацікавленості в ній більшості роботодавців. Велика кількість людей з інвалідністю не можуть працевлаштуватись через те, що отримані ними спеціальності не є конкурентоспроможними та затребуваними на сучасному ринку праці. Втім молодь з інвалідністю може бути достатнім потенціалом держави й суспільства щодо зменшення дефіциту багатьох спеціальностей. На думку багатьох науковців і практиків соціальної та соціально-педагогічної роботи, недостатність та недосконалість профорієнтаційної роботи серед інвалідів полягає у тому, що профорієнтація часто стає формальним явищем через обмеженість вибору професій для людей з вадами розвитку.

Отже, метою статті є висвітлення особливостей соціально-педагогічної профорієнтаційної роботи з молоддю з інвалідністю.

Останнім часом проблема вибору професії в її різних ракурсах привертає увагу українських дослідників. Можна відзначити теоретичні розробки у площині педагогіки та психології (Ж. Вірна, О. Вітківська, Г. Костюк, В. Лісовський, В. Моляко, В. Моргун, Л. Сохань, Б. Федорішин, Г. Чередниченко, С. Чистяков, І. Чорна та ін.), соціології (Є. Головаха). За останні роки з'явилися дослідження в філософії освіти (як В. Андрущенко, Л. Аза, А. Джура, В. Кремень, М. Михальченко, Г. Москалик та ін.).

Першою і найважливішою особливістю профорієнтаційної діяльності соціального педагога з людьми з інвалідністю вважаємо сприяння формуванню активної життєвої позиції кожного. Саме особистісна активність є необхідною умовою професійного самовизначення індивіда. Для підвищення особистісної

активності людей з інвалідністю науковці пропонують використовувати можливості індивідуальної і групової творчості та самоврядування у колективах [3; 5].

Професійна орієнтація є одним із найбільш важливих напрямів роботи з інвалідами, який передбачає оволодіння ними певних професійних навичок, виходячи з власних функціональних можливостей та інтересів.

Статтею 1 Закону України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» професійна орієнтація визначена як науково обґрунтована система форм, методів, засобів впливу на особу для сприяння її професійному самовизначенню на основі врахування стану здоров'я, освітнього і професійно-кваліфікаційного рівнів, інтересів, здібностей, індивідуальних, психофізіологічних особливостей та потреб галузей економіки.

З метою вчасного визначення та реалізації наявного потенціалу молоді з інвалідністю, в умовах центрів соціальної реабілітації дітей-інвалідів, обов'язковими заходами по роботі з дітьми є заходи з професійної орієнтації – «Крок до професії».

Внаслідок залучення молоді з інвалідністю в загальний процес профорієнтаційної роботи, їй вдається свідомо та обґрунтовано прийняти рішення щодо вибору професії, місця роботи, навчання, пізнати свої слабкі і сильні сторони, можливості.

Важливим фактором в організації цієї роботи є передбачення майбутніх цінностей, вивчення ринку праці. Таким чином, професійна орієнтація інвалідів складається зі структурних компонентів, таких як профдіагностика, профконсультація, профінформація та ін.

Завдяки створеним в умовах центрів соціальної реабілітації інвалідів трудових майстерень, вони мають можливість засвоїти ази майбутньої професії.

Професійна орієнтація – комплекс психолого–педагогічних та методичних заходів, які спрямовані на ознайомлення молоді з її здібностями й можливостями для того, щоб запропонувати їй вибрати одну з найбільш підходящих для неї професій з врахуванням потреб виробництва.

Професійна інформація передбачає повне та всебічне знайомство молодих інвалідів зі світом професій, з правилами вибору професії, з соціально–економічними, психологічними і медико-фізіологічними аспектами вибору професії.

Професійна діагностика – система психологічного вивчення інваліда з метою виявлення її професійно значущих властивостей і якостей.

Професійна консультація – надання допомоги інваліду у професійному визначенні з метою прийняття усвідомленого рішення про вибір професійної діяльності з врахуванням її індивідуальних особливостей та можливостей.

Професійний підбір – надання рекомендацій інваліду про можливі напрямлення її професійної діяльності, найбільш відповідних індивідуальним особливостям, на основі результатів професійної, психофізичної та медичної діагностики.

Професійний відбір – визначення ступеню професійної гідності інваліда до конкретної професії у відповідності до нормативних вимог.

Професійна, виробнича та соціальна адаптація – система заходів, яка сприяє професійному становленню інваліда, формуванню у неї відповідних соціальних та професійних якостей, установлень та потреб до активної творчої праці, досягненню вищого рівня професіоналізму.

Професійне самовизначення – процес, що охоплює весь період професійної діяльності особистості: від виникнення професійних намірів до виходу з трудової діяльності. Він пронизує весь життєвий шлях людини. Піком цього процесу, переломним моментом у житті є акт вибору професії. За часом він звичайно збігається з закінченням школи і тісно пов'язаний з попередніми етапами професійного самовизначення.

Заходи з професійної орієнтації здійснюються в умовах Центру соціальної реабілітації дітей-інвалідів (далі Центр) відповідно до Типового положення про центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів (наказ Мінпраці від 13.02.2007 № 48) і складаються з: розробки рекомендацій та їх реалізації щодо можливостей інваліда вільного вибору професій, спеціальностей, форми зайнятості та шляхів реалізації особистості в умовах ринкових відносин, прогнозування, планування кар'єри у обраних інвалідом сферах діяльності; реалізації наявного потенціалу інваліда та ефективної її інтеграції в суспільне виробництво та соціальне життя.

На підставі індивідуального плану реабілітації складеного Реабілітаційною комісією Центру визначаються строки, тривалість, послідовність та комплексність заходів з професійної орієнтації інваліда.

Професійна орієнтація в умовах Центру здійснюється на основі практичних знань, умінь, форм і методів у поєднанні з психологічними, педагогічними та медичними заходами.

На підставі соціальної діагностики інваліда, робота з професійної орієнтації здійснюється фахівцями Центру у співпраці психолога, викладача з трудового навчання, соціального працівника, педагога та медичного персоналу.

Заходи з професійної орієнтації можуть проводитися для інваліда протягом всього процесу реабілітації. Для досягнення успішних результатів у даному напрямку обов'язкова участь батьків. Проте, критичний вік, на якому необхідно зосередити увагу фахівців Центру, це вік від 14 до 18 років. Саме в цей період життя у молодого інваліда формується інтерес до певної професії

(спеціальності), зайнятості, умов і організації праці, заробітної платні, відношення до роботи та ін.

Основні принципи професійної орієнтації полягають у ранній та безперервній трудотерапії у майстернях різного профілю, метою якої є надання інваліду навичок простих видів праці.

Проведення професійної орієнтації передбачає низку заходів:

з'ясування рівня загальної та професійної освіти дитини - інваліда віком від 14 до 18 років; виявлення кола потенційно доступних інваліду професій; діагностика індивідуальних професійних можливостей: ступінь розвитку пізнавальних функцій; актуальний запас знань, уяв; ступінь розвитку конструктивно – практичної діяльності, навичок, умінь; психологічна діагностика здібностей; виявлення професійних інтересів, переваг, планів як самого інваліда, так і дорослих членів сім'ї по відношенню до неї; розширення загальної уяви про світ професій та докладна інформація про об'єктивно доступні молоді професії; у разі необхідності корекції професійних намірів інваліда та дорослих членів її сім'ї по відношенню до неї, допомога у виборі відповідної професії; організація професійного навчання за обраною професією.

Основні методи професійної орієнтації: інформування (індивідуальне, групове, масове, безпосереднє (лекція, бесіда), опосередковане (засоби масової інформації); професійне консультування; професійний відбір; анкетування; тестування; профорієнтаційні тренінги; різні педагогічні методи.

Професійна діагностика проводиться групою спеціалістів Центру з поєднанням педагогічних та психологічних заходів та медичного супроводу. Розвиток психічних та фізичних здібностей інвалідів сприяють кращому засвоєнню тих чи інших знань, умінь, навичок.

Здійснюється робота з професійної інформації, яка дає змогу інваліду ознайомитися з різними професіями, з вимогами, які ці професії висувають до людини, а також, де ними можна оволодіти. Це можуть бути бесіди, лекції, перегляд телепрограм профорієнтаційного спрямування, проведення кінолекторіїв про професії, зустрічі з керівниками підприємств, директорами центрів професійної реабілітації інвалідів.

Оцінюючи реальність професійного потенціалу, важливо звернути увагу на два аспекти: по-перше, на поширеність обраної професії й імовірність вступу до навчального закладу, який надає професійну освіту. І друге – потрібно мати кілька альтернативних варіантів. Інвалідам та їх батькам необхідно пояснити, що життя динамічне і мінливе. На шляху реалізації поставленої задачі, мети можуть виникнути несподівані перешкоди: невдача на вступних іспитах, несподіване зниження попиту на обрану професію, відсутність матеріальних можливостей, переїзд на інше місце проживання і багато іншого. Треба

пам'ятати, що ту саму мету можна досягти різними способами і ці способи потрібно мати на увазі. Важливо допомогти дитині познайомити її не тільки з різними типами навчальних закладів, що готують фахівців даного профілю, але й зі зв'язками між професіями: оператор ПК – технік-програміст – інженер-програміст; помічник менеджера - менеджер - керівник.

Професійна консультація – складова частина професійної орієнтації, яка проводиться з урахуванням фізичних та психологічних особливостей інваліда, її здібностей та схильностей, загальної та професійної підготовки, а також відомостей про попит професій на ринку праці, можливостей працевлаштування та навчання по тих чи інших професіях та спеціальностях.

Поняття «професійний відбір» та «психологічний відбір» часто ототожнюються, тому що суттю останнього є діагностика та прогнозування здібностей.

Основні етапи психологічного професійного відбору: отримання та первинна обробка необхідної вихідної інформації; формулювання прогнозів на основі здібності до даного виду професійної діяльності та оцінка запропонованого рівня придатності інваліда; верифікація прогнозів.

Система психологічного професійного відбору включає комплекс спеціальних діагностичних методик, технічних засобів та стандартизованих процедур. Також використовуються прийоми узагальнення, інтерпретації отриманої діагностичної інформації та складання прогнозів успішної діяльності.

Професійний підбір здійснюється на основі раціональної та всебічно обґрунтованої профорієнтації, що дозволяє дитині – інваліду придбати знання та практичні навички про конкурентноздатні на ринку праці кваліфіковані професії.

Професійне самовизначення. Важливим чинником цього процесу є своєчасність професійного самовизначення, яке передбачає три етапи. Як відомо, найбільше правильному вибору професії сприяє практична діяльність. Тільки спробувавши свої сили на практиці, можна говорити, наскільки подобається робота, чи сприяє вона самореалізації.

Отже, обґрунтовано наступні особливості соціально-педагогічної проф-орієнтації молоді з обмеженими можливостями: сприяння активній життєвій позиції кожної молодої людини з інвалідністю; використання досвіду інших людей з особливими потребами, а також зарубіжний досвід з даного питання; надання всебічної професійної інформації, з урахуванням обмежень клієнтів; реальна практична допомога (наприклад, побутового характеру); допомога в адекватному виборі професії, з урахуванням попиту і пропозиції на ринку праці; вирішення питань перепідготовки (у разі потреби); подальша підтримка

(супровід) після працевлаштування протягом тривалого часу. Перспективним напрямком у галузі соціально-педагогічної допомоги молоді з обмеженими можливостями у питаннях профорієнтації вважаємо розробку спеціальних технологій, які враховуватимуть особливості і потреби конкретних категорій молоді та специфіку сучасних соціально-економічних умов.

Список використаних джерел:

1. Социальная работа с инвалидами : учеб. пособие / под ред. Н. Ф. Басова. – М. : КНОРУС, 2012. – 400 с.
2. Баріхашвілі І. І. Психологічні основи профорієнтації і професійного самовизначення : навч. посібник / І. І. Баріхашвілі, М. П. Ворона, Г. В. Грищенко та ін. – К. : Видавничий дім «Професіонал», 2009. – 208 с.
3. Бочелюк В. Й. Психологія людини з обмеженими можливостями : навч. посіб. / В. Й. Бочелюк, А. В. Турубарова. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 264 с.
4. Церклевич В. С. Реалізація права отримання вищої освіти молоддю з обмеженими функціональними можливостями: від дискримінації до інтеграції / В. С. Церклевич // Соціальна робота в Україні: теорія і практика : наук.-метод. журнал. – 2009. – № 2. – С. 45–56.
5. Безпалько О. В. Технології активізації громади : метод. посібник / О. В. Безпалько, Т. П. Авельцева, Н. І. Мацевко. – К. : Наук. світ, 2006. – 95 с.
6. Пряжникова Е. Ю. Профориєнтація : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. Ю. Пряжникова, Н. С. Пряжников. – М. : Академия, 2005. – 496 с.

Л. І. Дябел,

*кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри соціальної педагогіки*

ОПТИМІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНИХ НАПРЯМІВ РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТСЬКОЮ МОЛОДДЮ

Загальновідомо, що розвиток особистості завжди відбувається у процесі її діяльності. Щоб він був цілеспрямованим, діяльність повинна мати відповідне змістове наповнення і відбуватись у певних педагогічних умовах. Забезпечення таких умов потрібне для успішної соціалізації студентської молоді. Можна стверджувати, що кожен вищий навчальний заклад має свою розгорнуту систему соціального виховання студентів. Але усталені впродовж багатьох років стереотипи до визначення ролі і місця студентів у цьому процесі не завжди сприяли їх ефективній соціалізації. Свідченням цього слід вважати те, що в освітянському просторі існує тверде переконання про мету соціального

виховання, спрямовану на формування особистості студента в умовах спеціально організованої виховної системи, соціального середовища вищого навчального закладу, яка забезпечує взаємодію вихователів та вихованців. В більш вузькому розумінні, це цілеспрямована виховна діяльність, метою якої є формування певних якостей, властивостей та відносин особистості студента [4, с. 44]. Тобто соціальне виховання, впроваджене у вищому навчальному закладі, повинне забезпечити необхідні умови для соціалізації студентської молоді у нове соціальне середовище. Під час навчання та життєдіяльності в нових умовах студент знаходиться під впливом різних педагогічних чинників. Але визначальну роль у процесі соціалізації ми відводимо куратору першого року навчання, який здійснює безпосередньо педагогічний вплив на студента у позанавчальній діяльності. Важливим є те, що коли куратор буде розуміти можливості соціального розвитку кожного студента в умовах педагогічного університету, це дасть підстави для свідомого відношення до реалізації в процесі соціального виховання завдань по його соціалізації.

Успішність процесу соціалізації студентів у нових умовах навчання та життєдіяльності тісно пов'язана із змістом їх позанавчальної діяльності. Спрямованість цієї діяльності забезпечується куратором академічної групи. Тому є всі підстави стверджувати, що соціалізація студентської молоді, її ефективна соціальна адаптація у нових умовах буде, насамперед, залежати від цілеспрямованої організації куратором студентської групи, а саме її позанавчальної діяльності.

Адже, за словами І. Булах і Л. Долинської, провідна роль куратора полягає в адаптації першокурсників до нового навчального закладу, до соціальних у ньому вимог і до його статусу [1, с. 26]. Цілком очевидно, що належні умови для успішної соціалізації студентів повинні органічно поєднуватись із загальними соціальними умовами, що забезпечують процес входження особистості у суспільство в цілому. Питаннями організації соціально-виховного процесу студентів у вищому навчальному закладі займались такі науковці: А. Капська, І. Булах, Л. Долинська, В. Демчук, І. Дробот, О. Матвієнко, В. Рябченко, М. Соловей, М. Фоменко та інші.

В основі позанавчальної діяльності лежать процеси застосування теоретичних знань і нормативних положень та виконання ними соціальних ролей та функцій відповідно до нового статусу студента. Адже у всіх діючих нормативно-методичних матеріалах з виховної роботи [3] зазначається, що соціально-виховна робота покликана сформувати у студентів сукупність знань, умінь та навичок, необхідних для ефективного входження їх у нове соціальне середовище та виконання ними соціальних функцій та обов'язків. Тому для

здійснення навчально-виховних завдань куратор повинен використовувати різноманітні форми і методи виховного впливу під час позанавчальної діяльності.

Забезпечення організації цілеспрямованої позанавчальної діяльності студентів першого року навчання, пов'язаної із формуванням у них знань, умінь, навичок виконувати певні соціальні функції та дії, в першу чергу залежить від свідомого ставлення самих студентів-першокурсників та готовності до цього куратора. Тобто, досягнутий рівень соціалізації студентів значно залежить і від наявних у куратора якостей та умінь якісно спрямувати позанавчальну діяльність своїх вихованців. До таких якостей та умінь ми відносимо:

- особисте усвідомлення потреби успішної соціалізації студентів-першого року навчання;

- знання вікових та індивідуальних психічних особливостей розвитку студентів-першокурсників;

- володіння різними механізмами виховання у позанавчальній діяльності;

- належний рівень професійної майстерності для виконання функцій та обов'язків куратора.

Наявність у куратора цих якостей та умінь в комплексі визначає його готовність до здійснення соціально-виховної діяльності по соціалізації студента-першокурсника. Соціально-виховна діяльність куратора, спрямована на соціалізацію студентів-першокурсників включає:

1. Інформаційно-виховну: формування знань, умінь, навичок на засвоєння норм студентського життя; формування знань, умінь, навичок зі здорового способу життя; формування знань, умінь, навичок розпоряджатися вільним часом та організовувати свою культурно-дозвілєву діяльність.

2. Стимулюючо-заохочувальну.

3. Контролюючо-корегуючу.

З точки зору соціалізації особистості студента-першокурсника, і сім'я, і вищий навчальний заклад освіти виконують функції підтримки, допомоги, створення належних умов для його навчання та життєдіяльності. Тому їхня співпраця, формування та підтримання єдиних вимог є важливою складовою процесу набуття суспільного досвіду та життєвого самовизначення особистості. На нашу думку соціально-виховна робота куратора з батьками студентів-першокурсників включатиме такі форми взаємодії: батьківські збори, дистанційна робота, індивідуальна робота, консультування. Доцільна робота з підвищення педагогічної культури батьків, розширення їх уявлень щодо вікових особливостей розвитку, ознайомлення з умовами навчання та проживання студента-першокурсника вищого навчального закладу, розробка

пам'яток та порад для батьків. Завдяки такій роботі, куратор групи матиме уявлення про реальні виховні можливості кожної родини, а саме взаємини між батьками та студентом-першокурсником, увагу та допомогу з боку родини до навчання та життєдіяльності студента-першокурсника.

Достатність професійної підготовки куратора забезпечується в першу чергу оптимальністю структури та змісту відповідних навчально-методичних та соціально-виховних заходів щодо соціально-педагогічної діяльності у позанавчальний час із студентами. Отже, в результаті проведеного нами дослідження для успішної соціалізації студентів-першокурсників в умовах навчання та життєдіяльності педагогічного університету було виявлено вимоги до ефективної діяльності куратора по соціалізації студентів-першокурсників:

1. Свідоме відношення куратора до реалізації поставлених соціально-виховних завдань в процесі соціалізації студентів-першокурсників, що сприяє їх особистісному розвитку:

- особисте усвідомлення потреби успішної соціалізації студентів-першокурсників;
- знання вікових та індивідуальних психічних особливостей розвитку студентів-першокурсників
- володіння різними механізмами виховання у позанавчальній діяльності;
- належний рівень професійної майстерності для виконання функцій та обов'язків куратора.

2. Відповідний рівень теоретичної та практичної підготовленості куратора до здійснення цього важливого завдання:

- організаційна, соціально-адаптаційна, навчально-методична, соціально-культурна, індивідуальна робота з студентами-першокурсниками;
- соціально-виховна робота з батьками студентів-першокурсників (батьківські збори, дистанційна робота, індивідуальна робота, консультування).

3. Систематичність залучення студентів-першокурсників до їх активної участі у соціально-виховних заходах позанавчальної діяльності, забезпечена чіткою програмою по соціалізації [2, с. 126].

Цілком очевидно, що наявність у куратора професійних знань та умінь ще не може у повній мірі сприяти його підготовленості до здійснення виховних заходів щодо соціалізації студентської молоді. Крім професійної підготовки, він повинен володіти методами та різними видами соціально-виховної діяльності із студентами-першокурсниками у позанавчальний час. Саме така підготовка сучасного куратора повинна бути закладена у його соціально-педагогічній діяльності.

Отже, оптимізацію соціально-виховної роботи як умови соціалізації студентської молоді ми визначаємо через наступні напрями: організаційна робота, соціально-адаптаційна (групові заходи, розраховані на створення позитивного емоційного комфорту в академічній групі першокурсників); навчально-методична (розробка сценаріїв різноманітних виховних заходів, вечорів відпочинку тощо); соціально-культурна (організація масових заходів щодо соціальної та волонтерської діяльності студентів-першокурсників у позанавчальний час); індивідуальна робота із студентами-першокурсниками за їх потребами та проблемами.

Список використаних джерел:

1. Викладач-студент: психологія міжособистісних взаємодій: Навчально-методичний посібник / І.С.Булах, Л.В.Долинська; М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П.Драгоманова. – К.: НПУ, 2005. – 105 с.
2. Дябел Л.І. Соціалізація студентів-першокурсників в умовах педагогічного університету: Дис. ... канд. пед. наук. – К., 2008. – 240 с.
3. Нормативно-методичні документи з виховної роботи: Методичні рекомендації /Укл. І.І. Дробот, М.М. Фоменко, О.В. Матвієнко та ін. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – 79 с.
4. Словарь по социальной педагогике: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Авт.-сост. Л. В. Мардахаев. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 367 с.

*Л. С. Неїжпана,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри соціальної педагогіки*

НАПРЯМИ КОНСУЛЬТУВАННЯ СОЦІАЛЬНИМ ПЕДАГОГОМ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ ШКОЛИ

На сучасному етапі розвитку нашої держави відбуваються значні зміни в освітній сфері, які, у свою чергу, призводять до її вдосконалення та розвитку, а з іншого боку, сприяють виявленню тих проблем і питань, які були приховані, чи здавались незначними, щоб звертати на них увагу. Вони можуть виникати у загальноосвітніх навчальних закладах, й погіршувати процес навчання й виховання у ньому. Саме тому виникає необхідність залучення до роботи у школах фахівців, які допомагатимуть вирішувати освітні проблеми, сприятимуть налагодженню стосунків між учнями, батьками та педагогічним колективом школи, і таким чином сприятимуть полегшенню процесу

освітнього розвитку в Україні. Такими фахівцями, на нашу думку, є соціальні педагоги.

Консультавання як процес є предметом дослідження вчених різних галузей наук: психологічної – Г. Абрамова, С. Васьківська, С. Гледдинг, П. Горностай, А. Єлизаров, Р. Кочюнас, О. Красилю, О. Лютова-Робертс, В. Меновшиков, Р. Мей, Р. Немов, В. Уоллес, А. Чернявська, та ін.; соціально-педагогічної – Л. Завацька, А. Капська, Г. Раковська, В. Сорочинська, Т. Шишковець та ін.; соціальної роботи – І. Грига, М. Глухової, М. Гуліна, В. Лютий, Т. Семигіна, І. Мигович та ін. Низку питань соціально-педагогічної роботи в освітніх закладах розкривають А. Конончук, Н. Красновою, Л. Сокольською, З. Шевців, Т. Шишковець та ін.; окремі аспекти консультативної роботи соціального педагога висвітлюють Л. Завацька, Ю. Клочан, О. Коломієць, О. Пожидаєва, Г. Раковська, М. Шакурова, С. Харченко та ін.

Водночас, як показує практика соціально-педагогічної діяльності, реалізація консультативної функції соціального педагога загальноосвітніх навчальних закладів пов'язана з низкою труднощів та протиріч. Доволі поширеними серед педагогів та батьків залишаються невірні уявлення про першочергову значущість професійної діяльності соціального педагога для осіб, які належать до групи ризику, а тому часто поза увагою залишаються ті, які потребують кваліфікованої консультативної підтримки. Варто відзначити, що у наукових дослідженнях окреслені завдання та зміст консультативної діяльності соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу з учнями та батьками, але щодо змісту та напрямів такої роботи з педагогічним колективом школи, то фактично відсутнє чітке обґрунтування стратегії консультативної діяльності з педагогами.

Метою цієї роботи є дослідження напрямів консультативної роботи соціального педагога з педагогічним колективом школи.

Провівши теоретичне дослідження ми виявили, що різні трактування науковцями поняття «консультавання». А. Капська визначає консультавання в соціально-педагогічній діяльності як «вид соціальної послуги клієнту» [3, с. 45]. Консультативні послуги сприяють поліпшенню взаємин клієнта з соціальним середовищем, створюють психологічний комфорт в соціумі

На думку Л. Завацької, консультавання в соціально-педагогічній діяльності є «технологією надання соціальної допомоги шляхом цілеспрямованого інформаційного впливу на людину чи малу групу з метою їх соціалізації, відновлення і оптимізації соціальних функцій, орієнтирів, розробки соціальних норм спілкування» [2, с. 22].

На основі вивченої літератури можемо також відзначити спроби вчених окреслити специфіку саме шкільного соціально-педагогічного консультування. Так, В. Шульга визначає консультування як «професійну допомогу клієнтові (учням, учителям, адміністрації, батькам, іншим особам, які займаються виховують дитину) в пошуку розв'язання проблемної ситуації. Консультативна робота, на її погляд, – це надання порад, рекомендацій учням, батькам, учителям та іншим особам, які звертаються до соціального педагога» [8, с. 35].

О. Гаврилук трактує консультування соціального педагога у школі як метод його діяльності і як один із напрямів роботи соціального педагога, у процесі якого він допомагає клієнтові проаналізувати і зрозуміти сутність його важкої життєвої ситуації і запропонувати різноманітні варіанти, які можуть бути використані для розв'язання проблеми [1].

Консультаційну роботу соціального педагога Л. Сокольська визначає в індивідуальному та груповому консультуванні дітей, батьків, педагогів, адміністрації з питань розв'язання проблемних ситуацій, конфліктів, зняття стресу, виховання дітей у сім'ї і тощо. Також, на її думку, консультування є «технологією, яка оптимізує діяльність соціального педагога, метод формування позитивної поведінки, основною формою вуличної соціальної роботи, а також формою проведення корекційної роботи з важковиховуваними дітьми та підлітками в закладах освіти» [7, с. 20].

В процесі нашого дослідження ми виявили різні напрямки консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі. На думку О. Коломієць, найпоширенішими серед них є: консультування батьків і учнів, щодо проблемам взаємовідносин (між однолітками, учителями й учнями, батьками й дітьми), а також із проблемами, які пов'язані з нестачею інформації (про напрями роботи соціальних установ, вікові особливості дітей та ін.) [5]. Ю. Клочан вважає, що важливим напрямком консультативної діяльності соціального педагога у школі є «консультування адміністрації та педагогічного колективу школи, яке передбачає: проведення соціально-педагогічних досліджень у педагогічному, учнівському, батьківському колективах, результати яких мають забезпечувати прийняття адекватних педагогічних рішень; участь у вирішенні конфліктів навчального закладу з учнями та батьками» [4, с. 278].

Формально педагогічний колектив вважається штатний склад навчального закладу, що включає вчителів та адміністрацію школи. Проте істинний педагогічний колективоб'єднує однодумців, створює свою виховну систему, будує освітній процес на взаємодії педагогів і учнів і поважає особистість кожного вихованця. Сучасний педагогічний колектив виконує виховну, просвітницьку, консолідуючу, прогностичну та інші функції. Результатом

діяльності педагогічного колективу є створення єдиного виховного колективу навчального закладу, учасниками якого нарівні з педагогами виступають учні. Критерієм діяльності педагогічного колективу виступає не тільки високий рівень знань, одержуваних учнями, але високоморальна атмосфера, що забезпечує комфортне положення в колективі кожному педагогу і кожному учню [6].

Педагогічний колектив вчителів є частиною громадського колективу, куди входить складовою частиною учнівський колектив. При всьому відповідність ознакам будь-якого колективу педагогічний колектив школи в той же час має і свої специфічні особливості: головна мета професійної діяльності (навчання і виховання підростаючого покоління), поліфункціональність учительської професії, високий рівень самоврядування, колективний характер праці і колективна відповідальність за результати педагогічної діяльності, відсутність тимчасових рамок виконання різних видів педагогічної праці, його фемінізація, специфіка психологічного клімату, частота та види конфліктів. Однак, на нашу думку, з розвитком суспільства, реформуванням системи освіти в Україні варто переглянути подані особливості педагогічного колективу та, при потребі, модернізувати їх визначивши нові. Тому вважаємо за потрібне виокремити основні напрями соціально-педагогічного консультування педагогічного колективу.

Проаналізувавши науково-методичну літературу та проблематику звернень вчителів до соціального педагога, ми виділяємо такі напрями консультативної діяльності соціального педагога у роботі з педагогічним колективом школи:

- консультування з соціально-педагогічних проблем з метою сприяння покращенню умов життя педагогічного та учнівського колективів у школі;
- консультування щодо покращення мікроклімату в педагогічному колективі школи;
- консультування щодо запобігання конфліктів у соціально педагогічному колективі;
- консультування адміністрації школи з питань управління педагогічним колективом;
- консультування з питань налагодження стосунків педагогічного колективу з учнями та батьками;
- консультування молодих спеціалістів з питань специфіки роботи в певному загальноосвітньому закладі;
- консультування з проблем професійного вигорання;
- консультування з питань модернізації освітньо-виховного процесу.

У консультативній діяльності соціального педагога з педагогами, які працюють в різновікових учнівських колективах, визначаються обов'язкові

напрями й форми роботи. Працюючи з вчителями початкової школи, соціальний педагог консультує їх щодо особливостей процесів адаптації учнів до школи, шкільного середовища, навчання, надає рекомендації щодо планування діяльності для згуртування, покращення психологічного клімату класу, спрямовує на планування спільної супровідної діяльності, пропонує проводити міні-лекції про формування корисних звичок, популяризації здорового способу життя.

Змістом консультування педагогів, які працюють в п'ятих класах є ознайомлення з особливостями процесу адаптації під час переходу учнів від початкової школи до навчання в школі другого ступеня, надання рекомендації щодо планування діяльності для оптимізації психологічного клімату класу, його згуртування, інформування про наявність дітей соціально незахищених категорій, дітей, які потребують підвищеної уваги та спрямовує на подальше вивчення класного колективу.

Важливе значення належить і консультуванню вчителів, які працюють зі дітьми старшого шкільного віку. Їм, перш за все, потрібно отримати знання про особливості підліткової кризи, врахування вікових особливостей характеру дітей у роботі з ними. Важливим буде й інформування їх про подальше навчання і працевлаштування дітей, рекомендації щодо планування спільної супровідної діяльності. Спільне виявлення причин проблем в подальшому допоможе попередити можливі проблемні ситуації. Не виключено, що іноді спільна діяльність соціального педагога й педагогічного колективу, на жаль, може набирати форм нерівного партнерства, де панує лідерство одного з них. Такий характер взаємин не можна визнавати продуктивним і спільним. Щоб покращити взаємодію, варто постійно обговорювати й оцінювати якість роботи на всіх етапах, прогнозувати нові кроки для досягнення мети. Консультативна діяльність соціального педагога та педагогічного колективу має багато особливостей і вимагає від соціального педагога організованості, комунікабельності та чіткості в діях.

Отже, окреслені напрямки консультативної діяльності соціального педагога з педагогічним колективом школи сприятимуть покращенню творчого та дружнього мікроклімату в ньому, полегшенню навчально-виховного процесу школи та впровадженню новітніх методів навчання і виховання в загальноосвітніх навчальних закладах. Враховуючи означене, перспективним бачимо подальше дослідження технологій консультативної діяльності соціального педагога з педагогічним колективом школи, розробка стратегії такої діяльності та пошук нового підходу до роботи соціального педагога з педагогічним колективом у загальноосвітньому навчальному закладі

Список використаних джерел:

1. Гаврилюк О. О. Консультування як метод роботи майбутнього соціального педагога у навчальному закладі / О. О. Гаврилюк // Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 24–25 квіт. 2014 р.) / [ред- кол. : Є. М. Потапчук (голов. ред.), О. В. Кулешова, Л. О. Подкоритова, В. К. Гаврилькевич, Л. Г. Параскевич]. – Хмельницький : ХНУ, 2014. – С. 83–84.
2. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога: навч. посіб. [для вищ. навч. закл.] / Завацька Л. М. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2008. – 240 с.
3. Капська А. Й. Соціальна педагогіка : підручник / за ред. А. Й. Капської. – 4–е вид. випр. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – С. 427.
4. Ключан Ю. В. Загальна характеристика напрямів соціально-педагогічної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі / Ю. В. Ключан // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 36. – С. 276–283.
5. Коломієць О. Г. Роль консультування в діяльності соціального педагога / О. Г. Коломієць // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. : Пед. науки. – 2010. – Вип. 183, ч. 4. – С. 67–70.
6. Почуєва О.О. Теоретичний аспект сутності поняття «педагогічний колектив» загальноосвітнього навчального закладу в науковій літературі [Електронний ресурс] / О.О. Почуєва. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=17683&chapter=1>
7. Сокольська Л. П. Робота соціального педагога в закладах освіти. Конспект лекцій для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка та практична психологія» / Л. П. Сокольська. – Хмельницький : ХНУ, 2006. – 98 с.
8. Шульга В. В. Соціальний педагог у загальноосвітньому навчальному закладі : метод. рек. – К. : Ніка- Центр, 2004. – 124 с.

І. А. Ясточкіна,

кандидат психологічних наук,

старший викладач кафедри соціальної педагогіки

МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ТЕРАПЕВТИЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ ТА ПІДЛІТКАМ

Проблема емоційного неблагополуччя дітей, не дивлячись на її достатню вивченість, залишається актуальною у сучасних українських реаліях. Події останніх років в Україні чинять негативний вплив не тільки на доросле населення, а й на підростаюче покоління: вони призвели до різкого погіршення психоемоційного стану дітей. Кількість дітей з підвищеною тривожністю, агресивністю, страхами збільшилась в рази і продовжує зростати.

Динамічні умови життя вимагають від дитини стійкості до стресових ситуацій, успішної, швидкої й конструктивної адаптації до нестабільного, насиченого численними агресорами існування. Це спонукає шукати нові психолого-педагогічні засоби попередження негативних проявів.

У практичній діяльності фахівець соціальної сфери постійно стикається з соматичними та психологічними проблемами клієнтів (дітей, підлітків, дорослого населення). Володіння методами соціальної терапії допомагає виявити внутрішні фактори розвитку людини, зрозуміти причини і мотивацію її поведінки.

Вивченням завдань, напрямів соціальної терапії займалися В. Жмуров, І. Зайнишев, Г. Нестерова, І. Свищева, Т. Сологубова, С. Тетерський, Є. Холостова та ін.

За визначенням С. Тетерського, соціальна терапія означає систематичні, цілеспрямовані заходи з надання допомоги особі або групі осіб у питаннях врегулювання почуттів, імпульсів, думок, відносин [3].

Соціальна терапія здійснюється на фоні загального складного становища особистості чи соціальної групи, соціального неблагополуччя, коли соціальна проблема розглядається з погляду соціальної хвороби, яка потребує лікування [4]. Роль соціального працівника як соціального терапевта полягає у сприянні особистості у налагодженні контактів з відповідними фахівцями, допомозі у вирішенні конфліктних ситуацій.

Завданнями соціальної терапії є:

- корекція поведінки;
- попередження дисфункцій;
- забезпечення нормального розвитку;
- самоствердження особистості;
- розвиток особистості.

Однією з основних функцій соціального працівника є функція психотерапевтична, а ролей – роль соціального терапевта. Психотерапевтична функція включає:

- встановлення довірливих відносин з дитиною, підлітком;
- надання допомоги у вирішенні міжособистісних конфліктів;
- сприяння в зміні ставлення дитини, підлітка до життя, до оточення, до самого себе;
- організації дитині «ситуації успіху».

Технології соціальної терапії ґрунтуються на досягненнях психології, психіатрії, психотерапії. Цей міждисциплінарний характер методів впливу на клієнтів обумовлює складність технології соціальної терапії.

Будь-який з методів терапевтичного впливу включає два компоненти: інтелектуальний, пов'язаний з інформаційним впливом слова; емоційний – вираз обличчя, тембр та інтонації голосу, характер і особливості жестів. Соціальний працівник є для клієнта авторитетом, зразком поведінки, експертом і емоційно близькою людиною через «зв'язок», що виникає в рамках терапевтичного процесу [2].

Основною метою соціальної терапії є оптимізація відносин в системах «людина-людина», «людина - група», «людина - світ». В основі терапевтичного впливу лежить процедура соціальної допомоги, надання клієнту підтримки з боку оточення, ліквідація негативних наслідків взаємин.

Об'єктом соціальної терапії може бути не тільки сам клієнт з його особистими проблемами та взаєминами із найближчими людьми, але і робота, житло, сусіди, друзі, знайомі тощо.

В межах соціальної терапії здійснюються такі види діяльності:

- соціально-психологічна допомога (консультування);
- допомога клієнтам у конфліктних і психотравмуючих ситуаціях;
- розширення у клієнта діапазону соціально і особистісно прийнятних засобів для самостійного вирішення проблем і подолання труднощів;
- допомога в актуалізації творчих, інтелектуальних, особистісних, духовних і фізичних ресурсів для виходу з кризового стану;
- стимулювання самоповаги клієнтів і їх впевненості в собі.

Вищезазначені види діяльності значно розширюють можливості надання допомоги дітям та підліткам.

В рамках організації та проведення соціальної терапії можна виділити такі типи взаємодії з клієнтами:

- Вирішення соціальних завдань – орієнтація на певні норми і критерії поведінки. Спроба клієнта усвідомити і прийняти нові соціальні цінності досить часто приводить до дискомфорту і навіть до психосоматичних захворювань. У цьому випадку фахівець намагається змінити і ввести нові критерії, оцінки, які допоможуть клієнту побачити свою мету в іншому світлі, розширити перспективи, дозволять відійти від шаблонної поведінки і переживань.

- Вирішення моральних завдань – необхідність орієнтації на критерії добра чи зла, які вимагають морального вибору того чи іншого вчинку. Тут важливо показати обмеженість критеріїв добра і зла, якими користується індивід.

- Вирішення власне психологічних завдань – допомога клієнту в усвідомленні і зміні системи переживань, у розумінні проблем, оцінок, які сприяють розвиткові інших переживань і цілей діяльності.

Головне в роботі терапевта не виготовлення для клієнта шаблону як треба жити і діяти, а прагнення розкрити перед ним резервні можливості. Наразі для цього необхідно дотримуватись певних вимог:

- вибір терапевтичних методів базується на правильному діагнозі та відповідній оцінці проблеми чи захворювання;
- відсутність «гарних» та «поганих» методів соціальної терапії, вони можуть взаємодоповнювати один одного або використовуватись у комбінації;
- соціальна терапія неефективна, а іноді і шкідлива, без зворотного зв'язку з клієнтом;
- навіть у групових варіантах терапія має бути індивідуалізованою.

Терапевтичний вплив соціального працівника – це сприяння покращенню стану дитини чи підлітка, що може бути безпосереднім (через бесіду з клієнтом); особистісно-опосередкованим (через оточення); предметно-опосередкованим (через книгу чи друковане слово). Зміни стану клієнта стимулюють процеси формування нових позицій у ставленні до себе, оточуючих та середовища, а також зміну поведінки стосовно різних сфер життя.

В цілому методи терапії ґрунтуються на двох формах роботи – індивідуальній і груповій, кожна з яких характеризується визначеною технологією побудови взаємодії між фахівцем і клієнтом. Метою такої взаємодії може бути обмін інформацією, розвиток соціальних навичок, зміна ціннісних орієнтацій, спрямування соціальних орієнтацій у конструктивному напрямку[5].

Індивідуальна терапія заснована на особистому контакті і клієнтом. У результаті терапевтичного впливу дитина вчиться розуміти і приймати себе, піклуватись про себе та будувати стосунки зі світом на основі вільного вибору. Перевагою індивідуальної терапії є те, що окремому учаснику приділяється більше уваги, разом з тим вона більш ефективна при вирішенні проблем, що вимагають конфіденційності (згвалтування, сексуальне життя, сімейні конфлікти тощо).

Групова терапія заснована на знанні законів міжособистісного впливу в малій групі. Терапевт пояснює членам групи сутність їх проблем, прогнозує можливість і терміни корекції. Переваги групової терапії полягають у можливості отримання за законами зворотного зв'язку емоційної підтримки від учасників групи, що мають такі ж проблеми. В такому випадку людина не тільки просить допомоги, але й надає її іншим. Це полегшує процес вирішення міжособистісних конфліктів, бо у людини є можливість спробувати різні стилі поведінки на заняттях у групі.

Групова терапія поділяється на сімейну та ігрову. Сімейна терапія, що передбачає вплив одночасно на дітей, батьків та найближчих родичів, є провідною у роботі з дітьми з девіантною поведінкою. Ігрова терапія ефективна у подоланні емоційних та комунікативних проблем дітей і підлітків.

У наш час існує багато методичних прийомів (технік і технологій) терапії. Соціальні працівники в своїй практичній діяльності використовують: арттерапію, бібліотерапію, театротерапію, танцювальну терапію, анімалотерапію, матеріалотерапію, трудотерапію, ігрову терапію, казкотерапію, епістолярну терапію тощо.

- Арттерапія (терапія засобами мистецтва, дає вихід внутрішнім конфліктам і сильним емоціям, сприяє підвищенню самооцінки дітей та підлітків та їх здатності усвідомлювати свої відчуття);

- музикотерапія (прослуховування музики; написання музики; створення музичних міксів, аранжувань; відвідування концертів, музичних вечорів);

- бібліотерапія (читання книг (журналів, брошур); обговорення книг, написання рецензій, відгуків; підбір фільмів, створення фільмів, написання сценаріїв до фільмів; відвідування кінотеатрів);

- театротерапія (перегляд вистав, постановок; написання рецензій, відгуків; підбір театральних репертуару; участь в театральних постановках, створення театральних постановок; відвідування театру);

- танцювальна терапія (навчання танцям, танці, підбір танцювального репертуару; проведення дискотек і танцювальних вечорів. Мета танцювальної терапії – розвиток усвідомлення власного тіла, створення позитивного образу тіла, розвиток навичок спілкування, дослідження почуттів і накопичення групового досвіду);

- анімалотерапія (катання на конях; ігрове спілкування з кішками, собаками, дельфінами та ін. тваринами; навчання догляду та спілкування з тваринами);

- матеріалотерапія (обробка, ліплення, плетіння, будівництво, виготовлення виробів з природних матеріалів);

- трудотерапія (виконання трудових доручень, навчання різним видам виробничої діяльності, продаж виготовлених товарів);

- ігрова терапія (ігрові дії і маніпуляції, виконання ігрових ролей, спілкування учасників гри);

- казкотерапія (використання казок з їхнім багатим виховним потенціалом та емоційною забарвленістю дозволяє вирішити безліч психолого-педагогічних завдань. Аналіз казок дозволяє терапевту більш яскраво побачити причини життєвої кризи дитини чи підлітка, оцінити рівень позитивних зрушень);

- епістолярна терапія (написання листа. Цей метод терапії дозволяє досягнути реставрації міжособистісних стосунків у випадку, коли мовний контакт порушено чи він взагалі не існує) [1].

Головною метою організації терапевтичної роботи є створення сприятливих умов для зростання самостійної, самодостатньої, успішної, впевненої в собі, життєво компетентної особистості.

У технології соціальної роботи не рекомендується віддавати перевагу якому-небудь одному терапевтичному методу, вважаючи його панацеєю. Вплив найбільш ефективний, якщо застосовується комплекс методів з урахуванням умов і ситуації, набутого досвіду, факторів, що підсилюють мотивацію клієнта.

В процесі роботи необхідна присутність елементів спонтанної «взаємотерапії» у вигляді доброзичливих висловлювань, позитивного програмування, підтримки. Діти здобувають позитивний досвід самоповаги і самосприйняття, у них зміцнюється почуття власної гідності, поступово корегується образ «Я». Творчий досвід, усвідомлення себе, розвиток нових навичок і умінь дозволять клієнтам більш активно і самостійно брати участь у житті суспільства, розширюють діапазон їхнього соціального і професійного вибору, що безпосередньо здійснює позитивний вплив на особистість.

Сучасна психолого-педагогічна практика потребує впровадження нових методів і технологій соціально-терапевтичної діяльності. Актуальними лишаються наукове обґрунтування, розробка, апробація та активне використання нових соціально-терапевтичних методів у роботі з дітьми та підлітками.

Список використаних джерел:

1. Мынбаева А.К., Сеилханова М. Технология социально-терапевтической работы : педагогическое проектирование и использование в практике [Текст] / Мынбаева А.К., Сеилханова М. // Вестник КазНУ. Серия: педагогические науки. – 2013. – № 2. – С. 55-66.
2. Психология социальной работы: Содерж. и методы психосоциал. практики: Учеб. пособие для студентов фак. соц. работы / М.В. Фирсов, Б.Ю. Шапиро; Моск. гос. соц. ун-т. М.: Академия, 2002. – 190 с.
3. Теория социальной работы / Под ред. Е.И. Холостовой. – М.: Юристъ, 2011. – 334 с.
4. Тюття Л.Т. Соціальна робота: Теорія і практика / Л.Т. Тюття, І.Б. Іванова. – К.: ВМУРОЛ «Україна», 2004. – 408 с.
5. Шахрай В.М. Технології соціальної роботи. Навч. посібник / Шахрай В.М. – К.: Центр навчальної літератури, 2006 – 253 с.

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

На сучасному етапі розвитку вищих навчальних закладів України особливої значущості набувають засоби художньої освіти та естетичного виховання особистості, формування художньо-естетичної культури майбутніх педагогів. Сучасні вищі навчальні заклади мають підвищувати роль художньо-естетичного виховання як важливого способу формування ставлень до дійсності, засобу особистісного та професійного становлення майбутніх фахівців.

Особливо актуальною постає проблема формування художньо-естетичної культури в підготовці студентів педагогічних університетів, що є координаторами системи соціальних впливів на особистість в соціокультурному середовищі. Успішність формування художньо-естетичної культури майбутніх педагогів в умовах вищого навчального закладу гарантує не лише забезпечення теоретичних та практичних засад цього процесу, але й посилення уваги до впровадження змісту, форм та методів навчально-виховної роботи, активізації пізнавальної діяльності студентів, розкриття особливостей формування їх професійних умінь та навичок.

Проте недостатньо обґрунтованим лишилося питання критеріальних засад та системи оцінювання сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

Саме тому *метою даної публікації* стало визначення критеріального апарату дослідження та показників сформованості художньо-естетичної культури.

Ми виходили з того, що результатом художньо-естетичного виховання є сформованість у майбутнього фахівця певного рівня художньо-естетичної свідомості, художньо-естетичних потреб, художньо-естетичного ставлення, міри причетності до творчої, художньо-естетичної діяльності.

У педагогічних дослідженнях існують різні підходи до визначення та характеристики критеріїв сформованості художньо-естетичної культури особистості.

Так Л. Масол вважає, що «результатом опанування предмету «Художня культура» має бути сформоване ціннісне естетичне ставлення до мистецтва й буття загалом, сформований світогляд, діалектика художнього мислення» і, в

першу чергу, мають оцінюватися: індивідуальне переосмислення творів різних видів мистецтва; адекватне застосування їх у самотійній діяльності; уміння встановлювати інтегральні зв'язки [4].

У дослідженні формування духовного потенціалу студентської молоді в процесі професійної підготовки О. Олексюк визначає три групи критеріїв: афективні, нормативно-регулятивні та поведінкові, що об'єднані низкою показників, і проєктують закономірності психічних процесів сприйняття та творчої діяльності [8].

За поглядами Л.М. Предтеченської, єдиним, необхідним, важливішим критерієм оціночного судження педагога мають стати характер і сила пережитого учнем почуття, тобто емоційний критерій [9].

Отже, для педагога важливо оцінити, у першу чергу, міру розвитку емоційної сфери студента. Для художньо-естетичного виховання важливо, щоб студент не просто сприймав чуттєве різноманіття світу, а й тонко реагував на його виразність. Головне, не просто бачити колір, чути звуки, сприймати форму, а й відчувати, що в них відкривається щось раніше небачене, нечуте: радість, спокій, сум, веселощі тощо, те, що він може відчути й передати в кольорах, рухах, звуках, жестах.

На даному етапі розвитку сучасної педагогічної й психологічної думки вже не існує монопідходу до визначення критеріїв оцінки художньо-естетичної діяльності. Якісне сприйняття творів різних видів мистецтва залежить від мистецтвознавчої поліхудожньої ерудиції особистості. Рамки цієї дефініції не обмежується лише термінологічними знаннями. Засоби формування художньо-естетичної культури мають усі підстави для засвоєння студентами мистецтвознавчої поліхудожньої термінології, розширення їх культурологічних знань, світогляду, активізації форм пізнавальної та естетичної діяльності. Відповідно більшість дослідників визначають когнітивний критерій (культурологічні знання) як один з провідних. [3].

Водночас адекватне розуміння художніх творів передбачає необхідність метазнань, адже саме фонові знання, підбір контекстних матеріалів створюють, з одного боку, умови для того, щоб учні зосереджувалися на творі як на цілісному явищі, а з іншого – особистісно значущий контекст допомагає привернути увагу учнів до опису, до художньої деталі, що підвищує їхній рівень культури сприйняття. Відповідно для формування художньо-естетичної культури важливим є контекстне, критичне мислення як показники мисленнєвого критерію [5].

Вищою сходиною художньо-естетичної діяльністю студента педагогічного університету є сформованість бажання спілкуватися з творами мистецтва, що потребує систематичного та послідовного накопичення досвіду

художніх уявлень та їх осмислення. Це є підставою розвитку вміння художньо-образно інтерпретувати художні твори різних видів мистецтва. У процесі інтерпретації творів студент пропускає їх крізь себе, крізь свої потреби, уявлення і тільки через співвідношення з ними визначає для себе цінність певного об'єкту. За словами М. Колеснікова, «мета естетичної діяльності знаходиться не зовні, а в людині: завдяки їй в особистості розвиваються якості та здібності, які мають загальне культурне значення» [1]. Саме тому для успішної художньо-естетичної діяльності важливою є сформованість показників творчо-діяльнісного критерію, таких як: стилевідповідна художньо-образна інтерпретація художніх творів; художньо-творча діяльність.

У контексті особистісно-орієнтованого підходу до оцінки творчості учнів В. Рагозіною було використано такі критерії: мотивація художньо-естетичної діяльності (пізнавальний інтерес; ціннісні орієнтації); освітній рівень (ерудиція, тезаурус, наявність знань, умінь і навичок); художньо-образне мислення (інтерпретація художнього образу); здібності до художньо-естетичної (практичної) діяльності [10].

Н. Миропольською були вперше розроблені та класифіковані критерії та показники сформованості художньої культури на основі мистецтва слова відповідно до уявлень філософської, педагогічної та психологічної наук про єдність сфери знань, почуттів, творчої діяльності. Дослідницею було обрано чотири групи критеріїв: змістовний; особистісно-емоційний; художньо-творчий; гуманітарний. Змістовна група передбачає наявність нормативних знань, умінь і навичок у галузі мистецтва слова; здатність учнів висловлювати свої судження; береться до уваги також ерудиція у сфері мистецтва слова. Особистісно-емоційна група стосується розвиненості емоційно-чуттєвої сфери; відображає глибину проникнення в естетичну сутність творів, розуміння себе в контексті художньої культури, готовність зрозуміти і сприйняти переживання іншого. Художньо-творча група передбачає індивідуальну діяльність особистості, яка пов'язана з якісною роботою в галузі мистецтва, і виявляється в пошуках, знаходженні й відповідальності за своє слово та його наслідки. Гуманітарна група дозволяє визначити, якою мірою відбулось успадкування культурного досвіду людства, що передається в процесі навчання й виховання, а також розглядати людину як складну особистість, здатну до активного вчинку. Вона тісніше за все асоціюється з ідеєю відповідальності за реальні, а не тільки бажані наслідки власних дій. Орієнтується на інтелект, вміння і спроможність учнів використовувати знання і здійснювати логіко-художні конструкції, спрямовані на здобуття нового духовного буттєвого досвіду, його кумуляції і трансляції [7].

Критерії оцінювання художнього розвитку вчителя мистецьких дисциплін розглядають О. Рудницька та В. Орлов. О. Рудницька виділяє три групи критеріїв художньо-естетичного розвитку особистості: 1) ті, що характеризують «художньо-естетичний світогляд, знання і досвід спілкування з мистецтвом, своєрідність художніх інтересів і потреб, характерні риси поведінки у різних ситуаціях художнього спілкування»; 2) критерії «естетичної оцінки учнями мистецьких творів, їх здатність до емоційного співпереживання художньому образу, емпатичного проникнення у задум автора, навички аналізу та інтерпретації художнього твору»; 3) критерії «самооцінки учнями свого естетичного ставлення до мистецтва, до себе як суб'єкта художнього спілкування» [11].

На основі виокремлених компонентів художньо-естетичної культури майбутнього спеціаліста і їх складників Камикін В. визначає наступні критерії її сформованості: естетико-педагогічна спрямованість мотиваційної сфери (показники: вияв зацікавленості у професійній діяльності, розвиненість естетичних потреб та інтересів, різноманітність особистісних художніх уподобань); художньо-естетична ерудованість (показники: виявлення знань у сфері естетики, світової художньої культури, наявність фонду спеціальних знань, умінь та навичок, здатність правильно визначати естетичні категорії у сфері мистецтва); творчі вияви (показники: оперування художньо-естетичними знаннями, використання творчих елементів в організації професійної діяльності, вияв здатності до творчого підходу в ній. [2]

Нашу увагу привернув увагу підхід Л.П. Печко, яка визначила такі показники сформованості художньо-естетичної культури особистості: гуманістична зорієнтованість, естетична спрямованість; художньо-естетична освіченість; сприйнятливість до художньо-естетичних об'єктів, природного середовища, життя людини; здатність оцінювати естетичні й художні предмети і явища; здатність до художньо-естетичного самопізнання [4]

Аналіз наукових підходів до характеристики критеріїв сформованості художньої та естетичної культури дітей та молоді дозволив нам виокремити такі критерії сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів:

1. Когнітивний критерій, показниками якого є:
 - пізнавальний інтерес;
 - ерудованість;
 - культурологічний світогляд.

2. Емоційно-мотиваційний критерій. Нами визначено такі показники емоційно-мотиваційного критерію:
 - естетична чуттєвість;

- бажання долучитися до культурних надбань;

- культура почуттів.

3. Ціннісний критерій, що визначається проявами таких показників, як:

- ціннісне ставлення;

- прийняття цінностей культури як особистісних;

- готовність до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей.

4. Творчо-діяльнісний критерій, що характеризується сформованістю таких показників:

- художньо-естетична інтерпретація;

- втілення художньо-естетичних образів в практичній діяльності;

- наявність вмінь та навичок художньо-естетичної діяльності;

- здатність створювати продукт художньо-естетичної діяльності.

Здійсненне нами обґрунтування критеріальних засад дослідження рівня сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів дозволить нам надалі визначити та дібрати методики для оцінки прояву виокремлених критеріїв та показників.

Список використаних джерел:

1. Естетика : навч. посіб. / М.П. Колесніков, О. В. Колеснікова, В. О. Лозовой та ін.; за ред. В. О. Лозового. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 208 с. – Бібліогр. : С. 202-205., с. 98.

2. Каминін В. Є. Роль естетичної культури в процесі формування майбутнього візажиста // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. - № 11 (246), Ч. II, 2012. – С. 96-102, С.100.

3. Кроуфорд, А. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер ; наук. ред., передм. О. І. Пометун. – К. : Вид-во «Плеяди», 2006. – 220 с., с. 8.

4. Масол, Л. Діагностика і оцінювання художньо-освітніх результатів учнів старшої школи / Л. Масол // Мистецтво та освіта. – 2006. – № 3. – С. 8-13., С. 9.

5. Мінасян, Н. Г. Теоретичні підходи до визначення критеріїв та показників художньоестетичної вихованості старшокласників : (на матеріалі зарубіжної художньої культури) / Н. Г. Мінасян // Наукова скарбниця освіти Донеччини : наук. метод. журн. 2009. № 2. С. 109-113. С. 112.

6. Миропольська Н. Є. Формування художньої культури учнів загальноосвітньої школи засобами мистецтва слова : автореф. ... докт. пед. наук / Н. Є. Миропольська. – К., 2003. – 39 с., с. 16.

7. Олексюк О. М. Формування духовного потенціалу студентської молоді в процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01; 13.00.04 / О. М. Олексюк. – К., 1997. – 50 с.

8. Печко Л. П. Творческое воображение как аппарат освоения художественной культуры / Печко Л. П. // Обсерватория культуры: журнал-обозрение. - 2004. - N 4. - С. 78-86.

9. Предтеченская, Л. М. Изучение художественной культуры в курсах новой и новейшей истории. Из опыта работы / Л. М. Предтеченская. – М. : Просвещение, 1978. – 167 с. с ил. ; 16 л. ил., с. 25.
10. Рагозіна В. Особистісно-орієнтований підхід до діагностики розвитку учнів у процесі художньо-естетичного виховання // Рідна школа. - 2001. - № 1. - С. 50-52., с. 52.
11. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2005. – 360 с. с. 281–282.
12. Словник іншомовних слів / за ред. члена- кореспондента АН УРСР О. С. Мельничука. – Київ : Гол. ред. укр. рад. енциклопедії АН Української РСР, 1975. – 776 с., с. 371.

Чжан Сяосін,
аспірант кафедри соціальної педагогіки

ЗМІСТОВІ СКЛАДОВІ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ МУЗИЧНОГО КЛУБУ

Проблеми виховання студентської молоді, її соціальної адаптованості й, водночас, виходу на можливості перетворювальної діяльності набувають особливого значення у зв'язку з актуальністю завдання формування соціально відповідальної та естетично вихованої особистості.

Теорія та практика становлення та розвитку особистості засобами музики розроблялася Д.Ахшарумовим, А.Вахнянином, С.Людкевичем, В.Матюком, С.Миропольським, П.Сокальським та ін.

Надзвичайно цінними для вирішення проблеми впливу мистецтва на художньо-творчий, гармонійний та духовний розвиток студентської молоді є наукові дослідження В. Бутенка, В. Дряпіки, Л. Масол, Н. Миропольської, Л. Момот, Г. Падалки, О. Рудницької, О. Щолокової, Г. Шевченко та ін.

Музичне виховання в працях цих дослідників трактується як одна з складових естетичного виховання, що відіграє особливу роль у всебічному розвитку особистості, унікальний засіб формування єдності емоційної й інтелектуальної сфер особистості, і на цій основі – світоглядних уявлень і ціннісних орієнтацій. Проте в теорії та методиці виховної роботи недостатньо деталізовано аспект клубної роботи як форми музичного виховання.

Саме тому *метою даної статті* є визначення особливостей та переваг музичного клубу як засобу виховання етнічної толерантності студентської молоді.

Дослідники проблем музично-естетичного виховання вважають, що ефективний шлях реалізації виховного потенціалу музичного мистецтва

полягає у використанні інтонаційних особливостей його як форми суспільної свідомості, характерних для музики механізмів впливу на особистість; визнанні пріоритетності сприймання як основи творчого процесу у пізнанні й інтерпретації мистецтва, форми вияву активного ставлення до мистецтва і дійсності [5, с. 20-21].

У контексті нашого дослідження поняття «музичне виховання» ми розглядали в таких аспектах:

- музичне виховання як складова частина духовного розвитку молодої людини, її художньо-емоційної сфери, естетичного ставлення до навколишньої дійсності у процесі формування особистості;

- музичне виховання як засіб розвитку здібностей студентів, що забезпечують свідоме сприймання творів музичного мистецтва, здатність критичного ставлення до музичних явищ, поширення впливу музики на процеси спілкування людей, збереження та примноження національних музичних традицій та формування поваги до музичних традицій інших етносів;

- музичне виховання як спеціально організований цілеспрямований процес формування музичної свідомості особистості, що впливає на її світосприйняття, цінності, зокрема на формування етнічної толерантності.

Отже нами визначено, що *зміст музичного виховання* в умовах клубної діяльності реалізується за умови: створення музично-естетичного середовища; доцільного впливу музичних форм позанавчальної виховної роботи; створення умов для самостійної музично-творчої діяльності студентів.

Узагальнення різних аспектів музичного виховання дозволило визначити *змістові складові музичного виховання* в умовах музичного клубу: *розвиток емоційного переживання, формування естетичного світосприймання та залучення до музичної діяльності.*

Поняття *емоційного переживання* широко використовується в музичній психології та педагогіці. Впливаючи на емоційну сферу особистості, музика поглиблює її почуття й переживання, виховує естетичне ставлення до іншої людини та суспільства, доповнює й завершує формування цілісної картини про навколишній світ. Відомо, що переживання характеризує активність особистості, максимальне використання набутого досвіду, вміння поєднувати всі часові виміри: сучасне, минуле і майбутнє. Переживання передбачає тривалість, інтенсивність, глибину протікання процесу, міру емоційної забарвленості. Саме тому ми застосовуємо емоційні переживання з метою виховання такого особистісного утворення, як толерантність. Емоційне переживання, що відчуває молода людина сприймаючи музичні твори дозволяє їй глибше переосмислити сутність соціальних явищ, оскільки сприймання, перцепція, переживання є відображенням явищ об'єктивного світу. Вони діють

перманентно на органи чуття людини й виступають чуттєвою основою абстрактно-логічного мислення, якому притаманні точність, швидкість, повнота відображення, співвідношення аналізу, синтезу, раціонального та емоційного компонентів [3, с. 4-6]. Для розв'язання завдань нашого дослідження важливим є той факт, що процес емоційного переживання музичних творів в умовах клубної діяльності виступає каталізатором для усвідомлення краси культури народів світу, розуміння відповідальності за подолання упередженості, стереотипів, пов'язаних зі сприйняттям негативних явищ у взаємостосунках представників різних етнічних груп.

У працях відомих вчених-педагогів Н. Ветлугіної, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, В. Шацької розглядається такий аспект як розвиток культури почуттів, *світосприймання засобами музики*. Виховання естетичного світосприймання у музично-творчому процесі невід'ємне від таких констант, як наміри, судження, мотиваційні орієнтири молоді та практична діяльність, вчинки. Метою музичного виховання є розвиток здатності сприймати, відчувати, розуміти прекрасне в житті і мистецтві; прагнення брати активну участь у його створенні; внесення естетичних елементів у життя через розвиток художніх здібностей особистості до пізнання, оцінки, творчості. Велике значення музичному світосприйманню у процесі виховання особистості приділяла О. Рудницька, розглядаючи його як складову музично-естетичної свідомості. Дослідницею узагальнено бачення структури музичного світосприймання: перцептивне розрізнення музичних звучань, аналіз і розуміння твору, естетична оцінка. Для розв'язання завдань нашого дослідження важливим є той факт, що ознаками сформованості музичного світосприйняття визначено інтерес, вибірковість, ерудиція, емоційність, адекватність розуміння інформації, інтерпретація, творча діяльність тощо, що підтверджує правильність обраного нами критеріального апарату дослідження. Дані критерії, на думку О. Рудницької, базові не тільки для вивчення індивідуальних особливостей спілкування з музикою, а й є основою розвитку особистості [4, с. 9]. Спирання на музичні твори різних стилів та жанрів під час поза навчальної клубної діяльності, на нашу думку, передбачає розвиток індивідуалізації естетичних уподобань, смаків та інтересів студентів. Педагогічний ефект при такому підході вбачається насамперед у тому, щоб привести інтереси студентів на більш високий рівень, сприяти вихованню вміння бачити, відчувати, розуміти й створювати прекрасне й на цій основі вдосконалювати власний духовний світ. Таким чином, забезпечення музичного світосприймання сприяє формуванню світоглядних позицій студентської молоді, формуванню етичних норм та моральних переконань, що будуть покладені в основу толерантної чи інтолерантної поведінки.

Третьою змістовою складовою розробленого нами змістовно-технологічного забезпечення є музична діяльність учасників музичного клубу. У класичній педагогічній практиці відомі три основні форми музичної діяльності студентів: слухання музики з пояснюючими бесідами викладача, хоровий спів та рухи під музику [6]. Пізніше викладачі вузів під час занять застосовували словесні методи та використовували в практичній діяльності пояснення, настанову, заохочення та інші методи для вирішення педагогічних завдань. Саме у діяльності студенти відчують, що музичне мистецтво покликано не лише задовольняти потреби любителів музики, а й сприяти духовному збагаченню кожної особистості. «Музика – це не просто мистецтво. Музика вчить людей розуміти один одного, музика виховує в людях гуманізм, допомагає людству захистити світ», – наголошував Д. Кабалевський [2, с. 40]. Особливу роль відіграють такі види діяльності, як залучення студентів до музичного просвітництва, концертних публічних виступів, майстер-класів, музичних лекторіїв.

Отже, завдання та цілі діяльності студентів в умовах музичного клубу можна представити за таким алгоритмом: популяризація та пропаганда кращих зрізів музичного мистецтва; збагачення музичного репертуару, обмін досвідом та творчими досягненнями майбутніх фахівців музичного мистецтва, демонстрація українських музично-виконавських традицій; забезпечення діалогу культур; створення умов для творчого розвитку кожної особистості, її потенційних здібностей і можливостей; залучення студентів до різноманітних культурно-просвітницьких заходів. На заняттях музичного клубу студенти вивчають широкий обсяг музичного матеріалу: поліфонічні твори, твори великої форми, камерні твори тощо. Окрім того вони набувають навичок транспонування, гармонізації мелодії, виконання пісенного репертуару. Важливим змістовим моментом є виховання студента, який усвідомлює своє національне коріння, тому в репертуар клубу варто вмістити народно-пісенний матеріал, цікаві твори українських композиторів та композиторів інших країн світу. Основою музичної діяльності в умовах клубу є слухання музики. Для того, щоб слухання було ефективним до участі в роботі клубу варто залучати виконавців, що володіють основами досконалого виконання твору на інструменті, які прекрасно уявляють зміст музики, володіють всією сукупністю виражальних засобів. При цьому бажано, щоб виконавці поєднували власне виконання із словесними поясненнями. Адже тільки за умови, коли студент виконує музичний твір та розкриває його зміст, пояснюючи характер, наводячи образні порівняння, можна досягнути емоційного сприймання музики іншими студентами та любові до неї. На заняттях клубу поряд з інформацією музично-історичного характеру (відомості про епоху, композитора, обставини, що

сприяли створенню того чи іншого твору) розв'язуються проблеми, пов'язані з формою, тонально-гармонічним планом, ритмікою, фактурою тощо - всім тим, що може бути віднесеним до ідейно-образного змісту музики.

Отже залучення студентів до різних видів музичної діяльності є провідним напрямком роботи музичного клубу. Саме в діяльності студенти отримують можливість залучитися до суспільно-корисних справ, проявити свої навички та вміння, у тому числі й вміння толерантного поведіння. Основною формою роботи по вихованню етнічної толерантності студентів нами обрано студентський музичний клуб. Клубна форма передбачає застосування на заняттях різного спрямування таких форм роботи, як: словесні групові форми роботи, форми музичного виховання, а саме: форми роботи фольклорного спрямування, форми роботи з виконання та прослуховування класичних та естрадних музичних творів.

Список використаних джерел:

1. Асаф'єв Б.В. Музыкальная форма как процесс / Б.В. Асаф'єв. – Л.: Музыка, 1971. – С. 59.
2. Кабалевский Д. Б. Музыка и музыкальное воспитание (Статьи и выступления разных лет) / Д. Б. Кабалевский. – Новое в жизни, науке, технике. Сер. «Эстетика» № 1. – М. : Знание, 1984. – 64 с.
3. Рева В. Естетичне виховання школярів у процесі сприйняття музики / В.Рева // Мистецтво та освіта. – 1999. – № 1. – С. 4-8.
4. Рудницька О.П. Мистецтво у контексті розвитку духовної культури особистості / О.П. Рудницька // Художня освіта і проблеми виховання молоді. Зб. наук, статей. – К.: Міносвіти України, УЗІМН, 1997. – С 3-11.
5. Сапожнік О. В. Музично-естетичне виховання: зміст і структурні компоненти / О.В.Сапожнік // Рідна школа. – 2002. – № 12. – С. 20-22.
6. Сокальський О.С. Мистецька освіта на Україні / О.С. Сокальський. – К.: Муз.Україна, 1967. – 88 с.

***Чжеюань Вей,**
аспірант кафедри соціальної педагогіки*

ВИЯВЛЕННЯ ТА АНАЛІЗ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВИХОВАНOSTІ СТУДЕНТІВ

Стрімке реформування життя нашого суспільства відбувається в умовах глобальної інтеграції та суттєвої модернізації системи вищої освіти. Тому, формування культури студентської молоді сьогодні є одним з важливих питань навчально-виховної роботи вищих навчальних закладів.

Актуальність проблем виховання молоді пов'язана із глибокими та швидкоплинними соціальними змінами, зокрема із зміною національних орієнтирів у вихованні студентської молоді і посиленням дії міжкультурних чинників, що впливають на становлення сучасного студента як особистості.

Ось чому головною метою педагогів вищих навчальних закладів є формування показників культури, зокрема, полікультурності студентів. Багатогранність впливу культур різних народів на особистість детермінує соціально-психологічні аспекти спілкування. Пізнати і прийняти культуру інших країн, бачити спільне і відмінне в різних культурах, уміня побачити свою культуру очима представників інших країн може тільки та особистість, у якої сформоване розуміння культури свого народу і того, що збагачення цієї культури проходило у процесі взаємодії з культурами інших народів. У наукових працях М. А. Бердяєва висвітлено вплив національної належності на формування культури, а саме, що людина входить у людство через національну індивідуальність як національна людина. Усе творче у культурі має на собі печатку національного генія [1]. Тому міжкультурне виховання особистості починається з усвідомлення нею своєї етнокультури, а потім формується через міжкультурний діалог подолання етноцентричного бар'єру і визнання цінності культурної традиції етнічних груп світу, що відображається в терпимому ставленні до них. Цілеспрямоване формування міжкультурної вихованості дозволяє особистості вийти за рамки власної культури і отримати якості медіатора культур, не втрачаючи власної культурної ідентичності.

Такий процес передбачає вирізнення, обґрунтування і формування окремих компонентів, які утворюють структуру міжкультурного виховання. Аналіз наукової літератури дав можливість визначити що структуру міжкультурної вихованості особистості утворюють три компоненти [2, с. 29]: міжкультурна ідентичність, міжкультурна комунікативність, міжкультурна толерантність.

Зміст, форми і методи виховання студентської молоді висвітлено у працях Р. Вайноли, А. Капської, Д. Пашенко, Л. Петько, Н. Чернухи, С. Шашенко та ін., зокрема полікультурного виховання студентів Т. Атрощенко, О. Горчакова, О. Жорнова та ін.

Серед впливових засобів виховання українські учені виокремлюють музику. Дослідниками була приділена значна увага вихованню дітей та молоді засобами музики. Так, виховання засобами музики молодших школярів розглядали О. Павлова, Т. Турчин, Н. Фоломєєва, Л. Ороновська, О. Грисюк; підлітків (Н. Долгая, М. Семко, Т. Фурсенко; студентів (І. Єненко); учителів (Р. Осипець). Проблеми виховання толерантності у молодших школярів на уроках музики в умовах полікультурного простору розглядала Е. Койкова.

Музичне мистецтво завжди розглядалося в Україні як засіб естетичного, морального, громадянського виховання студентів. Саме тому науковцями присвячено велику увагу вихованню студентів засобами музики. Проте такий аспект як вплив музичного мистецтва на сформованість міжкультурної вихованості студентської молоді лишається недостатньо розкритим в теорії та методиці виховної роботи

Саме тому *метою даної праці* є визначення стану сформованості міжкультурної вихованості студентів.

Нами на констатувальному етапі дослідження було організовано опитування (у формі анкетування). В анкетуванні взяли участь 511 респондентів з восьми областей України, серед яких 145 (28,4%) респондентів – студенти I курсу навчання, 84 (16,4%) респондентів – студенти II курсу навчання, 75 (14,7%) респондентів – студенти III курсу навчання, 117 (22,9%) респондентів – студенти IV курсу навчання, 90 (17,6%) респондентів – студенти V курсу навчання.

Анкетування проводилося серед студентів денної форми навчання п'ятнадцятих вищих навчальних закладів України, а саме: Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (м. Київ), Міжрегіональної академії управління персоналом (м. Київ), Рівненського державного аграрного коледжу (м. Рівне), Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне), Маріупольського державного університету (м. Маріуполь), Криворізького державного педагогічного університету (м. Кривий ріг), Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів), Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів), Педагогічного коледжу Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів), Львівської духовної семінарії Святого Духа (м. Львів), Українського Католицького Університету (м. Львів), Запорізького національного університету (м. Запоріжжя), Миколаївського національного аграрного університету (м. Миколаїв), Чернігівського національного технологічного університету (м. Чернігів), Чернігівського музичного училища ім. Л. М. Ревуцького (м. Чернігів).

Серед студентів були представники різних спеціальностей: Інженерія програмного забезпечення, Міжнародні економічні відносини, Облік і аудит, Облік і оподаткування, Економіка підприємства, Управління фінансово-економічною безпекою, Банківська справа та страхування, Фінанси, Менеджмент, Економічна кібернетика, Публічне управління та адміністрування, Історія та археологія, Політологія, Музичне мистецтво, Художня культура, Психологія, Соціальна педагогіка, Соціальна робота, Соціальне забезпечення, Фізична реабілітація, Фізична культура і спорт,

Богослов'я, Народна художня творчість, Перукарське мистецтво, Туризм, Міжнародне право, Переклад, Країнознавство.

Перейдемо до аналізу результатів. На запитання анкети «Що Ви включаєте в поняття «територія Батьківщини?»» 91% відповіли, що включають у дане поняття «національну Батьківщину»; 2,5% – «інтербатьківщину»; 2,5% – «мегабатьківщину».

- A. «Національна Батьківщина» (країна, в якій Ви проживаєте)
- B. «Інтербатьківщина» (наприклад, вся територія колишнього СРСР)
- C. «Мегабатьківщина» (вся планета Земля)

Відповідаючи на запитання «Які почуття викликає у Вас приналежність до своєї національності?» респонденти обирали декілька варіантів відповідей, в цілому відповіді було розподілено так: 19,2% – почуття соціальної захищеності; 18% – почуття соціальної незахищеності; 37,4% – почуття духовної рівноваги, душевного спокою; 8,4% – почуття духовної нерівноваги, душевного занепокоєння; 42,7% – почуття гордості, самоповаги; 9,8% – почуття незадоволення, бажання змінити національну приналежність; 8,4% – почуття фізичної безпеки; 3,9% – почуття фізичної небезпеки; 1,6% – почуття зверхності над іншими націями; 7,2% – важко відповісти.

На запитання «Як Ви оцінюєте Ваш рівень культурної ідентичності до свого етносу?» 26% респондентів відповіли, що їх рівень культурної ідентичності до свого етносу є високим; 69,7% вважають рівень власної культурної ідентичності до свого етносу середнім; а 4,3% – низьким.

Водночас, на запитання «Чи відчуваєте Ви відповідальність за долю багатонаціональної полікультурної країни?» 29,5% відповіли «так»; 21,3% не відчувають відповідальності за долю багатонаціональної полікультурної країни; 49,1% вагаються у відповіді.

Цікавими, на нашу думку, були відповіді на запитання «Чи пов'язуєте Ви своє майбутнє з країною, у якій народилися?» 54,4% відповіли «так»; 9% не пов'язують своє майбутнє з країною, у якій народилися; 36,6% вагаються у відповіді.

У свою чергу на запитання «Чи погоджуєтесь Ви, що національна самосвідомість спирається на знання і розуміння змісту національної історії і культури?» 78,7% відповіли, що погоджуються із даним твердженням; 5,5% не погоджуються; 15,9% вагаються у відповіді.

Вищерозглянутий блок запитань анкети стосувався культурної ідентичності та національної самосвідомості студентів. Зазначимо, що більше половини опитаних (54,4%) все ж таки пов'язують власне майбутнє з країною, у якій народилися. Також необхідно звернути увагу на досить низький рівень прояву відповідальності за долю багатонаціональної полікультурної країни –

21,3% не відчують такого роду відповідальності, а 49,1% вагаються у відповіді.

Наступний блок запитань анкети стосувався видів творчості, зокрема музичної, та їх взаємозв'язку з міжкультурним вихованням. Перейдемо до аналізу результатів. Так, на запитання «Чи проявляєте Ви інтерес до творчості у відповідних сферах національної культури?» 83,8% відповіли «так» і лише 16,2% не проявляють інтересу до певного виду творчості.

Серед запропонованих видів творчості респонденти здебільшого обирали декілька, в цілому відповіді було розподілено так: 17,4% – наукова; 7% – технічна; 41,1% – літературна; 47% – музична; 23,3% – образотворча; 19,2% – ігрова; 35,2% – навчальна; 14,5% – побутова; 9,2% – військова; 7,2% – управлінська; 5,5% – ситуаційна; 21,5% – комунікативна.

На запитання «Як Ви вважаєте, який вид творчості більше сприяє пізнанню іншої культури?» 16,2% відповіли, що образотворча творчість найбільше сприяє пізнанню іншої культури; 27% надали перевагу музичній творчості; 58,5% – літературній творчості; 18,4% – науковій творчості.

Для нас були важливими відповіді на питання «Чи віддаєте Ви перевагу музиці як невербальному засобу міжкультурного виховання?». У результаті ми засвідчили, що 64,2% респондентів відповіли «так»; 13,1% – «ні»; 22,7% вагаються у відповіді.

На запитання «Чи вважаєте Ви, що музика може ефективно сприяти міжкультурному вихованню?» 71,4% відповіли «так»; 10,8% – «ні»; 17,8% вагаються у відповіді. На запитання «Який музичний жанр, на Вашу думку, більше сприяє пізнанню іншої культури?» 15,3% відповіли, що класична музика найбільше сприяє пізнанню іншої культури; 67,9% обрали народну музику; 9,8% – рок-музику та її різновиди; 21,5% – популярну музику; 5,5% – інші музичні жанри.

Значущим для нас став розподіл відповідей на запитання «До якого типу культури Ви себе відносите?». У результаті з'ясувалося, що 70,5% відповіли, що до західної культури; 4,5% – до східної культури; 25% вагаються у відповіді.

Можемо зробити висновок, що переважна більшість респондентів (83,8%) проявляють інтерес до творчості; перевагу надають музичній (47%) і літературній (41,1%) творчості.

Останні запитання анкети дають можливість з'ясувати чи володіють студенти інформацією про міжкультурні відносини у країні та чи бажають дізнатись більше про різні країни й народи світу, про їх культуру та традиції. Розглянемо результати анкетування.

На запитання «Чи володієте Ви інформацією про міжкультурні відносини у Вашій країні? Яким способом Ви її отримуєте?» 57,5% відповіли, що отримують таку інформацію із засобів масової інформації; 28,2% отримують таку інформацію від членів сім'ї, друзів, знайомих; 18,6% не володіють такою інформацією.

На запитання «Чи хотіли б Ви більше дізнатись про різні країни, народи світу, про їх культуру, традиції?» 88,6% відповіли «так»; 4,7% не хочуть дізнаватися про різні країни, народи світу, про їх культуру, традиції; 6,7% вагаються у відповіді.

На запитання «Якби Ви знали більше про культуру, мову, релігію, традиції інших народів (етносів), то Ваше відношення до них ...» 50,5% відповіли, що їхнє відношення змінилося б у кращу сторону; 7% вважають, що їх відношення змінилося б у гіршу сторону; 39,9% переконані, що їх відношення не змінилося б взагалі; 2,5% вагаються у відповіді.

Таким чином, переважна більшість респондентів (85,7%) володіють інформацією про міжкультурні відносини у країні, але з різних джерел: 57,5% отримують таку інформацію із засобів масової інформації; 28,2% – від членів сім'ї, друзів, знайомих. 88,6% бажають більше дізнатись про різні країни, народи світу, про їхню культуру та традиції. Даний інтерес студентів свідчить про необхідність використання можливостей позааудиторної роботи у вищому навчальному закладі та їх використанням для міжкультурного виховання студентів засобами музики. Оскільки саме музичне мистецтво на почуттєво-емоційному рівні може сприяти прилученню молоді до культури іншого народу, вихованню толерантності та поважного ставлення до культури та релігії Іншого.

Аналіз анкет студентів дозволив засвідчити, що переважна більшість респондентів (69,7%) вважають рівень власної культурної ідентичності до свого етносу середнім. Щодо негативних почуттів, які викликає у респондентів приналежність до своєї національності, а саме: 18% – почуття соціальної незахищеності; 8,4% – почуття духовної нерівноваги, душевного занепокоєння; 9,8% – почуття незадоволення, бажання змінити національну приналежність; 3,9% – почуття фізичної небезпеки, то їх можна пояснити важким соціально-економічним становищем країни, яке на сьогодні посилюється подіями, які пов'язані з тимчасовою окупацією Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також воєнними діями, які відбуваються на непідконтрольних українській владі територіях Донецької та Луганської областей.

Надають перевагу музиці як невербальному засобу міжкультурного виховання 64,2% респондентів, а 71,4% впевнені, що музика може ефективно сприяти міжкультурному вихованню. Серед музичних жанрів, які можуть

більше сприяти пізнанню іншої культури респонденти обрали народну музику (67,9%). Таким чином, дані результати підтверджують актуальність та доцільність впровадження технології міжкультурного виховання студентів засобами музики. Використання музичного мистецтва у процесі міжкультурного виховання студентів вищого навчального закладу сприяє інтенсифікації розвитку мотивів до пізнання культури різних країн; когнітивних, емоційно-емпатійних, рефлексивних рис особистості.

Отже нами здійснено аналіз результатів дослідження сучасного стану міжкультурної вихованості студентів вищих навчальних закладів України. За результатами дослідження ми дійшли висновку, що використання музичного мистецтва у процесі міжкультурного виховання студентів вищого навчального закладу сприяє інтенсифікації розвитку мотивів до пізнання культури різних країн, а також когнітивних, емоційно-емпатійних, рефлексивних рис особистості.

Список використаних джерел:

1. Бердяев Н. А. Самосознание (Опыт философской автобиографии) / Н. А. Бердяев. – М., 1991. – 545 с.
2. Вей Чжеюань. Сутність і зміст міжкультурного виховання студентів / Чжеюань Вей // Неперервна професійна освіта: теорія і практика (Серія: Педагогічні науки). – 2016. – №1-2 (46-47). – С. 27-33.

*Актуальні проблеми соціальної політики,
управління та економіки освіти*

*Кафедра соціальної політики, кафедра менеджменту та
інноваційних технологій соціокультурної діяльності,
кафедра економіки освіти та кафедра економічної теорії*

*О. В. Тополь,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри економіки освіти*

ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ: «ПОДВІЙНИЙ СТАНДАРТ СТАРІННЯ»

Терміном «подвійний стандарт старіння» окреслюється різниця у значенні феномену старіння для чоловіків та жінок, незважаючи на проголошену гендерну рівність у суспільстві. Обґрунтування філософських засад сприйняття старості у гендерному вимірі є метою викладених тез.

По-перше, гендерну нерівність висвітлює лінгвістична складова поняття старість.

У прадавній культурі сам космос був представлений в образі старого або діда. Поняттям «старий», або «дід» позначався один із предків, якому поклонялися, або батько батьків, якого шанували. Дідом називали язичники найголовнішого Бога Рода, слов'яни – бога добра Білобога.

До сьогодні зберігся обряд жертвопринесення богу Волосу. Давні слов'яни вірили, що божество поля живе в останньому снопі, тому його пишно складали і називали «дідом» або «дідухом». На Різдво дідух вносився до хати і зберігався до нового врожаю як ритуальна святість. А на полі залишали колоски, зав'язавши їх вузлом «на борідку» для бога Волоса.

Дідом називали і домового (втілення самого бога Рода) – постійний вартовий дому, покровитель і охоронець родини, який заохочував необхідні й корисні для підтримки роду вчинки й карав за шкідливі.

Цей термін закріпився і в християнстві як старець (людина божа), чернець, а також церковний батюшка. Якщо подивимось на ікони, дуже багато святих зображені в образі старих. Ми не зустрінемо образу старої жінки. Образ Пресвятої Богородиці, або жінки матері, який в українській ментальності має більше значення ніж Чоловіка-бога змальовує жінку лише в молодому віці.

Стару жінку називали бабою. Термін «баба» утворений дитячою мовою, він має значення «няньки» малих дітей, що характеризує виконувани виховні ролі літньої жінки в родині. Утворені від нього слова бабка, бабуня, бабуся.

Слід зазначити, що в українській мові немає характерних зневажливих форм для опису літніх людей, таких, наприклад, як в російській – «старушонка», «старикашка», що підкреслює в цілому поважне ставлення до старих людей.

По-друге, негативний стереотип старіння жінки формує біологічний або медичний дискурс, зосереджений на описі фізіологічних змін. За медичними показаннями першу дитину жінка має народжувати до 30 років. Термін настання материнства обмежений віковими нормами. В той час як батьківство може наступати до глибокої старості.

По-третє, культурно-історичне уявлення, про те, що головне призначення жінки – народження дітей, підтримує в колективній свідомості страх залишитись «старою дівою». Цей страх часто примушує дівчину виходити заміж за «першого зустрічного», брати на себе відповідальність за укладання шлюбу, народження та виховання дітей, що не є таким нешкідливим явищем, бо призводить до «девальвації чоловічої статі».

Щодо чоловіка, який не одружився, ставлення суспільства набагато м'якше. Його називають холостяком.

Ще однією історично закарбованою, проте застарілою нормою є уявлення про те, що жінка завжди має слідувати за своїм чоловіком. На початкових етапах розвитку суспільства це проявлялося в тому, що якщо чоловік помирав, то дружину вбивали та їх ховали разом.

Вимога супроводження чоловіка трансформувалась у суспільній свідомості у вимогу носити тривалий траур, небажаність повторного заміжжя.

Суспільна думка вважає, що жінці «пристойніше» залишатися вдовою, а чоловіки-вдівці можуть знову одружитися і статистика це підтверджує – самотньо проживаючих вдів вдівці більше, ніж вдівців.

Багато чоловіків гинуть, помирають в молодому, середньому віці. Гендерна різниця в тривалості життя підспудно готує жінку до своєї овдової долі.

Чоловік-вдівець – рідке явище, найчастіше чоловіки укладають новий шлюб. Для вдівця старість є обтяжливішою, ніж для вдови, оскільки його побут

упродовж життя в більшості випадків організовувала дружина. Втративши її, він часто не може звикнути і пристосуватися до нового життя. Вдова ж часто може займатися вихованням онуків, допомагати вже дорослим дітям, що позбавляє її наразі відчуття самотності та дає змогу відчувати користь свого існування.

По-четверте, гендерну нерівність віку формує соціальний дискурс. Часто оточення вимагає від жінки певного віку стереотипної поведінки, що диктує стиль її одягу, макіяжу і т. п.

При оцінці віку жінки особлива увага приділяється насамперед зовнішнім ознакам старіння. Натомість, для чоловіка старість пов'язана перш за все із завершенням кар'єри, виходом на пенсію, втратою соціального статусу.

При тому, що біологічне старіння жінок настає пізніше за чоловіків, старіння у соціальному плані настає у них раніше, ніж у чоловіків.

Тому геронтофобія (у значенні страх старості) притаманна більше жінкам, ніж чоловікам. До того ж, переживають її більше жінки середнього віку, коли з'являються перші зміни в зовнішності. Культ молодості, здоров'я, фізичної сили, підприємливості, успіху, що лежить в основі рефлексивного проекту сучасної людини, загострює почуття відрази до старості.

Отже, старість має гендерний аспект, що пов'язано із стереотипами щодо ролі, поведінки чоловіка та жінки у певній соціальній спільноті. Щодо ставлення літніх достарості, то вважається, що літні жінки легше переживають настання цього віку та ліпше адаптуються до життя на пенсії. Причиною цього є те, що жінка, крім основної роботи, часто багато часу приділяє сім'ї, вона завжди виконує додаткові функції, тому при виході на пенсію має чим зайнятися. В основі страху старості лежить передусім страх самотності. І цей страх породжує спільнота, яка по-різному ставиться до старіння жінки і чоловіка, нав'язує різні критерії оцінки настання старості та зменшує вікову межу настання старості у жінки, що стало основою для явища «подвійного стандарту старіння».

*А. О. Анісімова,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної політики*

ЦІННІСНО-СМИСЛОВІ АСПЕКТИ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ТА САМОДЕТЕРМІНАЦІЇ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Успішність професійного становлення майбутніх фахівців на етапі навчання у ВНЗ значною мірою визначається професійною спрямованістю особистості та її ціннісно-смысловими утвореннями, що обумовлюють цінність і перспективу майбутньої професійної діяльності.

Професійна спрямованість особистості – це сукупність мотиваційних утворень (інтересів, потреб, нахилів, прагнень та ін.), пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю людини та факторів, що виступають детермінантами вибору професії, зокрема прагнення працювати в майбутньому за обраною професією та задоволеність нею. Професійна спрямованість студентів як системне мотиваційно-смыслове утворення особистості, детерміноване впливом безлічі чинників: пізнавальних мотивів, мотивів вибору професії, організацією учбово-професійної діяльності, образу професіонала та професійного майбутнього, рівнем сформованості професійно важливих якостей особистості.

Аналіз досліджень проблеми професійної спрямованості особистості (Вербицький А.А., Дьяченко М.І., Кандибович Л.А., Научитель О.Д., Пряжников Н. С. та ін.) дозволив визначити її як інтегральне утворення, що характеризується предметом професійної спрямованості, яким є, передусім, обрана професія, видами мотивів професійної діяльності, силою (рівнем) сформованості спрямованості, що проявляється в ступені вираженості прагнення до оволодіння професією і бажанням працювати в майбутньому за обраним фахом; знаком спрямованості, що виражається в задоволеності-незадоволеності людиною обраною професією.

Професійна спрямованість студентів характеризується полівалентними установками і є системними мотиваційно-смысловими утвореннями, що визначає позитивну чи негативну спрямованість особистості на оцінку та оволодіння нею майбутньою професійною діяльністю.

Ґрунтуючись на здійсненому аналізі наукових робіт Клімова Є.О., Коломінського Н.Л., Леонтьєва В.Г., Научитель О.Д. та ін., пов'язаних з вивченням проблеми професійного становлення майбутніх фахівців, професійної спрямованості особистості актуальним є дослідження самодетермінації професійного становлення студентів в контексті мотивації

вибору професії, осмисленості вибору професії, обумовленості вибору професії особистісними особливостями, узгодженості життєвих цілей та мотивів вибору професії, адекватності образу професіонала та професійного майбутнього.

Професійне становлення студентів доцільно вивчати в контексті оцінки їх життєвої перспективи, вивчаючи їхні життєві плани, цілі, смисли як свідомі уявлення особистості про своє майбутнє, адже прагнення особистості ставати фахівцем в обраній спеціальності детерміновано мотивами вибору професії та бажанням і можливістю в майбутньому працювати за фахом.

Найбільш прийнятним у психології є підхід до вивчення життєвих перспектив, пов'язаний із розвитком суб'єкта та становленням його особистості, де вирішальним фактором перетворення свого життя є активність та творчість особистості, а наявність і розвиненість життєвої стратегії є важливим показником того, наскільки людина є суб'єктом власного життя [1]. Поняття *життєвої перспективи* включає сукупність обставин та умов життя, які за інших рівних умов створюють можливість для оптимального життєвого саморозвитку та самоактуалізації [1]. За таких умов процес професійної підготовки стає для людини і її життєвої перспективи певною мірою гарантом майбутнього.

Усвідомлюваною, інтерналізованою частиною системи цінностей людини є її система особистісних смислів. За результатами наших досліджень, більшість студентів сприймають процес свого життя як цікавий, емоційно насичений і наповнений змістом, а прожити частину життя вважають продуктивною та осмисленою. Досліджувані володіють достатньою свободою вибору, щоб побудувати своє життя у відповідності зі своїми цілями і уявленнями про його смисл, мають чітке переконання в тому, що людині властиво контролювати своє життя, вільно приймати життєві рішення і втілювати їх.

Уявлення про майбутнє, на думку багатьох дослідників, може стати регулятором поведінки та способом самовиявлення (Арестова О.Н., Максименко С.Д., Чирков В.І. та ін). Зокрема, дослідження Б.В. Зейгарник показали, що орієнтація особистості на віддалені цілі, здатність до цілепокладання, вміння розмежувати реальні та ідеальні цілі визначає особливості особистісного розвитку [2]. Особливе значення у формуванні та розвитку особистості відіграє орієнтація на віддалені цілі [3].

Загалом, за отриманими даними, можна сказати, що життя сучасних студентів характеризується осмисленістю, наявністю цілей, планів на майбутнє, проте часто перспектива майбутнього не підкріплена вірою в свої можливості.

На сьогодні актуальною є необхідність розвитку осмисленості життєвої перспективи студентів в процесі навчання у ВНЗ. І, відповідно, вища освіта

повинна спрямовуватись на розв'язання таких завдань, як розвиток ініціативи, відповідальності, відчуття часу (своєчасності), цілісності життєвого шляху, життєвої перспективи, що дозволить студентам краще самовизначитися, бути активним суб'єктом професійного та особистісного становлення, саморозвитку і самореалізації.

Список використаних джерел:

1. Абульханова К.А. Время личности и время жизни / К. А. Абульханова, Т. Н. Березина. – СПб. : Алетейя, 2001. – 299 с.
2. Зейгарник Б. В. Личность и патология деятельности / Б. В. Зейгарник. – М. : Изд-во МГУ, 1971. – 100 с.
3. Чудновский В.Э. Становление личности и проблема смысла жизни / В. Э. Чудновский. М. : Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЕК», 2006. – 768 с.
4. Deci E. L., Ryan R. M. Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. Plenum press, New York, 1985. – 375 p.

В. В. Любарець,
*кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри менеджменту та інноваційних
технологій соціокультурної діяльності*

ПЕДАГОГІЧНА СУТНІСТЬ ДОЗВІЛЛЯ

Проблеми гармонійного духовного розвитку молодого покоління за всіх часів привертала увагу вчених різних галузей гуманітарних наук: філософів, соціологів, психологів, культурологів і, звісно, педагогів. Саме з професійною, науково-теоретичною та практичною (навчальною, виховною, організаційною) діяльністю педагогів суспільство завжди пов'язувало свої головні надії на забезпечення відтворення та зміцнення соціальних культурно-духовних цінностей у свідомості, почуттях та різноманітній діяльності, формах поведінки дітей, підлітків, юнацтва, молоді [2, с. 8].

Увага вчених та суспільства завжди була і є в полі зору проблеми педагогічного управління дозвіллевою діяльністю молодого покоління.

Розглядаючи педагогічні аспекти організації дозвілля, автор навчального посібника «Соціокультурна діяльність» Н. Кочубей зазначає, що: «Завданням менеджера соціокультурної діяльності – піднесення дозвіллевої діяльності на вищий рівень розвитку, що є цілеспрямованим, планомірним, системним виховним процесом. Тому робота менеджера соціокультурної діяльності знаходиться в площині педагогіки дозвілля... Дозвіллева діяльність при цьому

виступає як один із найважливіших засобів реалізації сутнісних сил людини і оптимізації навколишнього соціокультурного середовища» [1, с. 52].

Дозвілля – це зона активного спілкування, яка задовольнить потреби особистості у контактах. Такі форми дозвілля як самодіяльне об'єднання за інтересами, масові свята – сприятлива сфера для усвідомлення себе, своїх якостей, достоїнств і недоліків у порівнянні з іншими людьми. Дозвілля здатне об'єднати і відпочинок і працю. В сучасному суспільстві дозвілля включає в себе і такі види діяльності, як продовження освіти, участь в громадських роботах, виховних заходах, волонтерство та інші.

Основні характеристики дозвілля:

- має яскраво виражені фізіологічний, психологічний і соціальний аспекти;
- засноване на добровільності при виборі занять і рівня активності;
- передбачає не регламентовану, а вільну творчу діяльність;
- формує і розвиває особистість;
- сприяє самовираженню, самоствердженню та саморозвитку особистості через вільно вибрані дії;
- формує потребу дітей у свободі і незалежності;
- сприяє розкриттю природних талантів і придбання корисних для життя умінь і навичок;
- стимулює ініціативну творчість особистості;
- є сферою задоволення потреб особистості;
- сприяє формуванню ціннісних орієнтацій;
- сприяє об'єктивній самооцінці особистості;
- формує позитивну «Я – концепцію»;
- забезпечує задоволення;
- сприяє самовихованню особистості;
- формує соціально значимі потреби особистості і норми поведінки в суспільстві.

Вивчаючи професіограму менеджера соціально-культурної сфери, дозволило нам систематизувати професійні (фахові) компетентності та особистісні якості майбутнього фахівця.

Такий фахівець повинен володіти такими здібностями, навичками і вміннями:

- здібностями стратегічного і системного мислення;
- організаторськими вміннями;
- педагогічними вміннями;
- соціально-психологічними навичками;
- хорошим здоров'ям і вмінням його зберігати;

- практичним досвідом роботи.

Більшість дослідників-психологів і педагогів вважають, що професійні компетентності можна розвинути шляхом цілеспрямованої роботи по самовихованню і в ході професійного навчання.

Сучасне покоління менеджерів, які працюють в соціально-культурній сфері, відрізняють не тільки розвинені особистісні якості та організаційні здібності, а й висока педагогічна майстерність. Покоління сучасних управлінців в сфері культури має оволодіти азами педагогіки.

Тому вважаємо майбутнім менеджерам соціокультурної діяльності необхідне не оглядовеознайомлення в галузі педагогічних наук, а поглиблене вивчення педагогічних дисциплін у тому числі й інтегрованих – у тісному взаємозв'язку проблематикою дисциплін психолого-педагогічного циклу та педагогічної практики.

Список використаних джерел:

1. Кочубей Н. В. Соціокультурна діяльність: Навчальний посібник / Н. В. Кочубей ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Суми : Університетська книга, 2015. – 122 с.
2. Флегонтова Н. М. Педагогічна організація культурного дозвілля школярів: Навчально-методичний посібник / Н.М. Флегонтова. – К.: Освіта України, 2007. – 144 с.

***Н. В. Сухицька,**
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри соціальної політики*

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Трансформація – це процес набуття суспільством нових рис, які відповідають вимогам часу. Відбуваються зміни в життєвих стандартах, зразках поведінки і потребах; частково вони супроводжуються негативними явищами. Трансформуватися – це міняти форму, змінюватися; тому необхідно вирішувати питання про механізми перетворень, початкову форму, риси і властивості нової форми.

Трансформація – це дія або процес зміни форми, вигляду, природи або характеру суспільства або окремої структури. Трансформація означає перетворення сутнісних компонентів соціуму, всіх сторін сфер суспільного життя. Головне в трансформації – саме перетворення форм і змісту суспільного

життя, її інституційної сфери, норм, цінностей, ментальності та інших соціокультурних сторін соціуму.

Трансформації підлягають всі сторони суспільного життя: економічна, політична, соціальна тощо. Процес соціальної трансформації пов'язаний з наявністю суперечливих явищ кризи і прогресу, сплеску традиціоналізму і модернізації, соціального протесту і підтримки. Ключовим аспектом соціальної трансформації виступає модернізація.

У наш час під впливом великомасштабних процесів, що стосуються всього людства в цілому, суспільство зазнає грандіозних метаморфоз. Багато хто справедливо вбачає причину подібних трансформацій у феномені глобалізації.

Глобалізація розглядається, в основному, з двох основних позицій: як наскрізна характеристика будь-якої сфери суспільства або соціально значущого процесу (наприклад, тісна інтеграція економічної сфери будь-якого суспільства в світову економіку, розмивання національних меж і міграція наукових, освітніх та духовних цінностей через включення України до Болонського процесу); як самостійна сутність, що формує власні структури, інститути, механізми і соціальні наслідки (всесвітні банки, транснаціональні корпорації, міжнародні культурні ініціативи, рухи, фундації та гранти) [1, с. 244].

Серед основних причин явища глобалізації можна назвати прискорення темпів суспільного розвитку сучасного світу і його тенденцію до цілісності, що вимагає особливої напруги, пошуку внутрішніх резервів поступального розвитку, нового рівня концентрації зусиль, координації всіх складових явища, надзвичайної саморегуляції і організації.

Особливо важливою характеристикою цілісності є суворя підпорядкованість всієї системи (явища, предмета) певній домінанті. Завдяки цьому система і виступає як різноманітна єдність всіх її виявів. Аналізуючи сучасний світ за останнє сторіччя, можна переконатися, що прискорений розвиток і його взаємозв'язок – фактично нероздільні процеси. Сучасний світ складний, багатогранний, динамічний і суперечливий; це світ драматичних альтернатив і вибору, тривоги і надій. Людина, як ніколи раніше, піднялася до висот творіння, але, як ніколи, стала уразливою перед досягненнями, які сама створила.

Глобалізація – це процес розвитку цивілізації з характерною інтеграцією політики, економіки, науково-технологічної і природоохоронної сфер у взаємодії і взаємозбагаченні, тобто цивілізаційний вимір розглядається як системоутворюючий чинник глобалізації [2].

Глобалізація пронизує всі рівні соціальної структури і проникає у всі соціальні шари, які перестають бути замкненими в собі; формує сіткові структури спілкування, підтримки і соціального контролю. Все стає

швидкотекучим, змінюється і набуває скороминущого характеру. У зв'язку з цим утворюються нові цінності, пов'язані з мінливістю, «гнучкістю», «пластичністю» реальності.

Базовою детермінантою інтеграційних процесів України до глобального економічного простору є зміцнення трансформаційного потенціалу, що визначається передусім інституціональною зрілістю суспільства, реальністю економічної системи тощо.

Таким чином, глобалізація представляє собою незворотний, історично унікальний об'єктивний процес, викликаний розвитком капіталізму, який передбачає інтенсифікацію виробничо-економічних, соціальних, політичних і культурних інтеракцій у всесвітньому масштабі.

У політичній сфері модернізація виявляється насамперед через реальне визнання народу єдиним джерелом політичної влади. Трансформаційні процеси «здійснюються у напрямках формування системи влади на правовій основі; забезпечення законодавчого, конституційного розвитку країни; вдосконалення системи виборів; створення інституту парламентаризму; реформування судової системи; формування інституту місцевого самоврядування; створення партійної системи розвитку політичного плюралізму; функціонування незалежних засобів масової інформації; формування нової політичної еліти тощо [3, с. 48].

Проголошений курс України на європейську інтеграцію як на процес політичної, юридичної, економічної, соціальної та культурної інтеграції європейських держав, зумовлює розгляд загальноєвропейських інтеграційних процесів як «засіб об'єднання держав, що забезпечує структурно-морфологічну трансформацію сучасної системиміжнародних відносин і сприяє паритетному розподілу соціально-політичного, економічного та культурного потенціалу між державами в умовах спільного глобалізаційного вектора розвитку» [1, 248].

Список використаних джерел:

1. Петракова К. О. Трансформація реформ в українському суспільстві в умовах сучасних глобалізаційних викликів / К. О. Петракова // Ефективність державного управління. – 2015. – Вип. 43. – С. 243-249.
2. Шконда В. В. Глобалізація: оцінки, наслідки, регулювання: монографія / В. В. Шконда, А. В. Кальянов. – Донецьк : Донбас, 2014. – 166 с.
3. Долженков О. О., Політична та соціальна трансформація: взаємозв'язок та особливості / О. О. Долженков // Актуальні проблеми політики. – 2013. – Вип. 49. – С. 40-50.

І. М. Унінець,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки освіти

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

Необхідною передумовою функціонування освіти як системи виступає відповідна її організація та управління всією сферою в цілому та її складовими ланками. Управління системою освіти здійснюється шляхом створення відповідних органів управління, визначення і розподіл уповноважень та відповідальності між ними, визначення прав і нормативних положень щодо діяльності закладів освіти. Організація освіти як системи передбачає визначення чіткої структури, завдань кожної структурної ланки, їх функцій, повноважень тощо.

Актуальність теми полягає в реформуванні освітньої політики та її пристосуванні до умов сьогодення.

Проблемна ситуація полягає в визначенні методів та підходів щодо управління та регулювання освітніх процесів в Україні.

Об'єктом виступає освітня політика.

Предметом є компоненти та складові освітньої політики.

Основні фундаментальні риси нової освіти формуються під впливом процесів становлення національної державності України, соціально орієнтованої економіки. Законом «Про освіту» наголошується, що освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної самосвідомості, взаємоповаги між націями та народами. На цій основі основними принципами освіти в Україні виступають:

доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку;

пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей;

органічний зв'язок з світовою та національною історією, культурою, традиціями;

незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій; науковий, світський характер освіти;

інтеграція з наукою та виробництвом;

взаємозв'язок з освітою інших країн; *гнучкість* і *прогностичність* системи освіти;

єдність і *наступність* системи освіти;

безперервність і різноманітність освіти;

поєднання державного управління та громадського самоврядування в освіті [1, с. 169-170].

Становлення освіти на нових, демократичних засадах у першу чергу актуалізує питання створення ефективної системи управління нею. Розроблена правова база функціонування галузі передбачає значну демократизацію системи освіти та управління нею. Упроваджено нову структуру управління, створено єдиний центральний орган управління освітою – Міністерство освіти і науки, молоді та спорту, визначено його повноваження та повноваження районних і місцевих управлінських структур. Новими, демократичними рисами системи освіти виступають широке залучення різних верств населення до актуальних проблем, відкритість системи освіти, колегіальність і колективність управління.

Пріоритетність освіти в політиці держави чітко підкреслено в законі «Про освіту»: «Україна визнає освіту пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства» [2, с. 169]. Політику держави в галузі освіти визначають Верховна Рада України та здійснюють органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Державна стратегія розвитку освіти своїм фундаментом повинна мати чітке усвідомлення того, що освіта – це сфера здійснення соціально-економічних інвестицій, які мають надзвичайно важливе значення для забезпечення сталого розвитку суспільства. Налагодження економічного механізму функціонування системи освіти повинно ґрунтуватися саме на цьому фундаментальному положенні.

Освіта, яка буде відповідати вимогам ХХІ ст., не може розвиватися в умовах жорсткого адміністративного контролю та бюрократичного менеджменту. Натомість приходить інтегрована узгоджена система регулювання освітньою діяльністю з певної дистанції. Така система будується на основі механізмів і стимулів, що сприяють адаптації поведінки суб'єктів один до одного і до середовища.

Сучасний світовий досвід функціонування освітніх систем у багатьох країнах свідчить про організації системи освіти та професійної підготовки. Натомість приходить концепція децентралізації, яка передбачає посилення незалежності установ, секторів і механізмів таким чином, щоб підвищити їх гнучкість в адаптації до змін середовища. Пріоритет надається реальним принципам саморегулювання, свободи та гнучкості закладів освіти. Водночас, відхід від методів жорсткого адміністрування не повинен означати послаблення регулюючої ролі держави. Її міцність повинна проявлятися в гарантуванні високої якості освіти, що може бути забезпечено тільки високими

освітніми стандартами, яким мають повністю відповідати учні та студенти [3].

Високі стандарти не є сумісними з відкритим доступом до освітньої системи, ця сумісність може бути досягнута наданням фінансової підтримки студентам і програмам-університетської підготовки з метою підвищення рівня кандидатів при вступі до більш вимогливих програм.

Об'єктивною реальністю сьогодення виступає все більша диверсифікація джерел фінансування освіти та зростання участі приватних ресурсів. У програмі «Освіта» це положення підтверджується формулюванням стратегічного завдання формування багатоваріантної інвестиційної політики в галузі освіти.

Утілення в життя державної стратегії розвитку освіти повинно спрямовуватися на перетворення цієї галузі у реальний фактор сталого економічного та соціального розвитку країни. Освіта може допомогти нашій країні в досягненні економічних, соціальних і культурних цілей. Вона може відкрити сучасним поколінням набагато більше можливостей участі в реальних досягненнях економіки та суспільства в цілому. Як зазначено в програмі «Освіта», розбудова системи освіти повинна стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, національного відродження, становлення державності та демократії суспільства в Україні.

Функціонування освіти як соціально-економічної системи потребує певної організаційної форми управління. Ще Гегель вважав, що найкраще виховання може одержати той народ, який має «найкращу організацію». Неодмінна умова ефективного досягнення важливих стратегічних завдань – це створення адекватної організаційної структури управління. Структуру цю можна розглядати як форму суспільного поділу операції управлінської діяльності. Особливості науково-педагогічної, економічної та соціальної діяльності в системі освіти зумовлюють застосування відповідних, специфічних для неї, організаційної структури, функцій і методів управління.

Успіх розроблення та прийняття до виконання стратегії розвитку освіти можливий лише в умовах ефективної структури управління організацією самої системи, координації роботи всіх структурних елементів механізму освітньої діяльності, поєднання структурних ланок, пошуку оптимального співвідношення між централізацією та децентралізацією функцій влади [4].

Загально-світовою тенденцією сучасного стану освіти є розвиток процесів децентралізації в управлінні цією сферою. Вони знаходять свій прояв у делегуванні відповідальності на нижчі рівні управління системою, яке може бути широко-масштабним або обмеженим. Ступінь відповідальності та свобода прийняття рішень, що передаються від центрального уряду, можуть варіювати: від простого коригування робочих обов'язків у межах центрального уряду до усунення держави від відповідальності за виконання певних функцій.

Це може проявлятися в різних формах: делегування повноважень на центральній владі, делегування повноважень місцевим органам державної влади, надання повноважень спеціально створеним органам управління освітою, зменшення ієрархічних рівнів влади.

До причин, що лежать в основі процесів децентралізації управління освітою, відноситься, перш за все, необхідність поліпшення здатності системи відповідати змінам попиту на освітні послуги. Специфіка освітньої діяльності полягає в тому, що якість її результатів значною мірою залежить від стандартизованих процедур. Саме вони є гарантом відповідної якості освітніх послуг, а з іншого боку – стандартизовані, усталені процедури завжди містять у собі загрозу жорсткості, негнучкості, нездатності швидко реагувати на зміни та навіть бути перепорою для необхідних змін. Вихід із такого становища можна віднайти в перерозподілі різних функцій між рівнями управління.

Повноваження центральної влади посилюються у проведенні загальної політики, визначенні її основних пріоритетів і саме головне проведенні політики, направленої на гарантування високої якості освіти та загальної ефективності освітньої системи. Не менш важливим виступає звільнення їх від вирішення дріб'язкових, численних питань і передання повноважень нижчим рівням, які краще знають стан справ і здобувають таким чином можливість маневру у їх вирішенні.

Розширення повноважень органів управління освітою місцевого рівня зумовлено необхідністю кращого врахування освітніх потреб певної місцевості. Загалом охоплюючи широке коло питань: організаційних, педагогічних, управлінських, фінансових – відносно різних ланок освіти воно проявляється по-різному [5].

Планування, а також прогнозування, в системі освіти залишається важливим компонентом організаційно-економічного механізму цієї сфери. Перехід до ринкових умов господарювання, розширення ринку освітніх послуг не є підставою для зменшення значення планування. У становлення реальних, поточних і перспективних цілей для системи освіти, врахування майбутніх тенденцій демографічних, економічних, соціальних, регіональних та інших змін при визначенні орієнтирів і пріоритетів розвитку освіти є необхідними та важливими. Ситуація в країні в умовах ринкової економіки характеризується постійною мінливістю, не стабільністю, структурними зрушеннями під впливом технологічних змін і зростаючої глобалізації світових відносин. Освіта повинна готувати фахівців за перспективними спеціальностями, а також таких, які зможуть пристосуватися в майбутньому мінливому середовищі.

Отже, необхідно зазначити, що освіта не може розглядатися як сфера, що лежить тягарем на державному бюджеті та не пов'язана з економічним

розвитком країни. Необхідно, щоб не тільки сама концепція освіти, а також і відповідна політика формувалася таким чином, щоб систематично інтегрувати ці величини між собою та з іншими секторами.

Список використаних джерел:

1. Боголіб Т. Принципи управління узом: монографія / Т. Боголіб. – К.: Знання, КОО, 2004. – 204 с.
2. Закон України «Про освіту» від 23 березня 1996 р. // Закони України, Т.10. – С. 168-192.
3. Каленюк І.С. Освіта в економічному вимірі: потенціал та механізм розвитку / І.С. Каленюк. – К. : ТОВ «Кадри», 2001. – 326 с.
4. Основна національна доктрина розвитку освіти : Затв. Указом Президента України від 17 квітня 2002 №347/2002. – К. : Шкільний світ, 2001. – 23с.
5. Педагогіка вищої школи / авт. В.П. Андрущенко, І.Д. Бех, І.С. Волощук, О.С. Пададка [та ін.] ; за ред. В.Г. Кременя, В.П. Андрущенко, В.І. Лугового. – К. : Педагогічна думка, 2009. – 256 с.

***Л. К. Хом'яков,**
кандидат економічних наук, доцент
кафедри економічної теорії*

ПРИНЦИП МІЖДИСЦИПЛІНАРНОСТІ І НОВАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ БАЗІ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

Постановка проблеми. Серед чималої множини економічних наук, які мусить освоїти майбутній спеціаліст в рамках спеціальності «Економічна теорія», економічний аналіз, за своєю природою і призначенням, є найбільш мультидисциплінарним.

Це витікає із призначення економічного аналізу: навчити студентів використовувати знання, набуті з інших предметів, для оцінки конкретних господарських ситуацій і розв'язання різних проблем економіки і управління господарською діяльністю як на рівні окремих підприємств і фірм (мікроаналіз), так і на рівні народного господарства в цілому (макроаналіз). Назвемо лише основні предмети, на які спирається економічний аналіз: політекономія і загальний курс економічної теорії, математика, статистика, теорія управління (менеджмент), бухгалтерський облік, фінанси і аудит, інформатика, соціологія тощо [1, с. 22; 2, с. 47-53].

У зв'язку з цим, постає надзвичайно складна проблема інформаційного забезпечення економічного аналізу. Кожна з тих дисциплін має свій

специфічній аналітичній інструментарій та інформаційну базу. І все те мусить інтегрувати спеціаліст з економічного аналізу. Причому, діючи в умовах конфліктності і боротьби економічних інтересів різних економічних суб'єктів, що супроводжується приховуванням чи фальсифікацією суттєвої інформації. Це негативно впливає на достовірність результатів аналізу.

Загально відомим, класичним аргументом на користь цієї думки є сумнівна аналітична цінність широко використовуваного Держстатом України показника ВВП країни, при відсутності даних про результати функціонування тіньової економіки [3].

Світова економічна наука і практика знайшла методи і ноухау успішного розв'язання проблеми доступу до суспільно значимої інформації, яка приховується чи фальсифікується різними суб'єктами.

Метою цієї статті є 1) розглянути основні новації у інформаційній базі, які набули широкого застосування у сучасному економічному аналізі, не витісняючи класичні види інформації, а доповнюючи їх;

2) дослідити причини виникнення і особливості методів пошуку інформації в умовах протидії і дати приклади соціально значимих результатів їх застосування.

Розширення, урізноманітнення і поглиблення інформаційної бази економічного аналізу ґрунтується на розширенні предметної бази аналізу і економічної науки в цілому.

От як охарактеризував це явище Томас Пікетті у своїй книзі «Капітал у ХХІ столітті», яку світова спільнота визнала найбільш фундаментальним дослідженням з економічної теорії за останні 50 років [4, с. 24]:

«Экономике вообще не следовало отделяться от прочих социальных наук: она может развиваться только в их рамках. Мы слишком мало знаем о социальных науках для того, чтобы так глупо делить их на обособленные дисциплины. Очевидно, что для достижения прогресса в таких вопросах, как историческая динамика распределения богатств и структуры социальных классов, необходимо действовать прагматично и использовать методы и подходы, применяемые историками, социологами и политологами, в той же мере, в какой используются методы и подходы экономистов.

Нужно отталкиваться от базовых вопросов и пытаться на них ответить: споры относительно того, у кого какое поле исследования, имеют второстепенное значение... Эту книгу можно считать и экономической, и исторической... Мой труд заключался прежде всего в сборе источников и установлении фактов и серий исторических данных, касающихся распределения доходов и имущества... Я буду иногда обращаться к теории, к

абстрактным моделям и концепциям, но...по минимуму, т. е. в той мере, в какой теория позволяет лучше понять рассматриваемые процессы эволюции.

Например, понятия дохода и капитала, темпов роста и уровня доходности являются абстрактными концептами, теоретическими конструкциями, а не математически точными фактами...они позволяют эффективнее анализировать исторические реалии в том случае, если критически оценивать то, насколько точно – а точность здесь в принципе приблизительна – их можно измерить»

Отже, фактично, тут перелічені майже усі класичні наукові дисципліни, які має освоїти сучасний економічний аналітик. Із належною їм інформаційною базою. Залишається додати кілька нових напрямів розвитку економічної думки, а точніше, методології, методики і відповідних нових джерел інформації, якими мусить користуватися сучасний аналітик.

Назвемо три головних (на наш погляд) напрями:

*журналістика, зокрема, публічні журналістські аналізи і розслідування;

*соціологія, зокрема, соціологічні опитання, аналізи, рейтинги і прогнози;

*громадські розслідування, зокрема, антикорупційні, і публічні звіти про них.

Очевидно, реалізація цих напрямів можлива лише при використанні всієї палітри технічних, інформаційних і аналітичних ресурсів Інтернету, зокрема, через його соціальні сіті (Фейсбук, Хайвей тощо).

Проілюструємо роль новітньої методології у боротьбі за достовірність інформації на рівні макроаналізу даних про досягнення народного господарства України, опублікованих Держстатом України. [5[Держстат повідомив, що у 2016 році ВВП України зріс на 2,2% проти 2015 р. [5]

«Однако этот рост вызывает сомнения из-за принципиального расхождения по значению дефицита торгового баланса страны по данным Укрстата и НБУ. Так, Укрстат считает, что в 2016 году внешняя торговля Украины товарами и услугами была профицитной в сумме \$337 млн. (экспорт \$44885 млн. и импорт \$44548 млн.).

А вот по данным НБУ внешняя торговля Украины в 2016 году была глубоко дефицитной в сумме \$5581 млн. (экспорт \$45917 млн. и импорт \$51498 млн.).

Разница между оценками Укрстата и НБУ составляет \$5918 млн. или порядка 6,4% ВВП. По предварительным данным реальный ВВП Украины в 2016 году вырос на 2,2%.

То есть, если для расчетов реального ВВП Украины использовать данные по внешней торговле НБУ, а не Укрстата, то в 2016 году экономика Украины не выросла на 2,2%, а сократилась на 4,2%.» (Ерік Найман. Фейсбук, 15.02.2017р.)

Але більш глибоким і яскравим здається нам аналіз, представлений незалежною Громадською організацією Transparency International Ukraine [6]

Ця міжнародна антикорупційна організація на своєму офіційному сайті представила Звіт про результати дослідження ступеня прозорості українських підприємств і склала рейтинг прозорості ТОП-100 українських приватних і державних підприємств.

Виявилось, що на принципах прозорості, прийнятих у західному світі, працюють лише 38% українських підприємств. Решта 62% працюють непрозоро, тобто приховують або викривляють дані про свої доходи і витрати. Середній бал оцінки прозорості українських підприємств – 3,1, при максимальному рівні 10 балів.

Які ж компанії в Україні мають найвищий показник прозорості?

1. ДП «НАЕК «Енергоатом»	- 8,9
2. ПАТ «Укртелеком»	- 8,9
3. ПАТ «Арселор Міттал Кривий Ріг»	- 8,4
4. ПАТ «Миколаївобленерго»	- 8,2
5. PhilipMorris Україна	- 8,0

30% компаній України мають 0,0 балів. Це державні підприємства.

Висновки. Так про яку достовірність офіційної статистики можна говорити? Лише наполеглива праця громадян, що володіють сучасними формальними і неформальними методами пошуку, обробки і аналізу інформації дають надію, що згодом суспільство буде мати якісну, точну і достовірну інформацію про процеси економічного і суспільно-політичного життя в Україні.

У якості рекомендації, вважаю за необхідне невідкладно включити до навчальних програм з економічних спеціальностей нові напрями, методи і практики, про які йшла мова у цій статті.

Список використаних джерел:

1. Івахненко В.М. Курс економічного аналізу. Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2000.- 207с.
2. Баканов М.И., Шеремет А.Д. Теория экономического анализа. Учебник. – М.:Фин.и стат-ка, 1994. – 288с.
3. Хом'яков Л.К. «Вплив соціальних факторів на методологію макроекономічного аналізу». Стаття. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://h.ua/story/418568/>
4. Томас Пікетті. Капіталізм у ХХІ столітті. – Київ. Наш Формат. 2016. – 696 с.
5. www.ukrstat.gov.ua/
6. Transparency International Ukraine www.ti-Ukraine.org/

Наукове видання

ЄДНІСТЬ НАВЧАННЯ І НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ – ГОЛОВНИЙ ПРИНЦИП УНІВЕРСИТЕТУ

*Матеріали
звітно-наукової конференції
викладачів, аспірантів, докторантів і студентів
Факультету соціально-психологічних наук та управління*

Випуск 3

Головний редактор – ***В. Б. Євтух***

Відповідальний секретар – ***Ю. В. Сюзель***

Підписано до друку 27.06.2017 р.
Формат 60x84/16. Друк офсетний.
Гарнітура TimesNewRoman. Умов. друк. арк.: 6.
Наклад, прим.: 300. Замовлення № 1801/17

Видавець: ТОВ «НВП «Інтерсервіс»,
Київ, вул. Бориспільська, 9,
Свідоцтво: серія ДК № 3534 від 24.07.2009 р.

Виготовлювач: СПД Андрієвська Л.В.
м. Київ, вул. Бориспільська, 9.
Свідоцтво: серія ВОЗ №919546 від 19.09.2004 р.